

บทที่ ๒

อาบัติสังขาทิเสสของภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวและให้ความหมายไว้อย่างชัดเจนว่าสังขาทิเสสเป็นอาบัติที่หนักกล่าว คือ การทำผิดกฎเกณฑ์ข้อห้ามที่หนักในพระวินัยบัญญัติ และนอกจากนั้น ความหมายยังกินความกว้างหมายถึงสังฆกรรมที่สงฆ์จะต้องช่วยกันชำระ และหมู่สงฆ์ต้องเป็นที่อาศัยด้วย เพื่ออนุเคราะห์ภิกษุผู้ทำผิดให้กลับมาประพฤติพรหมจรรย์บริสุทธิ์ตามเดิม ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเรื่องพุทธบัญญัติของภิกษุเกี่ยวกับ การบัญญัติสิกขาบท พุทธประสงค์ การลงโทษ มาตรการในการป้องกันและแก้ไขของอาบัติสังขาทิเสสในพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังนี้

๒.๑ การบัญญัติสิกขาบท

การบัญญัติสิกขาบทในแต่ละข้อนั้นล้วนเกี่ยวข้องกับความประพฤติของพระภิกษุสงฆ์ทั้งสิ้น เมื่อสังคมสงฆ์มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นพระภิกษุ ภิกษุณี จำนวนหนึ่งยังเป็นปุถุชน การประพฤติก็ผิดแผกไปจากบรรพตฐานอันดีงามของนักบวชดั้งเดิม อาสววัฏฐานียธรรม ก็เกิดขึ้น อาศัยเพียงขนบธรรมเนียมและการบอกกล่าวไม่เพียงพอสำหรับสมาชิกผู้ไม่มีความละเอียด หากปล่อยให้เป็นอย่างนี้ก็จะก่อให้เกิดความเสียหายร้ายแรงต่อสังคมสงฆ์ได้ ดังนั้นจึงต้องบัญญัติสิกขาบท เพื่อนำมาใช้ในการจัดระเบียบแบบแผนความเป็นอยู่ของภิกษุสงฆ์ อันเป็นลักษณะ ระเบียบข้อบังคับเป็นข้ออันพึงศึกษาท่านจึงใช้คำว่า “อาทิพรหมจริยกาสิกขา” จึงปรากฏเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ตามความประพฤติที่ไม่ดีงามถูกกฎนั้นๆ

ดังนั้นเพื่อเป็นการปิดกั้นสิ่งที่ไม่ดีทั้งส่วนรวมและตัวบุคคล และเป็นการสนับสนุนส่งเสริมความดีงามของหมู่สงฆ์ และเป็นการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้กับชาวโลกไปด้วย คือ สร้างความเป็นเนื้อนาบุญที่ดี การบัญญัติพระวินัยสิกขาบทเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการปกครองของสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

สิกขาบท คือ ข้อศึกษาที่นักบวชต้องสำเหนียกในการปฏิบัติฝึกอบรมจิตใจตน เพื่อความบริสุทธิ์ของศีล คำว่า สิกขาบท คือ ข้อที่ต้องศึกษา ข้อศีล ข้อวินัย บทบัญญัติข้อหนึ่งๆ ในพระวินัยที่ภิกษุพึงศึกษาปฏิบัติแต่ละข้อๆ เรียกว่า สิกขาบท เพราะเป็นข้อที่จะต้องศึกษา หรือเป็นบทฝึกฝนอบรมตนของ อุบาสก อุบาสิกา สามเณร สามเณรี ภิกษุ และภิกษุณี*สิกขาบทเป็นวินัยบัญญัติมีหลายข้อหลายอย่างตามที่ได้มีการจำแนกไว้ในพระวินัย

การบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบท เป็นพุทธกิจประการหนึ่งของพระผู้มีพระภาคเจ้า ในพุทธัตถจริยา คือ พุทธกิจที่ทรงประพฤติประโยชน์โดยฐานะเป็นพระพุทธเจ้า หรือพุทธาจิณณะคือ

*พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ: เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๙๕.

ความเคยประพาศมาของพระพุทธเจ้า^๒พระพุทธเจ้าของเราทรงบัญญัติสิกขาบทเพื่อประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองและมั่นคง

สิกขาบท คือ บทที่ต้องศึกษา มาตราแห่งพระวินัยบัญญัติ พระวินัยบัญญัติมาตราหนึ่งๆ เป็นสิกขาบทอันหนึ่งๆ สิกขาบทนั้น ทรงตั้งขึ้นด้วยเป็น พุทธอาณัติ ที่ได้แก่อาทิพรหมจริยกาสิกขาบทก็มี ทรงตั้งขึ้นด้วยเป็นอภิสมจาร คือ ขนบธรรมเนียมที่ได้แก่ อภิสมจาริกาสิกขาบทก็มี อย่างแรกนั้นในพระวินัยปาฏิโมกข์ มีพระพุทธาณุญาตให้สวดในที่ประชุมสงฆ์ทุกกึ่งเดือน อย่างหลังนั้นมานอกพระปาฏิโมกข์ เว้นไว้แต่เสขยวัตรซึ่งมาในพระปาฏิโมกข์ สิกขาบท มาในพระปาฏิโมกข์มี ๑๕๐ ถ้วนนับให้ครบจำนวนได้ดังต่อไปนี้ ปาราชิก ๔ สังฆาทิเสส ๑๓ นิสสัคคียปาจิตติยะ ๓๐ สุทธิกปาจิตติยะ ๙๒ ปาฏิเทศนียะ ๔ อธิกรณสมณะ ๗ รวมเป็น ๑๕๐ ถ้วน แต่ในพระปาฏิโมกข์ที่สวดกันอยู่ และในคัมภีร์วิภังค์แห่งสิกขาบทแสดงไว้ว่า ๒๒๗ สิกขาบท คือเดิม อนียต ๒ เสขยวัตร ๗๕^๓การบัญญัติสิกขาบทนั้น จึงมีทั้งในและนอกปาฏิโมกข์ เพื่อประดิษฐานพระพุทธศาสนาและพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ให้ยั่งยืนสืบมาจนถึงปัจจุบันกาล^๔

การบัญญัติสิกขาบทพระพุทธเจ้าพระองค์ไม่ได้ทรงทำตามลำพังพระองค์เอง แต่ทรงให้สงฆ์มีส่วนร่วม และต้องมีเรื่องต่างๆ เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ก่อน เพื่อให้เห็นโทษของการกระทำนั้นๆ ว่าไม่ดี แล้วจึงทรงประชุมสงฆ์เพื่อดำเนินการบัญญัติพระวินัยสิกขาบทไปโดยลำดับตามความผิดนั้นๆ ภิกษุประพฤติดนไปในทางเสื่อมเสีย เช่น กรณีสิกขาบทปฐมปาราชิก พระสุทินกลั่นทบุตร ได้กระทำการเสพเมถุนกับอดีตภรรยาของตนก่อน เป็นต้น ความประพฤติดีเสื่อมเสียของภิกษุรูปนั้น ได้รับการติเตียนทั้งจากหมู่ภิกษุด้วยกัน และคฤหัสถ์ ตลอดทั้งบรรดานักบวชในศาสนาอื่น เมื่อความนั้นทราบถึงสำนักของพระพุทธเจ้าพระองค์จึงทรงกระทำเป็นลำดับดังนี้

๑) ทรงเรียกประชุมหมู่สงฆ์มาเพื่อพิจารณาเรื่องที่ทำความผิดนั้น

๒) ตรัสถามภิกษุผู้ก่อเหตุให้ทูลรับจนได้ความสัตย์

๓) ทรงชี้โทษแห่งการประพฤติดี และติเตียนต่อพฤติกรรมอันเสื่อมเสียนั้นพร้อมทั้งแสดงอาณิสสแห่งการสำรวมตนที่สมควรแก่สมณสาธูป

๔) ทรงวางโทษคือปรับอาบัติไว้หนักเบาแตกต่างกันไปตามแต่ความผิดนั้นๆ^๕ วินัยระเบียบแบบแผนสำหรับฝึกฝนควบคุมความประพฤติของบุคคลให้มีชีวิตที่ดงามเจริญก้าวหน้าและควบคุมหมู่ชนให้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบเรียบร้อยดีงาม^๖ บัญญัติขึ้นเป็นสิกขาบท มีให้พระสงฆ์

^๒ในเวรัญชกัณฑ์ แห่งพระวินัย ได้ระบุว่า มีพระพุทธเจ้าบางพระองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ เช่น พระพุทธเจ้านามว่า สิขี เวสสกุ และวิปัสสี.

^๓สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระราชูปถัมภ์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๔๙-๕๕๐.

^๔สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช, หลักระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๖.

^๕คณะกรรมการกองตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย, อุปกรณ์วินัยมุข เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘.

^๖พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๒๙.

ประพตีสว่างละเมิดอีกต่อไป โดยยกประโยชน์แห่งพระวินัย ๑๐ ประการเป็นที่ตั้ง ส่วนภิกษุที่กระทำผิดเป็นคนแรก เรียกว่า อาทิกัมมิกะ พระองค์จะไม่ทรงปรับอาบัติโทษแต่ประการใด^๕ ซึ่งการบัญญัติสิกขาบทนี้ เรียกว่า มุลบัญญัติ หรือ มาติกา คือ ข้อบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้เดิม^๖

กาลต่อมาภายหลังหากมีสิกขาบทใดไม่ครอบคลุม รัตกัมเพียงพอ หรือกวัดชันมากเกินไป พระองค์จึงทรงได้บัญญัติเพิ่มเติมไว้เรียกว่า อนุบัญญัติ คือ ข้อที่ทรงเพิ่มเติมทีหลัง^๗

การบัญญัติสิกขาบทนั้น เช่น เรื่องปฐมปาราชิก ท่านระบุไว้ว่า “ก็ภิกษุใดเสพเมถุนธรรมเป็นปาราชิก หาสังวาสมิได้”^๘ต่อมามีพระภิกษุบางรูปไม่เข้าใจและมีการตีความเอาเองโดยนึกว่าพระพุทธเจ้าทรงห้ามการเสพเมถุนแต่เฉพาะกับสตรีจึงไปเสพเมถุนกับนางลิงที่อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน เมื่อความได้ทราบถึงสำนักพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่อให้ชัดเจนขึ้นไปอีกว่า “อนึ่ง ภิกษุใดเสพเมถุนธรรมโดยที่สุดแม้กับสัตว์เดรัจฉานตัวเมีย เป็นปาราชิกหาสังวาสมิได้”^๙

คำว่า อนุบัญญัติ เป็นการบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงเพิ่มเข้ามาตามหลัง เพื่อความเหมาะสมที่ไม่ตึงและไม่หย่อนมากเกินไป เพื่อเป็นการเข้าใจให้ชัดเจนยิ่งขึ้นท่านจึงมีการแบ่งออกไปอีกเป็น ๒ ลักษณะด้วยกัน ดังนี้

๑) บัญญัติเพิ่มให้เคร่งครัดขึ้นอีก เรียกว่า ทฬทิกฐานะ แปลว่า ทำให้มันเข้า

๒) บัญญัติเพิ่มให้ผ่อนลงอีก คือ ลดหย่อนลงมาหรือทรงยกเว้นไม่ให้ใครเคร่งมากเกินไป เรียกว่า สติถิกฐานะ แปลว่า ทำให้ผ่อนลง^{๑๐}พระบัญญัติ คือ สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติห้ามภิกษุและภิกษุณีล่วงละเมิด มีบทกำหนดโทษหรือปรับอาบัติผู้ล่วงละเมิด ถ้าเป็นการบัญญัติครั้งแรก เรียกว่ามุลบัญญัติ ถ้าบัญญัติเพิ่มเติมข้อความให้กับสิกขาบทนั้น เพื่อความรัดกุม สิกขาบทที่ทรงบัญญัติเพิ่มเติมนี้ เรียกว่า อนุบัญญัติ^{๑๑}

ดังนั้น สรุปแล้วพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ตั้งแต่ครั้งแรกเพื่อให้เป็นหลักใหญ่ไว้ก่อน และต่อมาจึงทรงเพิ่มและลดไปตามความเหมาะสมและสมควร เป็นการแสดงถึงความยืดหยุ่นในการปรับไปตามบริบทของเหตุการณ์นั้นๆ แล้วแต่ความหนักเบา ทั้งมุลบัญญัติและอนุบัญญัตินั้นทรงบัญญัติขึ้นมา เพื่อความอยู่ได้และความผาสุกที่เป็นกลางให้กับหมู่ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ที่ไม่ตึงไม่หย่อนให้ปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัตินั้นเอง

^๕ประสาร ทองศักดิ์, กฎหมายมหาชนตามแนวพุทธศาสตร์, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๐๔.

^๖พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๐๐.

^๗ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, หน้า ๒๓.

^๘วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๙/๒๙.

^๙วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๔๑-๔๒/๓๐-๓๑.

^{๑๐}คณาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑, หนังสือธรรมวินัย วิชาวินัยชั้นมัธยมศึกษาปี ๓, (หลักสูตรพระปริยัติธรรม, แผนกสามัญศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น, ๒๕๓๔), หน้า ๑-๒.

^{๑๑}วิ.อ. (ไทย) ๑/บทนำ [๑๘]

พระวินัยบัญญัติเป็นกฎหรือระเบียบที่มีไว้เพื่อลงโทษแก่ภิกษุผู้กระทำความผิด โดยมีความหนักเบาที่แตกต่างกันไป อยู่ที่ประเภทของแต่ละสิกขาบท พระวินัยนั้นไม่มีการลงโทษย้อนหลัง โดยที่เคยมีตัวอย่างมาแล้วในอดีต คือ เรื่องของพระสุทิน ในสมัยนั้นมีหมู่บ้านหนึ่งชื่อกลันทะ อยู่ไม่ไกลจากเมืองเวสาลี มีบุตรเศรษฐีผู้เป็นบุตรชาวกลันทะ นามว่าสุทิน พร้อมด้วยสหายไปสู่กรุงเวสาลี เห็นพระพุทธเจ้ากำลังแสดงธรรม จึงแวะเข้าไปฟังธรรมมีความเลื่อมใสใคร่จะขอบวชจึงทูลขอกับพระพุทธเจ้าแต่พระองค์ยังไม่ทรงอนุญาตให้บวช เพราะมารดาบิดายังไม่อนุญาต สุทิน จึงกลับไปขออนุญาตบิดามารดา แต่ก็ไม่ได้รับอนุญาตอีกอ้อนวอนถึง ๓ ครั้งก็ไม่อนุญาตเช่นเดิม สุทินจึงนอนลงกับพื้นอดอาหาร ๗ วันในที่สุดมารดาบิดายอมอนุญาตให้สุทินได้บวช

เมื่อบวชแล้วพระสุทินเป็นผู้ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดมาก^{๔๔} มีอยู่ครั้งหนึ่งที่แคว้นวัชชี เกิดทุพภิกขภัย พระสุทินมีญาติเป็นคนมั่งคั่งมาก เมื่อท่านเดินทางไปถึงกรุงเวสาลีญาติฯ ทราบข่าวจึงนำอาหารมาถวายเหลือเฟือ พระสุทินจึงได้ถวายแก่ภิกษุรูปอื่นต่อ^{๔๕} เหตุการณ์ครั้งนั้นที่พระสุทินเสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาเก่าของตนเพราะฝ่ายหญิงขอพืชไร่สืบทอดท่านไม่ได้เจตนาจงใจไปทำด้วยตนเอง เราจะสังเกตว่าอดีตภรรยาเก่าของท่านขอไร่โดยต้องการพืชไร่สืบทอด เรื่องนี้ได้ทราบถึงพระพุทธเจ้าพระองค์จึงทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นโดยเรียกประชุมสงฆ์ทั้งไตรมาสและติเตียนแล้วจึง ทรงบัญญัติห้ามภิกษุเสพเมถุนธรรม ถ้าทำผิดหลังจากทรงได้บัญญัติไว้แล้วต้องอาบัติปาราชิก แต่กรณีพระสุทินพระองค์ทรงยกเว้น และเอามาเป็นบุคคลตัวอย่างในการบัญญัติปฐมปาราชิก และเป็นการบัญญัติครั้งแรกเรียกว่ามูลบัญญัติหรือต้นบัญญัติ

การต้องอาบัติ คือ ละเมิดในศีลของตนที่เมื่อทำแล้วต้องเป็นโทษ และการที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยสิกขาบทนั้นมีหลายประเภท เมื่อพฤติกรรมของภิกษุล่วงอาบัติด้วยการกระทำความผิดอาจตกไปเป็นอาบัติประเภทใดประเภทหนึ่งตามแต่พฤติกรรมที่ล่วงละเมิดนั้น ประเภทและการต้องอาบัติเพราะละเมิดศีลท่านได้กล่าวไว้ดังนี้

๑) ศีลของพระมี ๒๒๗ ข้อ ปาราชิก ๔ สิกขาบท นี่เป็นกฎหมายอย่างหนักของพระ ต้องเข้าแล้วขาดจากความเป็นพระ

๒) สังฆาทิเสส ๑๓ สิกขาบท ต้องเข้าแล้วต้องอยู่กรรมจึงจะพ้นได้

๓) อนียต ๒ สิกขาบท ปรับโทษ ๓ ประเด็น อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ปาราชิก สังฆาทิเสส หรือปาจิตติย

๔) นิสัคคียปาจิตติย ๓๐ สิกขาบท เมื่อต้องเข้าแล้ว วัตถุสมบัตินั้นเป็นนิสัคคีย พระเป็นปาจิตติย

๕) ปาจิตติย ๙๒ สิกขาบท ต้องเข้าแล้วเป็นปาจิตติย

๖) ปาฏิเทสนียะ ๔ สิกขาบท ต้องเข้าแล้วก็ปรับโทษปาฏิเทสนียะตามสิกขาบทนั้นๆ

๗) เสขียวัตร ๗๕ สิกขาบท

^{๔๔}แม้พระสุทินจะเป็นต้นบัญญัติของอาบัติหนักก็จริงแต่ท่านถือว่าเป็นบุคคลตัวอย่าง และทำไปเพราะความไม่รู้ แต่ศึกษาตามประวัติความเป็นจริงแล้วท่านเป็นผู้เคร่งครัดและศรัทธาในพระศาสนา

^{๔๕}การที่พระสุทินได้ถวายอาหารแก่เพื่อนภิกษุด้วยกันเป็นการบอกให้รู้ว่าพระสุทินเป็นผู้มีคุณธรรมและน้ำใจงามในการอนุเคราะห์เพื่อนพรหมจรรย์ด้วยกัน

๘) อธิกรณสมณะ ๗ สิกขาบท รวมแล้ว ๒๒๗ สิกขาบท นี่เป็นศีลของพระ

แต่ให้อธิกรณสมณะ ๗ สิกขาบทนั้น ไม่ใช่พระวินัย ไม่ใช่ศีลของพระ แต่เป็นเรื่องของพระวินัยหรือสงฆ์ ชำระอธิกรณที่เกิดขึ้นในกลุ่มสงฆ์นั้น ฉะนั้น ศีลของพระมี ๒๒๐ สิกขาบท รวมทั้งอธิกรณสมณะเข้าไปอีกเป็น ๗ สิกขาบท เป็น ๒๒๗ สิกขาบท^{๑๖}

การที่ภิกษุละเมิดศีล คือ การละเมิดสิกขาบทจึงต้องได้รับโทษ คือ อาบัติและอาบัตินั้นมีผลที่ต่างกัน อย่างในอาบัติปาราชิกที่ได้กล่าวมานั้นท่านจำแนกไว้ถึง ๔ สิกขาบทด้วยกันและหนักถึงขาดจากความเป็นพระภิกษุหาสังวาสไม่ได้มีดังนี้

(๑) เสพเมถุน แม้กับสัตว์เดรัจฉานตัวเมีย (ร่วมสังวาสกับคนหรือสัตว์)^{๑๗}

(๒) ถู้อาหารที่เจ้าของไม่ได้ให้มาเป็นของตน จากบ้านก็ดี จากปากก็ดี (ขโมย)

(๓) พรากกายมนุษย์จากชีวิต (ฆ่าคน) หรือแสวงหาศาสตราอันจะนำไปสู่ความตายแก่ร่างกายมนุษย์

(๔) กล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน (ไม่รู้จริงแต่โอ้อวดความสามารถของตัวเองหรือพูดอวดคุณวิเศษที่ไม่มีในตน)^{๑๘} สิกขาบททั้ง ๔ ข้อนี้ เมื่อภิกษุใดล่วงละเมิดจะหมดสภาพจากความเป็นภิกษุทันที และบวชอีกไม่ได้ตลอดชีวิต ดังที่กล่าวในอรรถกถาจุฬจรราสังฆาญสูตรอ้างในพุทธทาสภิกขุตามรอยพระอรหันต์ว่า “ภิกษุผู้ต้องปาราชิกแล้ว ละเพศภิกษุเสีย อยู่ในเพศสามเณรรักษาศีลสืบให้บริบูรณ์ ขวนขวายในภาวนา บางพวกก็ยังเป็น โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี บางพวกเกิดในเทวโลก”^{๑๙}หมายความว่า ผู้ต้องอาบัติเมื่อสละคืนแล้วยังสามารถบรรลุโลกุตระธรรมอีกต่อไปได้

การปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เรื่องที่ขัด ... คือเรื่อง ศีลวัตร ศีลนั้นเป็นข้อปฏิบัติที่ทุกคน [ต้องมีและถือปฏิบัติเพราะศีลทำให้งามที่ภิกษุต้องมี] ถ้าดำรงชีวิตอยู่ในภาวะนั้นๆ ก็ควรจะมีเสมอ^{๒๐} การรักษศีลอย่างเคร่งครัดของภิกษุย่อมไม่ละเมิดต่อพระวินัยบัญญัติในสิกขาบทต่างๆ แน่นนอน แต่ถ้าหากว่าหย่อนยานเมื่อไรความล่วงละเมิดย่อมเกิดขึ้นเช่นเดียวกัน

การที่พระพุทธเจ้าจะบัญญัติสิกขาบทขึ้นมาและสอนภิกษุให้ประพฤติปฏิบัติตามนั้น พระพุทธเจ้าต้องรอให้มีเรื่องเกิดขึ้นก่อน เพื่อให้ภิกษุสงฆ์ที่เข้าไปบวชได้เห็นผลแห่งการทำผิดนั้นจึงได้มีการบัญญัติสิกขาบทและตรัสสั่งสอนภิกษุ ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวในหนังสือแก่นพุทธธรรมว่า วิธีสอนซึ่งต้องเริ่มด้วยสิ่งที่มองเห็นอยู่ และต้องเริ่มที่ปัญหา ก่อน เป็นหลักของการสอน และการอธิบายว่า ต้องเริ่มด้วยปัญหา โดยชี้ปัญหาว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ทำความเข้าใจปัญหา แล้ว

^{๑๖} พระอาจารย์จันทา ถาวโร, พระวินัย ๒๒๗ เทศนภาคปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : ศิลปสยามบรรณกิจและการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๗-๘.

^{๑๗} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๙.

^{๑๘} การอวด “คุณวิเศษ” เช่น การเหาะเหิน การได้ฌาน การมีตาทิพย์หรืออย่างอื่นแม้จะจริงหรือไม่จริงก็ตาม พระพุทธองค์ทรงห้าม เพราะเป็นการทำให้เกิดลาภสักการะและทำให้เป็นสิ่งที่ขัดขวางความเจริญอกงามในธรรม หรือขัดขวางมรรคผลนิพพานนั่นเอง

^{๑๙} พุทธทาสภิกขุ, ตามรอยพระอรหันต์, (กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๑๘.

^{๒๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ชาวพุทธต้องตื่น, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๔๓), หน้า ๓๔.

จึงค้นหาสาเหตุ เสร็จแล้วก็ชี้ถึงจุดมุ่งหมาย หรือสิ่งที่ต้องการ แล้วก็บอกวิธีปฏิบัติที่จะให้เข้าถึงจุดหมาย^{๒๐}

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยสิกขาบทขึ้นมาแล้วสั่งสอนให้พระภิกษุประพฤติปฏิบัติตามนั้น เป้าหมายเพื่อให้เกิดความผาสุกทั้งผู้ปฏิบัติและหมู่คณะ เพื่อความดำรงมั่นแห่งศีลที่งดงาม ยังความเลื่อมใสให้เกิดขึ้นในบริษัททั้ง ๔ ด้วย และเป็นการขัดเกลาต่อยอดไปสู่มรรคผลนิพพานได้

การศึกษาและปฏิบัติตามสิกขาบทต่างๆ ตามพระพุทธบัญญัติเป็นการนำภิกษุที่ยังเป็นปุถุชนไปสู่ความเป็นผู้ประเสริฐได้ เพียงถือหลักปฏิบัติ ๒ อย่างให้จริงจัง คือ ปฏิบัติตามหลักพระธรรมและพระวินัยที่ได้บัญญัติไว้แล้ว ส่วนสิกขาบทที่ละเอียดปลีกย่อยนั้นภิกษุจำเป็นต้องศึกษา พระภิกษุที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นสัตว์ที่มีอัตภาพร่างกายเป็นมนุษย์

มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษ ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั้งหลายอื่น สิ่งที่ทำให้มนุษย์เป็นสัตว์พิเศษได้แก่ สิกขา หรือการศึกษา คือ การเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา มนุษย์ที่ฝึกศึกษา หรือพัฒนาแล้ว เชื่อว่าเป็น “สัตว์ประเสริฐ” เป็นผู้รู้ดำเนินชีวิตที่ดีงามด้วยตนเอง และช่วยให้สังคมดำรงอยู่ในสันติสุขสวัสดิ^{๒๑}

ดังนั้น พระภิกษุหรือบุคคลทั่วไปมีวินัยเป็นเครื่องประพฤติ ย่อมทำให้เกิดความดีงามต่อหมู่คณะที่อยู่ร่วมกันและสังคมนั้นๆ ย่อมผาสุกได้ ตัวบุคคลผู้ปฏิบัติย่อมเป็นผู้ประเสริฐ เพราะสิกขาบทหรือศีลไม่ต่างพร้อย ภิกษุในพระพุทธศาสนามาจากหลายชนชั้นวรรณะหากแต่เข้ามาบวชถ้าไม่มีพระวินัยบัญญัติหรือสิกขาบทต่างๆ ควบคุมให้มีแนวทางการประพฤติการปฏิบัติตามวินัยที่เหมือนกันแล้วจะทำให้สังคมสงฆ์อยู่ร่วมกันไม่ได้

ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวในหนังสือแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาไว้ว่า

โดยทั่วไป ในการฝึกให้เกิดศีลจะใช้ “วินัย” เพราะว่าวินัยนั้นเป็นตัวกำหนดรูปแบบ วินัยก็คือการจัดตั้ง วางระบบ กำหนดระเบียบแบบแผนในสังคมมนุษย์ ถ้าเราไม่มีระบบระเบียบแบบแผนพฤติกรรมของมนุษย์จะวุ่นวายมาก เราจึงใช้วินัยเป็นตัวกำหนดหรือจัดระบบพฤติกรรม เมื่อพฤติกรรมของคนเป็นไปตามวินัยที่จัดตั้งวางกำหนดไว้ ก็เรียกว่าศีล เวลานี้สับสนกันมากระหว่างคำว่า “วินัย” กับ “ศีล” จนกระทั่งบางทีก็ใช้เป็นอันเดียวกัน หรือไม่ก็แยกห่างกันไปคนละเรื่องเลย

ขออธิบายว่า วินัย คือการจัดตั้งวางระเบียบแบบแผนรวมทั้งตัวลายลักษณ์อักษรที่เป็นข้อกำหนดส่วนคุณสมบัติของคนที่ตั้งอยู่วินัยนั้นเรียกว่า ศีล ก็แค่นี้เอง

วินัยนั้นอยู่ข้างนอก วินัยเป็นเครื่องมือฝึกคนให้มีพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม เป็นตัวหนังสือบ้าง เป็นภาวะแห่งความเป็นระเบียบบ้าง เป็นระบบแบบแผนที่กำหนดการฝึกบ้าง ตลอดจนจนเป็นการปกครองคือจัดการดูแลควบคุมคนให้ปฏิบัติหรือฝึกตนตามระบบระเบียบที่จัดตั้งไว้

^{๒๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **แก่นพุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๒๒.

^{๒๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ธรรมานุชีวิต, ฉบับปรับปรุง-เพิ่มเติมใหม่**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๗, (กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

นั้น เมื่อคนปฏิบัติตาม จนความเป็นระเบียบกลายเป็นคุณสมบัติในตัวเขาแล้ว การที่เขาปฏิบัติตามวินัยนั้น เราเรียกว่า ศีล เพราะฉะนั้น คำว่า “มวินัย” ที่ใช้กันในสมัยนี้ก็คือศีลนั่นเอง^{๒๓}

๒.๑.๑ ความหมายอาบัติสังฆาทิเสส

อาบัติสังฆาทิเสส หมายถึง ชื่อหมวดอาบัติหนักรองจากปาราชิก ต้องอยู่กรรมจึงพ้นได้ คือเป็นครุกาบัติ (อาบัติหนัก) แต่ยังเป็นสเทกัจฉา (แก้ไขหรือเยียวยาได้) ตามศัพท์ สังฆาทิเสส แปลว่า “หมวดอาบัติอันจำปรารณาสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรรมที่เหลือ” , หมายความว่า วิธีการที่จะออกจากอาบัตินี้ ต้องอาศัยสงฆ์ ตั้งแต่ต้นไปจนตลอด กล่าวคือเริ่มต้นจะอยู่ปริวาส ก็ต้องขอปริวาสจากสงฆ์ ต่อจากนั้นจะประพฤติมานัตก็ต้องอาศัยสงฆ์เป็นผู้ให้ ... สังฆาทิเสส ใช้เป็นชื่อเรียกสิกขาบท^{๒๔}

อาบัติสังฆาทิเสส ศัพท์นี้ เป็นชื่อของอาบัติแปลว่า ความละเมิดมีสงฆ์เป็นเบื้องต้นและกรรมอันเหลือ อธิบายว่า สงฆ์ผู้รับประโยชน์ให้อยู่กรรม สงฆ์เองเป็นผู้ระงับ เป็นชื่อของสิกขาบท แปลว่า ปรับอาบัติสังฆาทิเสส ในที่นี้ เป็นชื่อของสังฆาทิเสส มี ๑๓ สิกขาบท^{๒๕}อาบัติสังฆาทิเสส ๑๓ เป็นกฎหมายอันหนักรองลงจากปาราชิก เมื่อต้องสังฆาทิเสสแล้วปกปิดไว้ต้องอยู่ปริวาสกรรม ตามจำนวนที่ปกปิดไว้^{๒๖}สงฆ์เป็นผู้ปรับโทษให้อยู่กรรมและสงฆ์เองเป็นผู้ระงับอาบัตินั้นด้วย

สังฆาทิเสส ตามความหมายเมื่อสรุป คือ ภิกษุล่วงละเมิดแล้วต้องอาศัยหมู่สงฆ์ในการทำกรรม ความละเมิดมีสงฆ์เป็นเบื้องต้นและกรรมอันเหลือทั้งหมด

สังฆาทิเสส แปลว่า “ความละเมิดมีสงฆ์เป็นเบื้องต้น และกรรมที่เหลือ” ... ทำตัวเองให้บริสุทธิ์ปราศจากโทษได้โดยอาศัยสงฆ์^{๒๗}

สังฆาทิเสส ซึ่งมาจากคำว่า สังฆะ+ อาทิ + เสส = อาบัติที่ต้องอาศัยสงฆ์ทั้งในกรรมเบื้องต้นและกรรมที่เหลือ

กรรมเบื้องต้น (อาทิกรรม) คือ ปริวาส และมานัต คือ เมื่อภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้ว จะต้องอยู่ปริวาสเท่ากับจำนวนวันที่ปกปิดไว้ หลังจากนั้นมาอยู่มานัตอีก ๖ ราตรี ...

กรรมที่เหลือ (เสสกรรม) ได้แก่การชกเข้าหมู่ หรือการสวดอัพภาน เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการประพฤติวุฏฐานวิธี ...^{๒๘} อาบัติสังฆาทิเสส ทั้ง ๑๓ สิกขาบท เมื่อภิกษุฝ่าฝืนแล้วไม่ถึงกับขาด

^{๒๓}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพฯ : ธรรมสาร, ๒๕๔๔), หน้า ๖๗-๖๘.

^{๒๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๖๕.

^{๒๕}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, หน้า ๕๒๐.

^{๒๖}พระอาจารย์จันทา ถาวโร, พระวินัย ๒๒๗ เทศนภาคปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : ศิลปสยามบรรณกิจภัณฑ์และการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๐.

^{๒๗}กองศาสนูปถัมภ์ กรมการศาสนา, หลักสูตรและคู่มือการเรียนการสอนศาสนศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๙-๑๕๐.

^{๒๘}คำว่า “วุฏฐานวิธี” คือ วิธีออกจากอาบัติสังฆาทิเสสนั้นเอง ต้องอาศัยสงฆ์อย่างน้อย ๒๐ รูป เข้าร่วมสังฆกรรมนั้นจึงจะพ้นจากอาบัติสังฆาทิเสสได้

จากความเป็นพระภิกษุ^{๒๕} แต่ต้องอยู่ปริวาสหรืออยู่มนัตตามลำดับของกฎเกณฑ์ตามพระวินัยบัญญัติ นั้นไปจนถึงการประพฤติวุฒฐานวิธี จึงจะพ้นได้

คำว่า สังฆาติเสส สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้กล่าวว่า เป็นชื่อของสิกขาบท แปลว่า ปรับอาบัติสังฆาติเสส^{๒๖} ในคัมภีร์ปาฏิโมกข์กล่าวไว้ว่า ท่านทั้งหลาย อาบัติชื่อสังฆาติเสส ๑๓ เหล่าและ ย่อมยกสู่อุทเทส^{๒๗}

คำว่า อุทเทส คือ การยกขึ้นแสดง การแสดงขึ้น^{๒๘}สิกขาบท ที่เป็นอาบัติสังฆาติเสส มีการยกขึ้นแสดงทุกกึ่งเดือนเหมือนสิกขาบทอื่น ดังที่ท่านกล่าวในสังฆาติเสสข้อที่ ๔ ว่า อนึ่ง ภิกษุใดกำหนดแล้ว มีจิตแปรปรวนแล้ว กล่าวคุณแห่งการบำเรอตนด้วยกามในสำนักมาตุคาม ด้วยถ้อยคำพาดพิงเมื่อนว่า “น้องหญิง หญิงใดบำเรอผู้ประพฤติพรหมจรรย์ มีศีลมี กัลยาณธรรมเช่นเราด้วยธรรมนั้น นั่นเป็นยอดแห่งความบำเรอทั้งหลาย” เป็นสังฆาติเสส^{๒๙}

คำว่า สังฆาติเสส มีความหมายที่กว้างมาก เมื่อพิจารณาในแง่ส่วนตัวผู้กระทำความผิด และในแง่ส่วนรวม หมายความว่า ตัวบุคคล คือ ผู้ประพฤติดะเมื่อย่อมผิดกฎพระวินัยบัญญัติทันทีหลังจากพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแล้ว และเมื่อภิกษุล่วงละเมิดแล้วการที่จะออกจากอาบัติต้องเกี่ยวข้องด้วยสงฆ์หมู่มากในการทำสังฆกรรม สรุปแล้วประพฤติดิฉันผู้เดียวทำให้เดือดร้อนกันทั้งหมู่คณะที่ต้องมาช่วย เพื่อร่วมสังฆกรรมให้ภิกษุรูปนั้นพ้นจากอาบัติสังฆาติเสส จึงมีความหมายที่ครอบคลุมทั้งหมู่สงฆ์ด้วย

การล่วงละเมิดอาบัติสังฆาติเสสนั้นท่านหมายถึงภิกษุที่มีจิตกำหนดและเจตนา เช่น ภิกษุมีไถยจิตติดอยากเสพกาม มีความกำหนัดอยู่ มีเจตนาและความพยายามอยู่ทุกประโยค อยากจะเสพกาม ๑) มีเจตนาจะแก่งทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ๒) มีความพยายามอยู่ ๓) น้ำอสุจิเคลื่อน พอเคลื่อนออกไปตามลำกล้อง พอแมลงวันกินอ้อมตัวหนึ่งเท่านั้น ปรับอาบัติสังฆาติเสส

นั่นแหละมีความกำหนัดติดอยากเสพกามอยู่เสมอ ทำอย่างไรหนอ มันจึงจะเคลื่อน ก็เพ่งดูของลับผู้หญิง เพ่งกำหนดดูด้วยความกำหนัด เอามือยกองคชาต หรือแต่งเด้าจนน้ำอสุจิเคลื่อนพร้อมทั้ง ๓ ประโยคนี้อาบัติ สังฆาติเสส^{๓๐}

^{๒๕} คำว่า “ไม่ถึงกับขาดจากความเป็นพระภิกษุ” ในที่นี้ คือ ยังพอมีทางในการแก้ไขได้ด้วยอาศัยสงฆ์ในการทำสังฆกรรม คือ เรียกแบบทั่วไปว่า เข้าปริวาสกรรม

^{๒๖} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, หน้า ๕๒๐.

^{๒๗} พระพรหมมุนี (จันทพรหมคุตโต ป.ธ. ๙), ภิกขุปาฏิโมกข์ บาลี-แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๑.

^{๒๘} บุญสืบ อนิสาร, พจนานุกรมบาล-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๕), หน้า ๑๗๑.

^{๒๙} พระพรหมมุนี (จันทพรหมคุตโต ป.ธ. ๙), ภิกขุปาฏิโมกข์ บาลี-แปล, หน้า ๔๓-๔๔.

^{๓๐} พระอาจารย์จันทา ถาวโร, พระวินัย ๒๒๗ เทศน์ภาคปฏิบัติ, หน้า ๓๑.

๒.๑.๒ ลักษณะการบัญญัติสิกขาบท

การบัญญัติสิกขาบทในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้มีอยู่ ๒ ลักษณะ และมี การลดหย่อนผ่อนลงไปตามความเหมาะสม ดังนี้

๑) มุลบัญญัติ คือ บทบัญญัติเดิม หมายถึง สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเป็นแม่บท ในคราวแรก ยังไม่ได้แก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติม

๒) อนุบัญญัติ คือ บัญญัติภายหลัง หมายถึง สิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเพิ่มเติม หรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิกขาบทแรกให้เหมาะสมรัดกุมยิ่งขึ้นมี ๒ ลักษณะ

ก) บัญญัติเพิ่มให้เคร่งครัดขึ้นอีก เรียกว่า ทัพหิกระณะ แปลว่า ทำให้มันเข้า

ข) บัญญัติเพิ่มให้ผ่อนลงมาอีก คือ ลดหย่อนลงหรือยกเว้นไม่ให้ใครเคร่งเกินไป เรียกว่า สติถิกระณะ แปลว่า ทำให้ผ่อนลง^{๕๕} ภิกษุต้นบัญญัติไม่มีการลงโทษตามพระวินัยแต่ประการใด เพราะ ทรงยังไม่ได้บัญญัติ คือ พระสุทิน

พระวินัยบัญญัติในแต่ละสิกขาบทนั้น พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงบัญญัติไว้ก่อนแต่ต้องมีเหตุ อย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นจากภิกษุและภิกษุทำให้มีความเสียหายจึงทรงบัญญัติ และการบัญญัตินั้นมี ทั้งลักษณะของ (๑) มุลบัญญัติ และ (๒) อนุบัญญัติ

การบัญญัติสิกขาบทนั้นพระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นแต่ละหมวดแต่ละข้อต้องมีพระภิกษุ รูปใดรูปหนึ่งได้กระทำความผิดเสียก่อน จากนั้นพระองค์จึงได้บัญญัติพระวินัยข้อนั้นหรือสิกขาบทนั้นๆ ขึ้น พระภิกษุรูปแรกที่ได้กระทำความผิดครั้งแรกจะไม่มี ความผิด เนื่องจากไม่ได้บัญญัติพระวินัย [สิกขาบทนั้นๆ ไว้มาก่อน] แต่ต่อมาพระภิกษุรูปใดไปกระทำความผิดซ้ำหรือทำผิดอาบัติ ภิกษุรูปนั้น ได้กระทำความผิดตามที่ บัญญัติไว้จะอ้างไม่รู้ไม่ได้ เว้นแต่ภิกษุรูปนั้นจักได้ยกเว้นพิเศษในการละเมิดสิกขาบท^{๕๖}มีดังนี้ คือ

๑) ภิกษุผู้นอนหลับไม่รู้ตัว

๒) ภิกษุถูกข่มขืนโดยไม่ยินดี

๓) ภิกษุเป็นบ้าคลั่ง จนถึงไม่มีสติสัมปชัญญะ

๔) ภิกษุเพ้อถึงไม่รู้สีกตัว หลงใหลไม่ได้สติ

๕) ภิกษุกระสับกระส่ายเพราะเวทนาท้อแท้ถึงไม่ได้สติ

๖) ภิกษุเป็นต้นบัญญัติ เช่น พระสุทิน รูปแรกเสพเมถุนธรรมก่อนภิกษุอื่น ซึ่งเป็นเหตุให้ ทรงบัญญัติปฐมปาราชิก

^{๕๕} คณะอาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา กลุ่ม ๑, หนังสือธรรมวินัย วิชาวินัยชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๓, (หลักสูตรพระปริยัติธรรม, แผนกสามัญศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น, ๒๕๒๔), หน้า ๒-๓.

^{๕๖} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๖๖/๕๓.

นอกจากนี้ยังมีภิกษุรู้ตัวอยู่ แต่ไม่มีจิตยินดีเลย เช่น ถูกผู้อื่นข่มขืนทำเมถุนธรรมในนิมิตของตน เป็นต้น จักได้รับการยกเว้นเช่นกัน พระวินัยของพระภิกษุที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้มี ๒๒๗ สิกขาบท^{๓๓}ที่พระยกขึ้นแสดงในพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือนจนปัจจุบันนี้

สังคัมสงฆ์ในพระพุทธศาสนา มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากนักบวชในลัทธิอื่น เพราะมีพระวินัยบัญญัติ คือ เครื่องประพฤติ เป็นกฎเกณฑ์มีระเบียบแบบแผนที่ชัดเจน และสามารถพัฒนาเพื่อเป็นอริยบุคคลได้ซึ่งมีความเกี่ยวโยงกันทั้งพระธรรมและพระวินัย ดังที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกที่ขนิณกาย มหาวรรคว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาค เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกต้อง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้านี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมในโลก”^{๓๔}

พระสงฆ์สาวกปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ตามพระธรรมวินัย เป็นการแสดงลักษณะที่พิเศษตามลำดับของคุณธรรมเพิ่มเข้าไปอีก คือ เป็นพระที่เป็นอริยบุคคล ๔ คู่ ๘ จำพวกไปตามลำดับชั้น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท เพื่อจัดระเบียบสังคัมสงฆ์ในการอยู่ร่วมกัน

๒.๒ พุทธประสงค์การบัญญัติสิกขาบท

พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยที่เป็นสิกขาบทสังฆาติเสสขึ้น เพราะเป็นอาบัติประเภทที่หนักรองลงมาจากอาบัติปาราชิกและเป็นการกระทำที่ขาดความละอาย เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วยอมทำให้สงฆ์หมู่ใหญ่ต้องลำบากไปด้วย หมายความว่า ต้องออกจากอาบัติสังฆาติเสสนั้นโดยใช้สงฆ์เป็นจำนวนมากในการทำกรรมนั้นสังฆาติเสส เป็นชื่อของอาบัติหนึ่งใน ๗ ชื่อ อยู่ในข้อ ๒ รองจากอาบัติปาราชิก

วัตถุประสงค์การบัญญัติพระวินัย เพื่อที่จะให้เกิดประโยชน์แก่พระภิกษุ คณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาโดยรวม ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกกระบวรยละเอียดว่า “ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงดำหนิพระสุทินโดยประการต่างๆ แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เราจะบัญญัติสิกขาบทแก่ภิกษุทั้งหลายโดยอาศัยประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ ๑) เพื่อความรับว่าดีแห่งสงฆ์ ๒) เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์ ๓) เพื่อข่มบุคคลผู้ไม่มีความละอาย ๔) เพื่อความผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม ๕) เพื่อปิดกั้นอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดมีในปัจจุบัน ๖) เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันจะบังเกิดมีในอนาคต ๗) เพื่อความเลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ๘) เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นไปของผู้ที่เลื่อมใสแล้ว ๙) เพื่อความตั้งมั่นแห่งสังฆธรรม ๑๐) เพื่อเอื้อเฟื้อพระวินัย”^{๓๕} การบัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสส ถือว่าเป็นการจัดระเบียบสังคัมสงฆ์ และเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการฝึกหัดพัฒนาดนพระพุทธศาสนา เรียกว่า วินัย ดังในวินัยปิฎกมหาวิภังค์กล่าวไว้มีอยู่ ๒ อย่าง คือ

^{๓๓}สมเด็จพระวันรัตน์ (แดง สิวาทนมหาเถร), *ศีลของพระและสมณวิสัย*, (กรุงเทพฯ :มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ม.ป.ป.), หน้า ๓.

^{๓๔}ที.มหา. (ไทย) ๑๐/๑๙๕/๑๐๔.

^{๓๕}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๙/๒๘-๒๙.

๑) การฝึกให้มีความประพฤติและความเป็นอยู่เป็นระเบียบแบบแผน หรือ การบังคับควบคุมตนให้อยู่ในระเบียบแบบแผน รวมทั้งการใช้ระเบียบแบบแผนต่างๆ เป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคนและกิจกรรมของหมู่ชน

๒) ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ ข้อบังคับต่างๆ ที่วางลงไว้เป็นหลักหรือเป็นมาตรฐานสำหรับใช้ฝึกคน หรือใช้บังคับควบคุมตน ตลอดจนเป็นเครื่องจัดระเบียบความประพฤติ ความเป็นอยู่ของคนและกิจการของหมู่ชนให้เรียบร้อยดีงาม^{๔๐} เป็นการจัดระเบียบสังคมเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างผาสุก คือ เรียกสั้นๆ ว่าให้สังคมมีวินัยในการอยู่ร่วมกัน

พระวินัยบัญญัติที่นำมาใช้ในพระพุทธศาสนาช่วงต้น คือ พุทธบัญญัติเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีวิถีชีวิตและวิธีดำเนินงานที่ของภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์^{๔๑}และสำหรับพระวินัยนี้มีความหมายที่กว้าง เพราะเป็นกฎระเบียบที่บัญญัติไว้รวมทั้ง อนาคตียวินัย และอาคารียวินัยด้วยตัวอย่าง เช่น

๑) อนาคตียวินัย วินัยของผู้ไม่ครองเรือน คือ วินัยของบรรพชิต หรือวินัยของพระสงฆ์ ได้แก่ การไม่ต้องอาบัติ ๗ กอง หรือ ปาโรสุทิสีล ๔

๒) อาคารียวินัย วินัยของผู้ครองเรือน คือ วินัยของชาวบ้าน ได้แก่ การงดเว้นจากอกุศลกรรมบถ ๑๐^{๔๒}“ผู้ปฏิบัติตามวินัยต้องปฏิบัติควบคู่กับธรรมไปด้วย

คำว่า วินัย สำหรับบรรพชิตมีความหมายครอบคลุมเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่ด้านนอกของพระภิกษุทั้งหมดเริ่มตั้งแต่การกำหนดคุณสมบัติ สิทธิ หน้าที่ วิธีรับและวิธีฝึกอบรมสมาชิกใหม่ เป็นต้น กล่าวโดยสรุปวินัยมีความหมายครอบคลุม ระบบแบบแผนเกี่ยวกับการปกครอง การบริหาร การศาสนา นิติบัญญัติ การเศรษฐกิจ การศึกษา เป็นต้น ...

ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มีพระสูตรที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับข้อบังคับเครื่องมือที่ใช้จัดระเบียบสังคมอยู่หลายสูตร เช่น อคคัณณสูตร จักกวัตติสสูตร และสังคาลสูตร เป็นต้นในอคคัณณสูตร กล่าวถึงสังคมแบบวรรณะที่มีโครงสร้างหน้าที่ของกลุ่มคนต่างๆ ที่จะปฏิบัติต่อกัน สังคมวรรณะเป็นสังคมที่ปรากฏอยู่แล้วในสังคมของชาวอารยัน พระพุทธเจ้าเพียงแต่อธิบายให้เห็นว่า สังคมเช่นนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร และหากจะเป็นสังคมที่ดีน่าอยู่จะเกิดขึ้นได้อย่างไร ดังนั้นแนวคิดการจัดระเบียบสังคมในพระสูตรนี้ถือว่ามนุษย์เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ของคนในสังคม และใช้คุณธรรมเรื่องกุศลกรรมบถ ๑๐ เป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบสังคม ในจักกวัตติสูตรกล่าวถึงสังคมแบบเศรษฐกิจจริยธรรมเน้นโครงสร้างทางการปกครองเป็นหลัก โดยเน้นกลุ่มผู้ปกครองว่าจะต้องมีคุณสมบัติอย่างไร ใช้หลักบริหารหรือนโยบายทางการเมืองการปกครองอย่างไรจึงจะสร้างความยุติธรรมให้เกิดความดีงามขึ้นในรัฐได้

^{๔๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๔๔๙-๔๕๐.

^{๔๑}วิมพา. (ไทย) ๑/บทนำ.

^{๔๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๒๙-๒๓๐.

ดังนั้นเครื่องมือการจัดระเบียบสังคมในพระสูตรนี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้นำหรือผู้ปกครองจะเป็นผู้กำหนดขึ้นอย่างเป็นธรรม โดยการปกครองนั้นถือธรรมเป็นใหญ่ เรียกว่า ธรรมาธิปไตย ในสิกขาสสูตร กล่าวถึงสังคมตามโครงสร้างหน้าที่ เน้นการปฏิสัมพันธ์กันของคนในสังคมท่านเรียกว่า อริยวินัย คือ แบบแผนของพระอริยะ^{๔๓}

ในพระวินัย มีรูปแบบในการจัดระเบียบสังคมที่ชัดเจน คือ สังคมสงฆ์ มีรูปแบบการจัดระเบียบสังคมสงฆ์สำเร็จรูปไว้เรียบร้อยแล้วโดยมีวินัยเป็นโครงสร้างด้านกายภาพ กำหนดให้บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างเกื้อกูลกัน เพื่อให้เกิดวิถีชีวิตที่ดำรงร่วมกัน^{๔๔}

การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยหรือสิกขาบทขึ้นมา เพื่อเป็นโครงสร้างในการจัดระเบียบของหมู่สงฆ์ที่อยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นรูปแบบที่เห็นได้ชัดเจน และเป็นการจัดขึ้นอย่างมีเหตุมีผลตามเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น กฎเกณฑ์พระวินัยบัญญัติเป็นเกณฑ์ที่สำเร็จรูป เมื่อมีผู้เข้าไปบวชแล้วสามารถถือปฏิบัติได้เลยทันที หมายถึงหลังจากที่พระพุทธองค์ทรงได้บัญญัติเรียบร้อยแล้วโดยเป็นทางการมีหลักฐานวางไว้ที่ชัดเจนนั่นเอง

๒.๒.๑ ประเภทสิกขาบทของอาบัติสังฆาทิเสส

ในพระพุทธบัญญัติได้กล่าวไว้ว่าสิกขาบทสังฆาทิเสสมีทั้งหมด ๑๓ สิกขาบทประกอบด้วยข้อ ๑-๑๓ และประเภทของสิกขาบทที่ผู้วิจัยหมายถึงในที่นี้ คือ จำนวนสิกขาบทในแต่ละข้อทั้ง ๑๓ สิกขาบทนั้น โดยจะอธิบายสิกขาบทในแต่ละข้อว่าเป็นอย่างไร เมื่อภิกษุล่วงละเมิดด้วยพฤติกรรมต่างๆ ที่แสดงออกมามีโทษและไปตรงกับสังฆาทิเสสข้อไหนดังต่อไปนี้

๑) ประเภทที่ ๑ ห้ามทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนโดยเจตนา

มีเรื่องพระเสยยสกะทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนกล่าวไว้ว่า ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามพระเสยยสกะว่า “เธอใช้มือพยายามทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน จริงหรือ” พระเสยยสกะทูลรับว่า “จริงพระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงดำหนิว่า

“โมฆบุรุษ การกระทำของเธอไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของสมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำเลย โฉนเธอจึงใช้มือพยายามทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเล่า เราแสดงธรรมโดยประการต่างๆ เพื่อคลายความกำหนัด มิใช่เพื่อความกำหนัด เพื่อความพราด มิใช่เพื่อความประกอบไว้ เพื่อความไม่ถื้อมัน มิใช่เพื่อความถื้อมันมิใช่หรือ เมื่อเราแสดงธรรมเพื่อคลายความกำหนัด เธอก็ยังจะคิดเพื่อความกำหนัด เราแสดงธรรมเพื่อความพราด เธอก็ยังจะคิดเพื่อความประกอบไว้ เราแสดงธรรมเพื่อความไม่ถื้อมัน เธอก็ยังจะคิดเพื่อความถื้อมัน

^{๔๓}ผศ. ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, การจัดระเบียบสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา, อ้างจากหนังสือพระพุทธศาสนากับการฟื้นตัวจากวิกฤติการณ์โลก, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : เซ็นจูรี, ๒๕๕๓), หน้า ๖๓๑.

^{๔๔}ผศ. ทวีศักดิ์ ทองทิพย์, การจัดระเบียบสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา, หน้า ๖๓๓.

โมฆบุรุษ เราแสดงธรรมโดยประการต่างๆ เพื่อสํารอกราคะ เพื่อสร้างวามเมา เพื่อดับความ
กระหาย เพื่อดถอนความอาลัย เพื่อดตัดวัฏฏะ เพื่อดความสิ้นตันทา เพื่อดคลายความกำหนด
เพื่อดดับทุกข์ เพื่อดนิพพาน มิใช่หรือ

โมฆบุรุษ เราบอกการละกาม การกำหนดรู้ความสำคัญในกามการกำจัดความกระหายใน
กาม การเพิกถอนความตริกในกาม การระงับความไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใส
อยู่แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ที่จริงกลับจะทำให้คนที่ไม่เลื่อมใสก็ไม่เลื่อมใสไปเลย คนที่
เลื่อมใสอยู่แล้วบางพวกก็จะกลายเป็นอื่นไป”^{๔๕}

การละเมิดอาบัติสังขาทิเสส ของพระเสยยสกะ พระพุทธรองค์ทรงดำหนิต่างๆ ใน
ท่ามกลางหมู่สงฆ์ โดยใช้คำว่าโมฆบุรุษ^{๔๖} ที่ได้กระทำนั้นแล้วจึงบัญญัติสิกขาบทขึ้นมาดังนี้ว่า

ภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน เป็นสังขาทิเสสสิกขาบทนี้พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แก่
ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้^{๔๗}ภิกษุจงใจทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน เป็นสังขาทิเสส ยกเว้นไว้แต่ผืน“ความจงใจคือ
รู้ อยู่ รู้ต้อย จงใจ ตั้งใจละเมิด โดยมีลักษณะสีน้ำอสุจิ ๑๐ อย่าง เช่น ๑) สุกกะสีเขียว๒) สุกกะสี
เหลือง๓) สุกกะสีแดง๔) สุกกะสีขาว๕) สุกกะสีเหมือนเปรี๊ยะ๖) สุกกะสีเหมือนน้ำท่า ๗) สุกกะสี
เหมือนน้ำมัน ๘) สุกกะสีเหมือนนมสด ๙) สุกกะสีเหมือนนมส้ม ๑๐) สุกกะสีเหมือนเนยใส”^{๔๘}

คำว่า ทำให้เคลื่อน คือ กิริยาที่ทำให้เคลื่อนจากฐาน ตรัสเรียกว่า ทำให้เคลื่อน

คำว่า ยกเว้นไว้แต่ผืน คือ ยกเว้นความผืน

คำว่า เป็นสังขาทิเสส ความว่า สําหรับอาบัตินั้น สงฆ์เท่านั้นให้ปริวาส ชักเข้าหาอาบัตินั้น
เดิม ให้มานัดและเรียกเข้าหมู่คณะก็ทำไม่ได้ ภิกษุรูปเดียวก็ทำไม่ได้ฉะนั้นจึงตรัสว่า “เป็นสังขาทิเสส”

คำว่า “เป็นสังขาทิเสส”นี้ เป็นการขานนาม เป็นคำเรียกหมวดอาบัตินั้นนั่นเองโดย
อ้อม^{๔๙} เพราะเหตุนี้ จึงตรัสเรียกว่า“เป็นสังขาทิเสส”^{๕๐}เป็นครุภาบัติ ... แต่ยังเป็นสเทกัจฉา (แก้ไข
หรือเยียวยาได้)^{๕๑}

^{๔๕}วิ.ม.หา. (ไทย)๑/๒๓๔-๒๓๕/๒๕๐-๒๕๑.

^{๔๖}คำว่า “โมฆบุรุษ” แปลว่า บุรุษเปล่า คนเปล่า คนใช้ไม่ได้ คนโง่เขลา คนที่พลาดจากประโยชน์อัน
พึงได้พึงถึงเป็นการดำหนิโทษที่หนัก.

^{๔๗}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๓๕/๒๕๑.

^{๔๘} วิ. ม.หา. (ไทย) ๑/๒๓๖/๒๕๒.

^{๔๙}พระมหาบุญเลิศ ฐานทินโน และคณะ, อริยวินัย,พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพฯ : ศิลปสยามบรรณกิจ
และการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๔.

^{๕๐}สังขาทิเสสนี้ เป็นชื่อเรียกกองอาบัติ แปลว่า “หมู่อาบัติที่ต้องการสงฆ์ทั้งในระยะเบื้องต้นและใน
ระยะที่เหลือ” หมายความว่า ภิกษุผู้ต้องอาบัติสังขาทิเสส จะออกจากอาบัตินั้นได้ต้องอาศัยสงฆ์ให้ปริวาส ให้มานัด
ชักกลับเข้าหาอาบัตินั้น และอํพาณ ในกรรมทั้งหมดนี้ขาดสงฆ์เสียแล้ว ก็ทำไม่สำเร็จ (วิ.อ. ๒/๒๓๗/๖).

^{๕๑}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๓๖/๒๕๒.

^{๕๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,หน้า ๒๖๕.

ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส ในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้เกี่ยวกับองค์ประกอบหลายอย่าง ซึ่งเกี่ยวข้องทั้งในตัวผู้กระทำเอง และองค์ประกอบภายนอกด้วย โดยมีทั้งอุบาย กาล และเจตนาที่กระทำนั้นๆ ดังนี้

อุบาย ๔ ประการ

(๑) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนในรูปภายใน (๒) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนในรูปภายนอก (๓) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนในรูปภายในและภายนอก (๔) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเมื่อสายสะเอวในอากาศ^{๕๓}

อุบายทั้ง ๔ ประการนี้มีทั้งอุบายในรูปภายในและภายนอก แม้กระทั่งกระทำการให้เคลื่อนโดยอุบายเมื่อสายสะเอวไปในอากาศก็ตาม และการกระทำนี้เมื่อทำไปแล้ว ต้องอาบัติสังฆาทิเสส อีกอย่างหนึ่งท่านกล่าวว่าภิกษุจงใจหรือมีความตั้งใจมี ๔ อย่าง คือ

อุบายทำให้น้ำอสุจิเคลื่อน ๔ อย่าง

พระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญเกี่ยวกับเจตนา เพราะเจตนา คือ ความจงใจ เมื่อมีความจงใจหรือเจตนาเกิดขึ้นจึงทำให้ลงมือกระทำ และพระพุทธเจ้าทรงตรัสอีกว่า ตัวเจตนา คือ ตัวกรรม ดังนั้น ภิกษุเมื่อละเมียดสิกขาบทดังกล่าวแล้วเราสามารถรู้ได้ว่า มาจากเจตนา จึงเป็นเหตุให้ทำกรรม และเจตนากรรมนี้สามารถแสดงออกให้เห็นได้ ๓ ทางด้วยกัน คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ กรณีภิกษุมีความจงใจในการทำให้น้ำอสุจิเคลื่อนโดยอุบายทั้ง ๔ ประการนี้ อาจมีความผิดอยู่ ๒ ลักษณะ คือ ผิดธรรม และผิดวินัยบัญญัติ โดยเฉพาะผิดพระวินัย^{๕๔} เห็นได้ชัดเจน ภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส เหตุเพราะศีลวิบัติจึงมีโทษ

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านกล่าวไว้ว่า ความผ่องแผ้วนี้นั้น ย่อมสำเร็จด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ ด้วยการมองเห็นโทษแห่งศีลวิบัติ ๑ ด้วยการมองเห็นอนิสสของศีลวิบัติ ๑^{๕๕} จึงไม่ประมาทในการสำรวมในศีล พระไตรปิฎกท่านกล่าวไว้ว่า ในเหตุ ๒ ประการนั้น ... พึงทราบโทษแห่งศีลโดยสุดต้นตอมีอาทิอย่างนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของภิกษุผู้ทุศีลมี ๕ อย่างเหล่านี้^{๕๖}

อีกประการหนึ่ง บุคคลผู้ทุศีล เพราะเหตุแห่งความเป็นผู้ทุศีล ย่อมไม่เป็นที่ชอบใจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้อันเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายไม่พึงพร่ำสอนเป็นผู้มีทุกขในเพราะการครหาความเป็นผู้ทุศีล เป็นผู้ความร้อนใจในเพราะการสรรเสริญของผู้มีศีลทั้งหลาย แหละเพราะความเป็นผู้ทุศีลนั้นเป็นเหตุ ย่อมเป็นผู้มีผิวพรรณหม่นหมองเหมือนผ้าเปลือกไม้ ชื่อว่าเป็นผู้สัมผัสหยาบ

^{๕๓}วิ.ม.พ. (ไทย) ๑/๒๓๖/๒๕๒.

^{๕๔}การผิดวินัย คือ “ภิกษุไม่สำรวมในศีลของตน” หรือศีลต่างพร้อยไม่บริสุทธิ์เรียกว่า ไม่มีปาริสุทธิศีลอยู่ภายในนั่นเอง.

^{๕๕}พระพุทธโฆสมหาเถระ, วิสุทธิมรรค, แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจาสมมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : ธนาเพรส, ๒๕๕๖), หน้า ๗๕.

^{๕๖}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๙/๙๓, อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๕๕.

เพราะนำอบายทุกขมาให้แก่คนทั้งหลายผู้ถึงซึ่งการเอาเยี่ยงอย่างของเขาตลอดกาลนาน ชื่อว่าเป็นผู้มีคุณค่าน้อยเพราะทำไมให้มีผลมากแก่ผู้ที่ตนรับไทยธรรมของเขา เป็นผู้ล้างให้สะอาดได้ยาก^{๕๗}

คำว่า เป็นผู้ล้างให้สะอาดได้ยาก คือ ภิกษุเมื่อต้องอาบัติสังฆาทิเสสแล้วเป็นครุกาบัติ และเป็นการทำให้สงฆ์หมู่ใหญ่ต้องลำบากไปด้วย หมายความว่า ต้องชำระล้างด้วยการทำสังฆกรรม คือ การอาศัยสงฆ์เป็นจำนวนมากในการช่วยอนุเคราะห์เพื่อออกจากอาบัตินั้น พระภิกษุที่ทำผิดจนต้องอาบัติสังฆาทิเสส พระพุทธเจ้าทรงตำหนิโทษอย่างร้ายแรง และทรงใช้คำอย่างหนักต่างๆ เช่น “โมฆบุรุษ” พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า โมฆบุรุษ คือ บุรุษเปล่า คนเปล่า คนที่ใช้ไม่ได้ คนโง่เขลา คนที่พลาดจากประโยชน์อันพึงได้พึงถึง^{๕๘}

(๑) ภิกษุจงใจพยายามในรูปภายใน น้ำอสุจิกเลื้อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (๒) ภิกษุจงใจพยายามในรูปภายนอก น้ำอสุจิกเลื้อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (๓) ภิกษุจงใจพยายามในรูปภายในและภายนอก น้ำอสุจิกเลื้อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส (๔) ภิกษุจงใจพยายามส่ายสวเอนในอากาศ น้ำอสุจิกเลื้อน ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๕๙}

กาล ๕(เวลา)

๑. กาล หมายถึง ครั้ง,คราว, หรือหน ของการกระทำจากความตั้งใจหรือเจตนาขณะทำ

๒. กาล ๕ หมายถึง เจตนาขณะจิตเกิดกำหนด เจตนาเมื่อขณะปวดอุจจาระ เจตนาขณะปัสสาวะ เจตนาขณะเมื่อมีลมพัดถูกต้องอวัยวะ และเจตนาขณะถูกบึ้งชน แล้วทำให้น้ำอสุจิกเลื้อนออกมาจากฐานของอวัยวะเพศของตนด้วยความจงใจ

กาล คือ เวลา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า กาละ เวลา คราว ครั้ง หน^{๖๐} คำศัพท์ทั้งหมดนี้ตรงกับคำว่า กาล หมดเป็นความหมายเดียวกัน และตั้งศัพท์วิเคราะห์ที่ท่านกล่าวว่า กลยติ สัตตานอภัยเขเปตติ กาโล สภาวะที่ยังอายุของสัตว์ให้สิ้นไป (กล ธาตุในความสิ้นไป ณ ปัจจัย, พุทฺธิ อ เป็น อา)^{๖๑}กาล แปลว่า เวลา เมื่อภิกษุกระทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนในกาลทั้ง ๕ ดังที่ท่านได้กล่าวไว้นี้ ต้องอาบัติสังฆาทิเสส

๓. คำว่า กาล โดยส่วนมากเราเคยได้ยินจนคุ้นหู คือ คนปัจจุบันจะให้พูดกันเป็น ๒ คำ หรือ ๒ ศัพท์ติดกัน คือ กาลเทศะ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากล่าวไว้ และให้ความหมายว่า กาลเทศะ

^{๕๗}ดูรายละเอียดใน องค์กร. (ไทย) ๒๓/๗๒/๑๕๘-๑๖๕.

^{๕๘}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๐๒.

^{๕๙}วิมพา. (ไทย) ๑/๒๔๐/๒๕๕.

^{๖๐}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓.

^{๖๑}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต), ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๔.

คือ เวลาและประเทศ^{๒๒} พระภิกษุต้องอาบัติสังฆาทิเสส มีเหตุปัจจัยหลายอย่างที่เป็นส่วนประกอบ เช่น เพราะความไม่รู้หรือรู้แล้วแต่ตั้งใจทำ ถ้าเรามองในอีกแง่หนึ่งอาจกล่าวได้ว่า ภิกษุขาดความเอื้อเฟื้อในการถือปฏิบัติ หรืออาศัยกาลทั้ง ๕ ในการปลีกตัวเพื่อประพาศล่วงละเมิด จึงเป็นเหตุภิกษุไม่เอาใจใส่ในการเจริญศีลของตนที่ท่านเรียกว่า ศีลภาวนา หรือภาวนา ๔ คือ

๑) กายภาวนา การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ...

๒) สีลภาวนา การเจริญศีล พัฒนาศีล การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนให้เสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน ...

๓) จิตตภาวนา การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตา กรุณา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ และสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น ...

๔) ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^{๒๓} เรื่องกาลพระพุทธรองค์ทรงบัญญัติไว้ว่า (๑) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเมื่อเกิดความกำหนัด (๒) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเมื่อปวดอุจจาระ (๓) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเมื่อปวดปัสสาวะ (๔) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเมื่อต้องลม (๕) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเมื่อถูกบุงชน^{๒๔}

จะเห็นได้ว่า กาลทั้ง ๕ นั้นเมื่อภิกษุละเมิดแล้วทำให้ศีลต่างพร้อย และไม่ทำกิจแห่งตนที่ควรทำ คือ ปฏิบัติตามพระธรรมและพระวินัย ทั้งธรรมและวินัยนั้นมีความเกี่ยวข้องกัน เพราะว่าภิกษุเมื่อต้องอาบัติสังฆาทิเสส คือ ศีลขาด คำว่าศีลเกี่ยวข้องกับหลักพระธรรมด้วย คือ ศีลภาวนา ข้อที่ ๒ แห่งภาวนา ๔ จึงกล่าวได้ว่า ภิกษุขาดการเอื้อเฟื้อในพระธรรมและพระวินัยจึงทำให้ศีลของตนต้องต่างพร้อยเป็นอาบัติสังฆาทิเสส เพราะล่วงละเมิดพระวินัยบัญญัติของสิกขาบทนั้นๆ

เจตนา ๑๐ ประการ

(๑) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเพื่อความหายโรค (๒) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเพื่อความสุข (๓) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเพื่อเป็นยา (๔) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเพื่อเป็นทาน (๕) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเพื่อเป็นบุญ (๖) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเพื่อบูชาญ (๗) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเพื่อจะไปสวรรค์ (๘) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเพื่อสืบพันธุ์ (๙) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเพื่อทดลอง (๑๐) ภิกษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนเพื่อความสนุก

^{๒๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (มหาภูมิบาลวิทยาลัย, ๒๕๓๙). หน้า ๑๒๔.

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ : เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๗๐.

^{๒๔} วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๒๓๘/๒๕๓.

วัตถุที่ประสงค์ ๑๐ ประการ

(๑) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๒) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนให้เคลื่อน (๓) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๔) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๕) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๖) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๗) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๘) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๙) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๑๐) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๑๑) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๑๒) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๑๓) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๑๔) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๑๕) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๑๖) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๑๗) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๑๘) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๑๙) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๒๐) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๒๑) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๒๒) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๒๓) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๒๔) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๒๕) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๒๖) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๒๗) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๒๘) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๒๙) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๓๐) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๓๑) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๓๒) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๓๓) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๓๔) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๓๕) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๓๖) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๓๗) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๓๘) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๓๙) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๔๐) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๔๑) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๔๒) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๔๓) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๔๔) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๔๕) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๔๖) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๔๗) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๔๘) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๔๙) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๕๐) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๕๑) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๕๒) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๕๓) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๕๔) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๕๕) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๕๖) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๕๗) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๕๘) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๕๙) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๖๐) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๖๑) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๖๒) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๖๓) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๖๔) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๖๕) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๖๖) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๖๗) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๖๘) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๖๙) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๗๐) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๗๑) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๗๒) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๗๓) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๗๔) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๗๕) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๗๖) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๗๗) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๗๘) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๗๙) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๘๐) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๘๑) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๘๒) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๘๓) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๘๔) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๘๕) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๘๖) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๘๗) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๘๘) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๘๙) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๙๐) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๙๑) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๙๒) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๙๓) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๙๔) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๙๕) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๙๖) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๙๗) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๙๘) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๙๙) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน (๑๐๐) ภาษุทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน

๒) ประเภทที่ ๒ ห้ามจับต้องกายหญิง

สิกขาบทที่ ๒ นี้เหตุที่พระพุทธองค์ต้องบัญญัติเพราะพระอุทายีจับต้องกายภริยาของพราหมณ์ โดยความตั้งใจของตน และมีเรื่องเคยเกิดขึ้นท่านกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกว่า

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เขตวนารามทรงปรารภถึงวิหาร (ที่อยู่) ของพระอุทายีว่า ดงงาม มีเตี้ยต้งพุกหมอน น้ำดื่มน้ำใช้ตั้งไว้ดีมีบริเวณสะอาด มนุษย์ทั้งหลายพากันไปชมวิหารมากด้วยกัน พราหมณ์ผู้หนึ่งพาภริยาไปชมวิหาร พระอุทายีก็พาชม ให้พราหมณ์เดินหน้าภริยาตามหลัง พระอุทายีเดินตามหลังภริยาของพราหมณ์นั้นอีกต่อหนึ่งเลยถือโอกาสจับต้องอวัยวะน้อยใหญ่ของนาง นางบอกแก่สามี สามีโกรธ ตีเตียนเป็นอย่างมาก ความทราบถึงพระผู้มีพระภาค ทรงเรียกประชุมสงฆ์ ได้สวนได้ความเป็นสัตย์ ทรงตีเตียนเป็นอันมากแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามภิกษุมิจิตกำหนดจับต้องกายหญิง ไม่ว่าจะเป็นการจับมือ จับผมหรือลูบคลำอวัยวะใดๆ ทรงปรับอาบัติสังฆาทิเสส แก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิด^{๖๕} ภิกษุยินดีการที่สตรีลูบคลำจับต้องร่างกาย ต้องอาบัติ สังฆาทิเสส^{๖๖}

การจับต้องกายหญิงเป็นอาบัติสังฆาทิเสส เมื่อพิจารณาตามพฤติกรรมของพระอุทายีที่จับต้องกายของภริยาพราหมณ์แล้ว เป็นการจับต้องด้วยความตั้งใจและอาจมีความกำหนดยิ่งนัก เพราะอาการที่แสดงออกของพระอุทายีท่านได้จับต้องภริยาพราหมณ์หลายครั้ง จึงเป็นเหตุให้ต้องมีการปรับอาบัติสังฆาทิเสสต่อพระอุทายี

การต้องอาบัติแม้เป็นเพียงถูกต้องร่างกายภายนอกที่ไม่ใช่กายของตนเองก็ตาม แต่มีเรื่องหนึ่งที่ท่านกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกว่า แม้กระทำการพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับตัวเองโดยตรงก็ยังเป็นอาบัติสังฆาทิเสสได้เช่นกัน สำหรับผู้ล่วงละเมิดพระพุทธองค์จะเรียกว่า โมฆบุรุษ เช่น

“โมฆบุรุษ การกระทำของเธอไม่สมควร ไม่คล้อยตาม ไม่เหมาะสม ไม่ใช่กิจของ สมณะ ใช้ไม่ได้ ไม่ควรทำเลย โฉนเธอจึงใช้มือพยายามทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนแล้ว เราแสดงธรรมโดยประการต่างๆ เพื่อคลายความกำหนัด มิใช่เพื่อความกำหนัด เพื่อความพราศ มิใช่เพื่อความประกอบไว้ เพื่อความไม่ถื้อมัน มิใช่เพื่อความถื้อมัน มิใช่หรือ เมื่อเราแสดงธรรมเพื่อคลาย

^{๖๕}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๓๘/๒๕๓.

^{๖๖}ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๙๘-๓๙๙/๕๑๐-๕๑๑.

^{๖๗}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๗๐/๒๕๓.

^{๖๘}ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๙๘-๓๙๙/๕๑๐-๕๑๑.

ความกำหนด เธอก็ยังจะคิดเพื่อความกำหนด เราแสดงธรรมเพื่อความพราภ เธอก็ยังคิดเพื่อความประกอบไว้ เราแสดงธรรมเพื่อความไม่ถื้อมัน เธอก็ยังจะคิดเพื่อความถื้อมัน

โมฆบุรุษ เราแสดงธรรมโดยประการต่างๆ เพื่อสํารอกราคะ เพื่อสร้างควมเมา เพื่อดับควมกระหาย เพื่อดอนควมอาลัย เพื่อดัดวัฏฏะ เพื่อดอนสั่นตันทา เพื่อดลายควมกำหนด เพื่อดับทุกข์ เพื่อนิพพาน มิใช่หรือ

โมฆบุรุษ เราบอกการละกาม การกำหนดรู้ควมสําคัญในกามการกําคัดควมกระหายในกามการเพิกถอนควมตริกในกามการระงับควมไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใส หรือทําคณที่เลื่อมใสอยู่ แล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นได้เลย ที่จริงกลับจะทําคณที่ไม่เลื่อมใสก็ไม่เลื่อมใสไปเลย คณที่เลื่อมใสอยู่แล้วบางพวกก็จะกลายเป็นอื่นไป”^{๖๕}

๓) ประเภทที่ ๓ห้ามพูดเกี้ยวหญิง

สิกขาบทที่ ๓ นี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับคําคุดมีไม่เหมาะสมระหว่างพระกับมาตุคามหรือผู้หญิง เรียกว่า พูดเกี้ยวหญิง เหตุเกิดเพราะพระอุทายีได้พูดพาดพิงส่วนต่างๆ ของหญิงที่ไปเที่ยวชมวิหาร จึงเป็นเหตุให้พระพุทธร่องค์ทรงบัญญัติสิกขาเกี่ยวกับการห้ามพูดเกี้ยวหญิงขึ้น ดังนี้

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้นนั้น ท่านพระอุทายีอยู่ในป่า วิหารของท่านสวयงาม นาคู นาคมน หญิงจํานวนมากพากันไปเที่ยวเพื่อชมวิหาร พากันเข้าไปหาท่านพระอุทายีถึงที่อยู่ครั้งเข้าไปหาแล้ว กล่าวว่า“พวกดิฉนต้องการชมวิหารของพระคุณเจ้า เจ้าคะ”ท่านพระอุทายีพาหญิงเหล่านั้นชมวิหาร พูดชมบ้าง พูดติบ้าง ขอบ้างอ้อนวอนบ้าง ถามบ้าง ถามซ้ำบ้าง บอกบ้าง สอนบ้าง ด่าบ้าง พาดพิงทวารหนักทวารเบาของหญิงเหล่านั้น

พวกหญิงที่ไม่กลัวบาป ใจถึง ไม่มียางอาย บ้างก็ยิ้มพราย บ้างก็พุดยั่ว ... กับท่านพระอุทายี ส่วนพวกหญิงที่มีความละอายใจก็เลียงออกไปแล้วฟ้องภิกษุทั้งหลายว่า “ท่านเจ้าข้า คําเช่นนี้ไม่เหมาะสม ไม่ควร สามิพุดเช่นนี้พวกเราก็กังไม่ชอบ นี่พระคุณเจ้าอุทายีมาพุดได้อย่างไร”

บรรดาภิกษุผู้มีกณน้อยสันโดษ มีความละอาย มีความระมัดระวัง ฝ่การศึกษาจึงพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนท่านพระอุทายี จึงพุดเกี้ยวมาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบเล่า” ครั้นภิกษุเหล่านั้นตำหนิท่านพระอุทายีโดยประการต่างๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ”^{๖๖}และต่อมาพระพุทเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

ก็ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน พุดเกี้ยวมาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบ พาดพิงเมถุน เหมือนชายหนุ่มพุดเกี้ยวหญิงสาว เป็นสังฆาติเสส”^{๖๗}สิกขาบทข้อนี้ เพียงพุดเกี้ยวหญิงโดยพาดพิงทางเมถุนธรรม ระหว่างภิกษุกับมาตุคามเหมือนชาวบ้านหรือชายหนุ่มคุยกันกับหญิงสาว ภิกษุรูปนั้นเป็นอาบัติสังฆาติเสส

^{๖๕}วิ.มทา. (ไทย) ๑/๒๓๕/๒๕๐-๒๕๑.

^{๖๖}วิ.มทา. (ไทย) ๑/๒๘๓/๓๑๕.

^{๖๗}วิ.มทา. (ไทย) ๑/๒๘๔/๓๑๖.

ภิกษุมีความกำหนัดยินดีในการเสพกามอยู่ในใจไปจับต้องลูบลำกายหญิง แม้ผู้หญิงที่เพิ่งเกิดวันนั้นนอนอยู่ในเบาะ ไปลูบลำจับต้อง ต้องสังฆาติเสส

ถ้าต้องสังฆาติเสสแล้วเป็นอย่างไร ภาวนาก็ไม่เป็นไป กำหนดจิตไม่รวม ต้องไปแสดงให้สงฆ์ทราบ สงฆ์ทราบแล้ว ก็ปรับโทษให้อยู่ปริวาสกรรม ถ้าปกปิดไว้เท่าไร ก็ให้อยู่ยาวนานเท่านั้น ๑๐ วัน ๒๐ วันก็ดี เสร็จแล้วให้อยู่มานต์ ๖ ราตรี แล้วสงฆ์ก็นำเข้าสวดอัพภานในโบสถ์มีพระ ๒๐ รูป คล้ายกับวันบวชนั้นแหละ^๒ การเป็นอาบัติสังฆาติเสสในข้อนี้เกี่ยวกับเรื่องคำพูดซึ่งเป็นการพาดพิงกันในทางเมณฺฑนธรรม เป็นการขาดความสำรวมในเรื่องคำพูด

ดังนั้นภิกษุไม่ว่าจะเป็นนักบวชตั้งแต่สมัยพุทธกาลหรือปัจจุบันก็ตาม เมื่อประพฤติดังละเมิดสิกขาบทโดยขาดความเอื้อเฟื้อต่อพระวินัยต้องอาบัติเหมือนกันหมด เช่น ในเรื่องการพูดเกี่ยวหญิงที่พาดพิงถึงเรื่องเมณฺฑนธรรมในขณะที่ตนเองมีความกำหนัด ดังที่ท่านกล่าวในหนังสือ บันทึกเรื่องศีลของพระว่า

พูดก็ดี เขียนจดหมายก็ดี ที่แสดงว่าเกี่ยวก็เป็นอาบัติเช่นเดียวกัน ต่อจากนั้นเป็นอธิบายสิกขาบทโดยละเอียด แสดงถึงอาการที่ไม่ต้องอาบัติสำหรับภิกษุที่พูดมุงอรรถธรรม หมายความว่าพูดมุงธรรม มุงสั่งสอน หรือว่าภิกษุบ้า ภิกษุผู้เป็นต้นบัญญัติ พวกนี้ไม่อาบัติ^๓

๔) ประเภที่ ๔ ห้ามพูดล่อให้หญิงบำเรอตนด้วยกาม

สิกขาบทที่ ๔ นี้เป็นเหตุทรงบัญญัติขึ้นเพราะพระอุทายีไปพูดล่อให้หญิงม่ายบำเรอตนด้วยการเสพกาม ทำให้พระพุทธรูปบัญญัติเป็นสิกขาบทห้ามหลังจากเกิดเหตุเรื่องมี ดังนี้

มีเรื่องกล่าวว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น ท่านพระอุทายีเป็นพระที่ใกล้ชิดตระกูลในกรุงสาวัตถี ไปมาหาสู่ตระกูลเป็นอันมาก สมัยนั้น มีหญิงม่ายผัวตายคนหนึ่งรูปร่าง น่ารัก น่าชม ครั้นเวลาเช้า ท่านพระอุทายีครองอันตราวาสก ถือบาตรและจีวรเดินไปถึงเรือนหญิงม่ายนั้น ครั้นถึงแล้วจึงนั่งบนอาสนะที่เขาจัดไว้ ครั้นแล้วหญิงม่ายจึงเข้าไปหาถึงที่ท่านพระอุทายีนั่ง กราบแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ครั้นแล้วท่านพระอุทายีชี้แจงให้หญิงม่ายเห็นชัด ชวนให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เราใจให้อาจหาญแก่กล้า ปลอบขโลมใจให้สดชื่นร่าเริงด้วยธรรมิกถา [ถ้อยคำที่ประกอบด้วยธรรม] ครั้งนั้น หญิงม่ายได้กล่าวปวารณา^๔ ท่านพระอุทายีว่า “พระคุณเจ้า โปรดบอกเถิด ท่านต้องการสิ่งใดที่ดิฉันสามารถจัดถวายได้ คือ จีวร ปิณฑบาต เสนาสนะและศิลาณปัจจัยเภสัชบริขาร”

“ปัจจัยเหล่านั้นหาได้ไม่ยาก เธอจงถวายสิ่งที่เราได้ยากแก่อาตมาเถิด”

“อะไรหรือ เจ้าคะ”

“เมณฺฑนธรรม”

^๒ พระอาจารย์จันทา ถาวโร, พระวินัย ๒๒๗ เทศน์ภาคปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : ศิลป์สาขารจกัณท์และการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๒.

^๓ พระราชพรหมยาร (วีระถาวโรมหาเถร), บันทึกเรื่อง...ศีลของพระ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (วชิรินทร์สาส์นรัชดา, ๒๕๕๓), หน้า ๖๑.

^๔ คำว่า “ปวารณา” ในที่นี้ หมายถึงยอมให้พระอุทายีขอหรือเรียกร้องเอาสิ่งที่ต้องการได้.

“ท่านต้องการหรือเจ้าคะ”

“อาตมาต้องการ”

หญิงม่ายจึงกล่าวว่า “นิมนต์ท่านมาเถิดเจ้าคะ” แล้วเดินเข้าห้องเปลื้องผ้าแล้วนอนหงายบนเตียงขณะนั้นท่านพระอุทายเป็นไปตามนางเข้าไปถึงเตียงกล่าวว่า “ใครจักลบล้างหญิงถ้อยมีกลิ่นเหม็นคนนี้ได้” ถ่มน้ำลายแล้วจากไป

หญิงม่ายตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้ไม่มี ยางอาย ทุศีล ชอบพูดเท็จ แต่ก็บัญญัติว่า ประพฤติธรรม ประพฤติสงบประพฤติพรหมจรรย์ พูดจริง มีศีล มีกัลยาณธรรม พวกเธอไม่มีความเป็นสมณะไม่มีความเป็นพราหมณ์ ไม่มีความเป็นสมณะ ไม่มีความเป็นพราหมณ์ของพวกเธอเสื่อมสิ้นไปแล้ว พวกเธอจะเป็นสมณะ เป็นพราหมณ์ได้อย่างไร พวกเธอปราศจากความเป็นสมณะ ปราศจากความเป็นพราหมณ์ โฉนพระสมณอุทายีขอเมณฺธธรรมกะเราแล้ว กลับถ่มน้ำลายกล่าวว่า ‘ใครจักลบล้างหญิงถ้อยมีกลิ่นเหม็นคนนี้ได้’ แล้วจากไปแล้วเรามีอะไรชั่วนัก หรือ มีอะไรที่มีกลิ่นเหม็นนักหรือ เราเลวกว่าหญิงคนอื่นอย่างไร”

แม้หญิงพวกอื่นก็พากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “พระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเหล่านี้ ไม่มียางอาย ทุศีล ชอบกล่าวเท็จ ฯลฯ หญิงม่ายนี้มีอะไรชั่วนักหรือมีอะไรที่มีกลิ่นเหม็นนักหรือ นางเลวกว่าหญิงอื่นอย่างไร”

ภิกษุทั้งหลายได้ยินหญิงเหล่านั้นตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มักน้อยสันโดษ มีความละอาย มีความระมัดระวัง ใฝ่การศึกษา จึงพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โฉนท่านพระอุทายีจึงพูดสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้ามาตุคามเล่า” ครั้นภิกษุทั้งหลายตำหนิท่านพระอุทายีโดยประการต่างๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ^๕ เพราะสนทนากันเกิน ๕-๖ คำ^๖ หลังจากเรื่องนี้เกิดขึ้นพระพุทธเจ้าทรงเรียกประชุมสงฆ์ และต่อมาพระพุทธเจ้าจึงได้ทรงบัญญัติสิกขาบทเกี่ยวกับเรื่องนี้ขึ้นมาว่า

ก็ ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน กล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้ามาตุคาม ด้วยคำที่พาดพิงเมณฺธว่า “น้องหญิงหญิงใดบำเรอผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้มีศีลมีกัลยาณธรรมเช่นเราด้วยธรรมนั้นการบำเรอนี้ของหญิง นั้นเป็นการบำเรอชั้นยอด” เป็นสังฆาติเสส^๗

การที่พระพุทธเจ้าจะทรงบัญญัติสิกขาบทจะทรงตำหนิโทษต่างๆ ก่อนแล้วจึงทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้น ดังในอรรถกถาท่านอธิบายไว้ว่า เรา (ตถาคต) จักทำโทษที่ล่วงเกินให้ปรากฏด้วยการถามนั้น แล้วจักบัญญัติสิกขาบท คือตั้งข้อบังคับหนักหรือเบาไว้แก่สาวกทั้งหลาย^๘

ในพระพุทธศาสนา มีพระภิกษุทำผิดพระวินัยบัญญัติเป็นจำนวนมาก และมีอยู่ครั้งหนึ่ง พระสารีบุตรได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องการทำสังคายนาพระธรรมวินัยนี้ด้วย เพราะท่านมองกาลไกล คือ ท่านเห็นพฤติกรรมของนักบวชที่อยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมากมีการทำผิดพระวินัย และ

^๕วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๐/๓๒๘-๓๒๙.

^๖วิ.มหา. (ไทย) ๒/๖๑/๒๔๘.

^๗วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๑/๓๓๐.

^๘วิ.อ. (ไทย) ๑/๑๖/๓๓๑.

แม้กระทั่งนักนอกรบภายนอกก็เป็นปัจจัยส่วนหนึ่งที่ทำให้พระสารีบุตรได้เสนอความคิดเห็นในเรื่อง การทำสังคายนาพระธรรมวินัยในครั้งนั้น เพื่อควบคุมพฤติกรรมในหมู่สงฆ์และทำให้พระพุทธศาสนา ไม่เศร้าหมอง มีหลักฐานปรากฏในพระไตรปิฎกสังคีสสูตรว่า พระสารีบุตรมีความคิดทำสังคายนาพระ ธรรมวินัยเป็นหมวดๆ ตั้งแต่หมวดที่ ๑-๑๐ ในหลักธรรมหมวดที่ ๒ ท่านได้แสดงเอาไว้ ๒ อย่าง คือ

๑) สีสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งศีล)

๒) ทิฏฐีสัมปทา (ความถึงพร้อมแห่งทิฏฐิ)

และอีกแบบหนึ่ง เป็นหมวดที่ ๒ เหมือนกัน คือ

๑) สีสวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งศีล)

๒) ทิฏฐิวินิสุทธิ (ความหมดจดแห่งทิฏฐิ)^{๗๕}

เมื่อพระสารีบุตรเถระได้แสดงจบ พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงสรรเสริญให้สาธุการเป็นการ ใหญ่แสดงให้เห็นว่า พระสารีบุตรท่านมองกาลไกลโดยความเป็นห่วงทั้งหมู่ภิกษุและพระพุทธศาสนา นั้นเอง ในอรรถกถาท่านได้กล่าวว่า

พระมหากัสสปเถระปริกษาภิกษุทั้งหลายว่า ท่านผู้มีอายุทั้งหลายพวกเราสังคายนาอะไร ก่อน พระธรรมหรือพระวินัย? ภิกษุทั้งหลายเรียนว่า “ข้าแต่พระมหากัสสปะ ชื่อว่าวินัยเป็นอายุ พระพุทธศาสนา เมื่อพระวินัยยังอยู่ พระพุทธศาสนาจัดว่ายังดำรงอยู่ เพราะฉะนั้น พวกเราจะ สังคายนาพระวินัยก่อน โดยมีพระมหากัสสปะเป็นผู้ถาม พระอุบาลีเป็นผู้วิสัชนาพระวินัย เมื่อครั้ง ปลงสังคายนา”^{๗๖} การบัญญัติพระวินัยสิกขาบทของพระพุทธเจ้า แม้พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้วก็ตาม ยังมีพระภิกษุทำผิดอยู่เรื่อยมา เมื่อภิกษุยังมีการทำผิดพระสาวกผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมองเห็นความ เสื่อมที่จะเกิดขึ้นต่อพระธรรมและพระวินัยจึงได้มีการทำสังคายนา และมีการจัดหมวดหมู่ข้อธรรมข้อ วินัยที่เป็นสิกขาบทต่างๆ เพื่อให้สะดวกต่อการวินิจฉัยและการนำไปปฏิบัติ

ในกรณี เรื่องนางหญิงม่ายที่มีรูปงามถูกพระอุทายีพูดล่อให้บำเรอตนด้วยกามจนทำให้ พระพุทธเจ้าต้องบัญญัติสิกขาบทขึ้นว่า ห้ามพูดล่อหญิงให้บำเรอตนด้วยกาม^{๗๗}เป็นสิกขาบทหนึ่งที่เป็นอาบัติสังฆาทิเสส เมื่อภิกษุทำผิด สิกขาบทต่างๆ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว แต่ก็ยังไม่ สามารถจะควบคุมพฤติกรรมภิกษุไว้ได้ทั้งหมด ส่วนพระมหาสาวก เช่น พระสารีบุตรพระอุบาลีและ รูปอื่นๆ ถือว่าเป็นกำลังสำคัญในการช่วยพระพุทธศาสนา ในเรื่องพระธรรมและพระวินัยได้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเรื่องที่ท่านได้มีการทำสังคายนาเป็นต้น

๕) ประเภทที่ ๕ ห้ามชักส่อชายหญิงเป็นผัวเมียกัน

สิกขาบทที่ ๕ ห้ามชักส่อให้ชายหญิงเป็นผัวเมียกันเหตุเกิดเพราะพระอุทายีเหมือนเดิม ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ พระเชตวัน เขตกรุงสาวัตถี มีเรื่องดังนี้

ครั้งนั้น ท่านพระอุทายีเป็นพระที่ใกล้ชิดตระกูลในกรุงสาวัตถี ไปมาหาสู่ตระกูลเป็นอัน มากที่ตนเห็นว่ามิได้ก่นหมุ่นที่ยังไม่มีภรรยาหรือเด็กสาวที่ยังไม่มีสามี กล่าวยกย่องคุณสมบัติของเด็ก

^{๗๕}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๔/๒๕๗.

^{๗๖}วิ.อ. (ไทย) ๑/๓๙/๒๗.

^{๗๗}ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๑/๓๓๐.

สาวให้มารดาบิดาของเด็กหนุ่มฟังว่า “สาวน้อยของตระกูลโน้น รูปร่าง น่าดู น่าชม ฉลาดหลักแหลม ไหวพริบดี ขยันไม่เกียจคร้าน สาวน้อยคนนั้นเหมาะสมกับชายหนุ่มคนนี้”

มารดาบิดาของเด็กหนุ่มก็กล่าวว่า “พระคุณเจ้า คนเหล่านั้นไม่รู้จักพวกเราว่า ‘เป็นใครหรือ พวกพ่อของใคร’ ถ้าพระคุณเจ้าจะพูดทาบถามให้ พวกเราก็จะสู้ขอเด็กสาวนั้นมาให้เด็กหนุ่มคนนี้” พระอุทายินั้นไปกล่าวยกย่องคุณสมบัติของเด็กหนุ่มให้มารดาบิดาของเด็กสาวฟังว่า “ชายหนุ่มของตระกูลโน้น รูปร่าง น่าดู น่าชม ฉลาดหลักแหลม ไหวพริบดี ขยันไม่เกียจคร้าน ชายหนุ่มคนนั้นเหมาะสมกับสาวน้อยคนนี้” ข้างมารดาบิดาของเด็กสาวก็กล่าวว่า “พระคุณเจ้า คนเหล่านั้นไม่รู้จักพวกเราว่า ‘เป็นใครหรือ พวกพ่อของใคร’ การที่จะพูดยกสาวน้อยให้เขาก็ดูกระไรอยู่ถ้าพระคุณเจ้าช่วยไปพูดให้เขามาสู่ขอ พวกข้าพเจ้าก็จะยกสาวน้อยคนนี้ให้ชายหนุ่มคนนั้น” ด้วยวิธีอย่างนี้ พระอุทายินจึงให้มารดาบิดาของหนุ่มสาวทำอวาทมงคลบ้าง วิวาหมงคลบ้าง หรือชักนำให้สู่ขอหมั้นหมายกันบ้าง^{๒๒}

การพูดชักสื่อนั้นมีหลายอย่างหลายวิธี ดังที่พระอาจารย์จันทา ถาวโร กล่าวว่า ภิกษุพูดชักสื่อนให้ชายหญิงเป็นผัวเมียกัน “นาย ก. เอาภิกษุ ข. โหม ... หญิงคนนี้เป็นคนสงบเสงี่ยมเรียบร้อยดี ... เป็นคนยิ้มแย้มแจ่มใสดีจะเป็นแม่เรือนที่ดี”... บุรุษคนนี้เป็นคนอุฏฐานสัมปทาหมั่นขยันกิจการงานทุกอย่างและเป็นคนมัธยัสถ์รักษาสมบัติ รู้จักใช้สอยจับจ่าย ไม่เป็นคนสุรุษสุราย... มีกิริยามารยาทเรียบร้อยดี มีศีลธรรมอันงามสมควรแก่ฐานะ ถ้าได้มาเป็นพ่อเรือนจะพาให้เจริญรุ่งเรือง^{๒๓}

อนึ่ง ภิกษุใด ถึงความเป็นผู้เที่ยวสือ (บอก) ความประสงค์ของชายแก่หญิงก็ดี (บอก) ความประสงค์ของหญิงแก่ชายก็ดี ในความเป็นเมียก็ดี ในความเป็นซู้ก็ตาม โดยที่สุด (บอก) แม่แก่หญิงแพศยา อันจะพึงอยู่ร่วมชั่วขณะ^{๒๔} ต่อมาพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

ก็ ภิกษุใดทำหน้าที่ชักสือ คือ บอกความประสงค์ของชายแก่หญิงก็ดี บอกความประสงค์ของหญิงแก่ชายก็ดี เพื่อให้เป็นภรรยาหรือเป็นซู้รักเป็นสังฆาทิเสส^{๒๕}

๖) ประเภที่ ๖ ห้ามทำกุฎด้วยการขอ

สิกขาบทที่ ๖ นี้เกิดขึ้นเพราะพระฉันนะให้แผ้วถางสถานที่เพื่อสร้างวิหาร ขณะนั้นพระพุทธรูปประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี มีเรื่องดังนี้ คือ

ครั้งนั้น เศรษฐีผู้อุปฐากท่านพระฉันนะ บอกท่านพระฉันนะว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านโปรดตรวจดูสถานที่สร้างวิหาร ข้าพเจ้าจักให้สร้างวิหารถวาย” ต่อมา ท่านพระฉันนะให้แผ้วถางสถานที่สร้างวิหาร ใช้คนตัดต้นไม้รุกขเจดีย์ต้นหนึ่งที่ชาวบ้านชาวนิคม ชาวเมือง ชาวชนบท ชาวแว่นแคว้น เคารพบูชา พวกชาวบ้านจึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ไฉนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงใช้คนตัดต้นไม้รุกขเจดีย์ที่ชาวบ้าน ชาวนิคม ชาวเมือง ชาวชนบท ชาวแว่นแคว้นเคารพบูชาเล่าพระ

^{๒๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙/๓๓๘.

^{๒๓}พระอาจารย์จันทา ถาวโร, พระวินัย ๒๒๗ เทศน์ภาคปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ : ศิลปสยาบรรจุภัณฑ์และการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๓๗.

^{๒๔}พระพรหมมุนี (จันทพรหมคุตโต ป.ธ. ๙), ภิกษุปาฏิโมกข์ บาลี-แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕.

^{๒๕}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๙/๓๔๒.

สมณะเชื้อสายศากยบุตร เปียดเบียนต้นไม้ซึ่งมีอินทรีย์เดียว”^{๔๖} ภิกษุสร้างกุฏิซึ่งเป็นที่อยู่ของตน ไม่มีทายกเป็นเจ้าภาพ เราสร้างเอง ทำให้ได้ทางยาว ๑๒ คืบพระสุคต คือคืบพระพุทธรูปเจ้านั้นแหละ ทางกว้าง ๗ คืบ วัดในส่วนในคือวัดจากเสานี้ไปถึงเสานั้นและต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้อีกก่อน สงฆ์ ๔ รูปไปแสดงให้โดยทักทายว่าสมควรแล้วหรือ ถ้าไม่สมควร ขอให้คัดค้าน ถ้าสมควรที่จะสร้างเป็นกุฏิได้ในสถานที่นี้ สงฆ์จึงสาธุการพร้อมกันเถิด สงฆ์ก็ว่าสาธุพร้อมกัน ... ทำได้ไม่เป็นโทษ แต่ถ้าไม่ให้สงฆ์แสดงที่ให้อีกก่อนทำไป ... ตามความเห็นของตนก็ดีหรือทำให้เกินประมาณก็ดี ต้องอาบัติ^{๔๗} ดังกรณีเรื่องของพระฉนณะที่ให้แผ้วถางสถานที่สร้างวิหารเป็นที่อยู่ของตนต่อมาพระพุทธรูปเจ้าจึงบัญญัติสิกขาบทว่า

ภิกษุจะสร้างวิหารใหญ่ ที่มีเจ้าของสร้างถวาย สร้างเป็นของส่วนตัว ต้องพาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ให้ ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ถ้าภิกษุให้สร้างวิหารใหญ่เป็นพื้นที่มีอันตรายเป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ หรือไม่พาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ให้ เป็นสังฆาติเสส^{๔๘}

๗) ประเภทที่ ๗ ห้ามสร้างใหญ่โดยสงฆ์ไม่ได้กำหนดที่

การที่จะสร้างสถานที่อยู่ของสงฆ์นั้นต้องทำให้พอเหมาะสม เพื่อไม่ให้เกิดความมักมาก และควรเป็นที่อยู่แบบผู้สันโดษไม่ใหญ่โตมากเกินไปพอเป็นที่อาศัยอยู่ได้แบบนกกบวช สิกขาบทที่ ๗ นี้เกิดขึ้นเพราะพระฉนณะเป็นเหตุจึงมีการบัญญัติขึ้นมามีเรื่องดังนี้ คือ

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ โขสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ครั้งนั้น เศรษฐีผู้อุปฐากท่านพระฉนณะ บอกท่านพระฉนณะว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านโปรดตรวจดูสถานที่สร้างวิหารข้าพเจ้าจักให้สร้างวิหารถวาย”

ต่อมา ท่านพระฉนณะให้แผ้วถางสถานที่สร้างวิหาร ใช้คนตัดต้นไม้รุกขเจดีย์ต้นหนึ่งที่ชาวบ้านชาวนิคมน ชาวเมือง ... เคารพบูชา พวกชาวบ้านจึงตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โณพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงใช้คนตัดต้นไม้รุกขเจดีย์ที่ชาวบ้าน ชาวนิคมน ชาวเมือง ชาวชนบท ชาวแวนแคว้นเคารพบูชาเล่าพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรเปียดเบียนต้นไม้ซึ่งมีอินทรีย์เดียว”

ภิกษุทั้งหลายได้ยินชาวบ้านตำหนิ ประณาม โพนทะนา บรรดาภิกษุผู้มั่งก้น้อย ฯลฯ พวกกันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “โณ ท่านพระฉนณะจึงใช้คนตัดต้นไม้รุกขเจดีย์ที่ชาวบ้าน ฯลฯ ชาวแวนแคว้นเคารพบูชาเล่า” ครั้นภิกษุเหล่านั้นตำหนิท่านพระฉนณะโดยประการต่างๆ แล้วจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ^{๔๙} ก่อนจะสร้าง ... ต้องให้สงฆ์แสดงที่ให้อีกก่อน ถ้าไม่มีสงฆ์แสดงที่ให้อีกก่อน ... ปรับอาบัติสังฆาติเสส^{๕๐} และต่อมาพระพุทธรูปเจ้าจึงประชุมสงฆ์บัญญัติสิกขาบทว่า

^{๔๖}วิ.มहा. (ไทย) ๑/๓๖๕/๔๐๒.

^{๔๗}พระอาจารย์จันทา ถาวโร, พระวินัย ๒๒๗ เทศน์ภาคปฏิบัติ, หน้า ๓๙.

^{๔๘}ดูรายละเอียดใน วิ.มहा. (ไทย) ๑/๓๖๖-๓๖๗/๔๐๓-๔๘๔.

^{๔๙}วิ.มहा. (ไทย) ๑/๓๖๕/๔๐๒.

^{๕๐}พระอาจารย์จันทา ถาวโร, พระวินัย ๒๒๗ เทศน์ภาคปฏิบัติ, หน้า ๓๙.

ภิกษุจะสร้างวิหารใหญ่ ที่มีเจ้าของสร้างถวาย สร้างเป็นของส่วนตัว ต้องพาภิกษุทั้งหลาย ไปแสดงพื้นที่ให้ ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณ โดยรอบ ถ้าภิกษุให้สร้างวิหารใหญ่เป็นพื้นที่มีอันตรายเป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ หรือไม่พาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ให้ เป็นสังฆาติเสส^{๕๑}

การที่พระฉันนะให้คนแผ้วถางที่สร้างวิหาร ตัดต้นไม้ที่ชาวบ้านเคารพบูชาคือ การไม่สำรวม ดังในหนังสือพระแท้ กล่าวว่า พระภิกษุที่ย่อหย่อนในธรรมทั้ง ๒ คือ สติและสัมปชัญญะย่อมไม่สามารถสำรวมอินทรีย์ได้ ... พฤติกรรมที่ปรากฏต่อสาธารณชน ย่อมทำให้ประชาชนเสื่อมศรัทธา^{๕๒}

การสร้างกุฏิหรือสถานที่อยู่ต่างๆ ในพระพุทธศาสนา ถ้าไม่ทำให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติ ย่อมหนีไม่พ้นความเป็นอาบัติ แต่ในขณะเดียวกันในพุทธบัญญัติพระองค์ไม่ได้ทรงห้ามเสียหมดทุกเรื่องยังมีการยกเว้น และเมื่อภิกษุสร้างแล้วไม่เป็นอาบัติ มีหลักฐานในพระไตรปิฎกท่านกล่าวในเรื่องการสร้างและไม่ต้องอาบัติ ดังนี้คือ

- ๑) ภิกษุสร้างเจือมผามีประตุ
- ๒) ภิกษุตบแต่งถ้ำ
- ๓) ภิกษุสร้างกุฏิหญ้า
- ๔) ภิกษุสร้างวิหารเพื่อภิกษุอื่น
- ๕) ภิกษุสร้างอาคารนอกจากนั้น ยกเว้นอาคารที่พักของตน
- ๖) ภิกษุวิกุลจรีต
- ๗) ภิกษุต้นบัญญัติ^{๕๓}

ตามหลักฐานข้อยกเว้นนี้ เมื่อเทียบกับการสร้างที่อยู่อาศัยของวัดต่างๆ ในสมัยปัจจุบันมีความแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เมื่อก้าวทางด้านลบ เช่น เจ้าสำนักหรือที่เรียกว่าเจ้าอาวาสสร้างกุฏิที่อยู่ด้วยตนเองอย่างสวยงามมีการตบแต่งภายในและภายนอกอย่างประณีตหรูหรา และยังมีพระภิกษุอีกจำนวนมากที่สร้างที่อยู่ส่วนตัวเป็นของตนเองแล้วยังไม่ได้ให้สงฆ์แสดงที่ให้อีกก่อนก็มี จึงกล่าวได้ว่าทั้งการสร้างใหญ่โตสวยงาม และทั้งไม่ได้ให้สงฆ์แสดงที่ให้อก่อนย่อมหนีไม่พ้นอาบัติสังฆาติเสสนั่นเอง

แต่หากมองอีกในด้านบวกเป็นการสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ไว้ใช้สอยภายในวัด แม้ขณะที่เจ้าอาวาสยังอยู่หรือมรณภาพไปแล้วก็ตามหากสิ่งทีสร้างขึ้นนั้นเป็นถาวรวัตถุที่มั่นคง ย่อมใช้ประโยชน์ได้นานสืบต่อจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้ แต่สิ่งทีสำคัญอย่างยิ่งควรทำให้ถูกต้องตามพระวินัยบัญญัติ จึงจะสมบูรณ์แบบ ได้ทั้งประโยชน์และถูกต้อง ทำให้เป็นสถานที่หรือวัดนั้นๆ ไม่เป็นสถานที่เศร้าหมองเป็นแหล่งแห่งการบำเพ็ญความดีที่เป็นเนืองนาคูญที่บริสุทธิ์ด้วย

๘) ประเภทที่ ๘ ห้ามโจทก์อาบัติปาราชิกไม่มีมูล

พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอนสืบต่อพระพุทธศาสนา มีคุณธรรมและหลักความประพฤติที่ต้องปฏิบัติ^{๕๔} พระภิกษุที่อยู่ร่วมกัน

^{๕๑}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๖๖/๔๐๓.

^{๕๒}พระภาวนาวิริยคุณ (เมตต์จ ทตตชีโว), พระแท้, หน้า ๑๘๙.

^{๕๓}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๗๙/๔๑๑.

ด้วยหมู่มาอาจมีบางรูปที่ยังย่อหย่อนต่อการปฏิบัติ และยังมีนิสัยเป็นปุถุชนอยู่โดยมีการแก่งใจทัก พระภิกษุด้วยกันว่าเป็นอาบัติปาราชิก แต่ไม่เป็นมูลความจริงอาจเพราะความชอบใจหรือไม่ชอบใจในบางสิ่งบางอย่าง จึงทำให้มีเรื่องเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์

คำว่า หมู่สงฆ์ ดังที่ท่าน พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กล่าวว่า ในสงฆ์คุณ ประกอบด้วย คู่บุรุษ ๔ บุคคล ๘ เริ่มแต่ท่านผู้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติมรรค จนถึงพระอรหันต์ ต่างจากภิกษุสงฆ์ คือ หมู่แห่งภิกษุหรือชุมชนภิกษุ ... ต่อมาบางที่เรียกอย่างแรกว่า อริยสงฆ์ อย่างหลังสมมติสงฆ์^{๕๔}

การที่พระภิกษุในสมัยพุทธกาลมีเรื่องกล่าวโจทก์กันด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูล เราสามารถมองหมู่สงฆ์โดยแยกเป็นกลุ่มได้ ๒ กลุ่ม คือ ๑) กลุ่มภิกษุที่เป็นพระอริยสงฆ์ ๒) กลุ่มภิกษุที่ยังเป็นปุถุชนที่เรียกว่า สมมติสงฆ์ เพราะฉะนั้นการกล่าวโจทก์เพื่อนภิกษุด้วยกันในเรื่องอาบัติปาราชิกไม่มีมูลจึงเป็นกลุ่มสงฆ์ที่ยังเป็นสมมติสงฆ์อยู่ในพระพุทธศาสนา การโจทก์กันมีหลักฐานเรื่อง พระเมตติยะและพระภุมมชกะ ได้กล่าวใส่ความ พระทัฬหฬลบุตร ผู้เป็นพระอรหันต์ว่าท่านข่มขืนนางภิกษุณีชื่อ เมตติยา เพราะเรื่องการนิมนต์ไปรับอาหารที่บ้านคหบดี แต่เนื่องจากคหบดีไม่ชอบพระเมตติยะและพระภุมมชกะ จึงไม่มาถวายอาหารด้วยตนเอง และสั่งให้คนรับใช้นำปลายข้าวกับน้ำผักกาดตองมาถวายแทน จึงหาเรื่องโจทก์ พระทัฬหฬลบุตร ด้วยการใส่ความว่าข่มขืน นางภิกษุณีเมตติยา แต่สุดท้ายยอมรับว่าเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นไม่เป็นความจริง พระพุทธเจ้าจึงบัญญัติสิกขาบทขึ้นว่า

ภิกษุใด ชัดเคือง มีโทษะ ไม่ข่มขืน ใส่ความภิกษุด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูล โดยมุ่งหมายว่า “ทำอย่างไรจึงจะให้ภิกษุนั้นพ้นจากพรหมจรรย์นี้ได้” ครั้นสมัยต่อจากนั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งโจทก์ตามไม่โจทก์ก็ตามอธิกรณ์นั้นเป็นเรื่องไม่มีมูล และภิกษุยอมรับผิด เป็นสังฆาติเสส^{๕๖}

๙) ประเภที่ ๙ ห้ามอ้างเลศโจทก์อาบัติ

สิกขาบทนี้พระเมตติยะและพระภุมมชกะได้หาเลศโจทก์พระทัฬหฬลบุตรว่าเสพเมถุนกับภิกษุณีเมตติยา โดยสมมติแพะตัวผู้กับแพะตัวเมีย จึงทำให้พระพุทธรองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทนี้ขึ้นมา เหตุเกิดที่กรุงราชคฤห์ มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก ดังนี้

สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวัน สถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ ครั้นนั้น พระเมตติยะและพระภุมมชกะ กำลังลงจากภูเขาภิรมณภูม มองเห็นแพะตัวผู้กับตัวเมีย กำลังสืบพันธุกัน จึงกล่าวว่า “เอาเถิดพวกเราจะสมมติแพะตัวผู้เป็นพระทัฬหฬลบุตร สมมติแพะตัวเมียเป็นภิกษุณีเมตติยาจักกล่าวว่า “ครั้งก่อนพวกเรากล่าวหาพระทัฬหฬลบุตร ด้วยได้ยินมา แต่บัดนี้พวกเราได้เห็นพระทัฬหฬลบุตรเสพเมถุนกับภิกษุณีเมตติยา ด้วยตนเอง” ท่านทั้งสองได้สมมติพระทัฬหฬลบุตรเป็นแพะตัวผู้ สมมติภิกษุณีเมตติยาเป็นแพะตัวเมีย แล้วแจ้งให้ภิกษุทั้งหลายทราบ

^{๕๔}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ธรรมนุสสชีวิต, ฉบับเดิม และฉบับปรับปรุง-เพิ่มเติม, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, ๒๕๔๓), หน้า ๗๖.

^{๕๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๘.

^{๕๖}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๘๕/๔๑๙.

ว่า“ครั้งก่อน ฯลฯ แต่บัดนี้ พวกเราได้เห็นพระทัฬหฬลบุตรเสพเมณกับภิกษุณีเมตติยา ด้วยตนเอง”^{๕๗}เป็นการหาเลศ^{๕๘} ที่ไม่เป็นความจริง

ดังในภิกขุปาฏิโมกข์ท่านกล่าวว่า อนึ่ง ภิกษุใดขัดใจ มีโทสะไม่แช่มชื่น ถือเอาเอกเทศบางแห่ง แห่งอิถรณ์อันเป็นเรื่องอื่นให้เป็นเพียงเลศ ตามกัจจติกขด้วยธรรมอันมีโทษถึงปาราชิก ด้วยหมาย “แม้ไหนเราจะยังเธอให้เคลื่อนจากพรหมจรรย์นี้ได้” ครั้นสมัยอื่น แต่นั้น อันผู้ใดผู้หนึ่งถือเอาตามก็ตาม ไม่ถือเอาตามก็ตาม (คือเชื่อก็ตามไม่เชื่อก็ตาม) แต่อิถรณ์นั้นเป็นเรื่องอื่น เอกเทศบางแห่งเธอถือเอาพอเป็นเลศและภิกษุยอมยั้งอิงโทสะ เป็นสังฆาติเสส^{๕๙}

๑๐) ประเภทที่ ๑๐ ห้ามทำสงฆ์ให้แตกกัน

การทำสงฆ์ให้แตกกันเป็นเรื่องภายในและอาจมีสิ่งภายนอกมาเกี่ยวข้องด้วย การที่ภิกษุยังสงฆ์แตกกันนั้น พฤติกรรมที่แสดงออกมาเราอาจเห็นได้ทั้งทางกายและทางวาจา โดยเฉพาะทางวาจา เช่น เอาเรื่องฝ่ายหนึ่งไปบอกอีกฝ่ายหนึ่งในสิ่งที่ไม่ดีต่างๆ ทั้งเป็นจริงและไม่จริงซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ย่อยหย่อนต่อวินัย พระสาวกของพระพุทธเจ้าที่เคยมีพฤติกรรมทำสงฆ์ให้แตกจากกันแม้แต่บวชอยู่ในสมัยพระพุทธเจ้าโดยตรงก็จริง แต่คงยังไม่เป็นพระที่แท้หรือยังไม่เป็นพุทธที่แท้จริงแม้จะบวชมาแล้วก็ตาม เพราะยังมีพฤติกรรมเหมือนชาวบ้านธรรมดา เพราะพฤติกรรมภิกษุที่กระทำนั้นยังมองไม่เห็นโทษแห่งศีลวิบัติ การทำลายสงฆ์เป็นกรรมหนักและผู้กระทำถือได้ว่าเป็นผู้ทุศีล

ดังในวิสุทธิมรรคท่านกล่าวไว้ว่าจริงอยู่ ศีลเหล่าใดแม้ไม่ขาดเพื่อต้องการลาภเป็นต้นก็ดี แม้ศีลที่ขาดไปด้วยโทษคือความประมาทแต่กระทำความดีแล้วก็ดี ศีลที่อันเมณสังโยคหรือบาปธรรมทั้งหลาย มีความโกรธและความผูกโกรธเป็นต้นไม่ได้เข้าไปทำลายแล้วก็ดี ศีลเหล่านั้นเรียกว่า ไม่ขาดไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย โดยการทิ้งปวงและศีลเหล่านั้นแหละ ชื่อว่า ภูษชิสสะ เพราะสร้างความเป็นไท ชื่อว่า วิญญูสัสตถะ เพราะผู้ทั้งหลายสรรเสริญ ชื่อว่า อปรัมมัญฐะ เพราะอันตณหาและทิฏฐิทั้งหลายไม่ถูกต้องแล้ว ชื่อว่า สมาธิสังวัตตนิกะ เพราะยังอุปจารสมาธิหรืออัปนาสมาธิให้เป็นไปเพราะเหตุนั้น ... ความผ่องแผ้วนั้นนั้น ย่อมสำเร็จได้ด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ ด้วยการมองเห็นโทษแห่งศีลวิบัติ ๑ ด้วยการมองเห็นอันสงฆ์ของศีลสมบัติ ๑^{๖๐} และท่านกล่าวถึงโทษแห่งศีลวิบัติว่าภิกษุทั้งหลาย โทษแห่งศีลวิบัติของภิกษุผู้ทุศีลมี ๕ อย่างเหล่านี้^{๖๑} ดังที่พระเทวทัตเอาเรื่อง วัตถุ ๕ ประการ มากล่าวเพื่อวางแผนทำลายสงฆ์ว่า

^{๕๗}วิมพา. (ไทย) ๑/๓๙๑/๔๓๐

^{๕๘}คำว่า “เลศ” ในที่นี้ คือ หมายถึงการอ้าง การหาเรื่องมาอ้าง หรือเป็นการแต่งขึ้น เพื่อให้เป็นเรื่องขึ้นมาเพื่อกล่าวหาท่านนั่นเอง.

^{๕๙}พระพรหมมุนี (จันทพรหมคุดโต ป.ธ.๙), ภิกขุปาฏิโมกข์บาลี-แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (มหาเมฆาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๕๑-๕๓.

^{๖๐}พระพุทธโฆสมหาเถระ รจนา, วิสุทธิมรรค, สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : ธนาเพรส, ๒๕๕๖.) หน้า ๗๕.

^{๖๑}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๘๘/๙๓, อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๑๓/๓๕๕.

“มาเถิดท่านทั้งหลาย พวกเราจะเข้าไปเฝ้าพระสมณโคดมแล้วทูลขอวัตถุ ๕ ประการ ว่า ‘พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญความมกน้อย ความสันโดษ ความขัดเกลา ความก้ำจัด อาการนำเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร โดยประการต่างๆ วัตถุ ๕ ประการ เหล่านี้ก็เป็นไปเพื่อความมกน้อยความสันโดษ ความขัดเกลา ความก้ำจัด อาการนำเลื่อมใส การไม่สะสม การปรารภความเพียร โดยประการต่างๆ ข้าพระพุทธเจ้าขอประทานวโรกาส ดังนี้

- ๑) ภิกษุทั้งหลายควรอยู่ป่าตลอดชีวิต ภิกษुरुูปใดเข้าบ้าน ภิกษुरुูปนั้นมีโทษ
- ๒) ภิกษุทั้งหลายควรเที่ยวบิณฑบาตตลอดชีวิต ภิกษुरुูปใดยินดีกินมนต์ภิกษुरुูปนั้นมีโทษ
- ๓) ภิกษุทั้งหลายควรถือผ้าบังสุกุลตลอดชีวิต ภิกษुरुูปใดยินดีผ้าคหบดีภิกษुरुูปนั้นมีโทษ
- ๔) ภิกษุทั้งหลายควรอยู่โคนไม้ตลอดชีวิต ภิกษुरुูปใดอาศัยที่มุงที่บัง ภิกษुरुูปนั้นมีโทษ
- ๕) ภิกษุทั้งหลายไม่ควรฉนปลาและเนื้อตลอดชีวิต ภิกษुरुูปใดฉนปลาและเนื้อภิกษुरुูปนั้นมีโทษ’

มีโทษ’

พระสมณโคดมจะไม่ทรงอนุญาตวัตถุ ๕ ประการนี้แน่ พวกเราจักใช้วัตถุ ๕ ประการนี้ ชักชวนให้ประชาชนเชื่อถือ” ...“พวกเราสามารถที่จะใช้วัตถุ ๕ ประการเหล่านั้นทำลายสงฆ์ ทำลายจักรของพระสมณโคดมได้เพราะยังมีพวกมนุษย์ที่เลื่อมใสในการปฏิบัติปณญ”^{๑๐๒}ต่อมาพระพุทธเจ้า จึงทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

ก็ ภิกษุใดเพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง หรือถ้อยกย่องยืนยันทิฏฐิอันเป็นเหตุทำให้แตกแยกกัน ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า “ท่านอย่าเพียรพยายามเพื่อทำลายสงฆ์ผู้พร้อมใจพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงปรองดอง ไม่วิวาท มีอุทเทสเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก”และภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมณานุสาสน์จนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณานุสาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละ เป็นสังฆาติเสส^{๑๐๓}

เรื่องทำให้แตกกันมี ๑๘ อย่าง คือ (๑) แสดงธรรมว่าเป็นธรรม (๒) แสดงธรรมว่าเป็นธรรม(๓) แสดงวินัยว่าเป็นวินัย (๔) แสดงวินัยว่าเป็นวินัย (๕) แสดงสิ่งที่พระตถาคตไม่ได้ตรัสไว้ (๖) แสดงสิ่งที่พระตถาคตได้ตรัสไว้ว่าไม่ได้ตรัสไว้ (๗) แสดงสิ่งที่พระตถาคตไม่ทรงประพจน์มา(๘) แสดงสิ่งที่พระตถาคตทรงประพจน์มาว่าไม่ทรงประพจน์มา (๙) แสดงสิ่งที่พระตถาคตไม่ทรงบัญญัติไว้ว่าทรงบัญญัติไว้ (๑๐) แสดงสิ่งที่พระตถาคตทรงบัญญัติไว้ว่าไม่ทรงบัญญัติไว้ (๑๑) แสดงอาบัติว่าไม่ใช่อาบัติ(๑๒) แสดงสิ่งที่ไม่ใช่อาบัติว่าเป็นอาบัติ (๑๓) แสดงอาบัติเบาว่าเป็นอาบัติหนัก (๑๔) แสดงอาบัติหนักว่าเป็นอาบัติเบา (๑๕) แสดงอาบัติมีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติไม่มีส่วนเหลือ (๑๖) แสดงอาบัติไม่มีส่วนเหลือว่าเป็นอาบัติมีส่วนเหลือ (๑๗) แสดงอาบัติชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติไม่ชั่วหยาบ (๑๘) แสดงอาบัติไม่ชั่วหยาบว่าเป็นอาบัติชั่วหยาบ^{๑๐๔}

^{๑๐๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๐๙/๔๔๑-๔๔๒.

^{๑๐๓}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๑๑- ๔๑๒/๔๔๔-๔๔๕.

^{๑๐๔}วิ.ป. ๘/๓๑๔/๒๔๘.

๑๑) ประเภที่ ๑๑ ห้ามสนับสนุนผู้ปากเพียรเพื่อทำสงฆ์ให้แตกกัน

การสนับสนุนหรือมีการเพียรทำลายสงฆ์ให้แตกกันในหนังสือ พระวินัย ๒๒๗ ท่านได้อธิบายเอาไว้ว่า ภิกษุ ก. จะประพฤติตามภิกษุ ข. ทำลายสงฆ์ ให้แตกร้างสามัคคีจากกัน นำข่าวสารของสงฆ์กลุ่มนั้นมายุยงส่งเสริมสงฆ์กลุ่มนี้ว่า

“สงฆ์กลุ่มนั้นพูดส่อเสียดยุยง จะฆ่าจะต้อนอย่างโน้นอย่างนี้แก่พวกท่านทั้งหลาย พวกท่านจะอย่างไรกันเล่า” จากนั้นก็นำข่าวสารของสงฆ์กลุ่มนี้ไปยุยงส่งเสริมว่าจะทำลายสงฆ์นั้น สงฆ์เหล่านั้นก็รังเกียจเคียดชังกัน ... ผลสุดท้ายก็เป็นเหตุให้สงฆ์แตกร้างสามัคคีจากกัน นั่นแหละไม่ดี ห้ามมรรคห้ามผลนิพพานไม่ใช่กิจของสมณะที่จะพึงทำ^{๑๑๕} ดังเรื่องพระโกกาลิกะและพวกประพฤติตาม กล่าวสนับสนุนพระเทวทัต และในพระไตรปิฎก มีพระพุทธานุญาตเป็นสิกขาบทไว้ว่า

ก็ ภิกษุมีจำนวน ๑ รูป ๒ รูป หรือ ๓ รูป ประพฤติตาม กล่าวสนับสนุนภิกษุนั้น พวกเธอกล่าวอย่างนี้ว่า “พวกท่านอย่าว่ากล่าวอะไรภิกษุนั้นภิกษุนั้นกล่าวก่อสิ่งที่เป็นธรรม ภิกษุนั้นกล่าวก่อสิ่งที่เป็นวินัย ภิกษุนั้นกล่าวตามความพอใจและความชอบใจของพวกเรา เธอทราบความพอใจและความชอบใจของพวกเราจึงกล่าว พวกเราเห็นด้วยกับคำนั้น” ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า “พวกท่านอย่าพูดอย่างนั้น ภิกษุนั้นไม่ใช่ผู้กล่าวก่อสิ่งที่เป็นธรรม ภิกษุนั้นไม่ใช่ผู้กล่าวก่อสิ่งที่เป็นวินัย พวกท่านอย่าชอบใจการทำลายสงฆ์ พวกท่านจงพร้อมเพรียงกับสงฆ์ เพราะสงฆ์ผู้พร้อมเพรียง ประองตอง ไม่วิวาท มีอุทเทสเดียวกัน ย่อมอยู่ผาสุก” ภิกษุเหล่านั้นอันพวกภิกษุว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุเหล่านั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมณุภาสน์จนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าพวกเธอกำลังถูกสวดสมณุภาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั่นเป็นการดี ถ้าพวกเธอไม่สละเป็นสังฆาติเสส^{๑๑๖}

๑๒) ประเภที่ ๑๒ ห้ามเป็นคนว่ายากสอนยาก

สิกขาบทนี้เกิดขึ้นจากเรื่องพระฉนณะ^{๑๑๗}ในพระไตรปิฎกท่านกล่าวไว้ว่า ครั้งนั้น ท่านพระฉนณะ ประพฤติไม่สมควร ภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า “ท่านฉนณะ ท่านอย่าได้กระทำอย่างนี้ การกระทำอย่างนั้นไม่สมควร”ท่านพระฉนณะกล่าวอย่างนี้ว่า “พวกท่านสำคัญว่าผมเป็นผู้ที่พวกท่านควรว่ากล่าวตักเตือนหรือ ผมต่างหากสมควรว่ากล่าวตักเตือนพวกท่าน พระพุทธเจ้าเป็นของผม พระธรรมเป็นของผม พระธรรมอันพระลูกเจ้าของผมเป็นผู้ตรัสรู้แล้วพวกท่านต่างชื่อ ต่างโคตร ต่างชาติต่างตระกูล มาบวชรวมกัน ดุจลมพายัพัดหญ้า ไม้และใบไม้แห้งมารวมกัน หรือดุษณีน้ำไหลจากภูเขาพัดจอกแหนมารวมกันไว้ พวกท่านสำคัญว่าผมเป็นผู้ที่พวกท่านควรว่ากล่าวตักเตือนหรือ ผมต่างหากสมควรว่ากล่าวตักเตือนพวกท่าน พระพุทธเจ้าเป็นของผม พระธรรมเป็นของผม พระ

^{๑๑๕} พระอาจารย์จันทา ถาวโร, พระวินัย ๒๒๗ เทคนิภาคปฏิบัติ, หน้า ๔๒-๔๓.

^{๑๑๖} วิ.มหา. (ไทย) ๑/๔๑๘/๔๕๐.

^{๑๑๗} พระฉนณะ เคยเป็นสารภีของเจ้าชายสิทธัตถะในวันเสด็จออกบรรพชา ต่อมาเมื่อบวชเป็นภิกษุถือตัวว่า เป็นคนใกล้ชิดพระพุทธเจ้า ใครว่ากล่าวก็ไม่ยอมเชื่อฟัง

ธรรมอันพระลูกเจ้าของผมเป็นผู้ตรัสรู้แล้ว”^{๑๐๘} พระฉันทะประพจน์ไม่สมควร ภิคุเตือนแล้วแต่กลับไม่ฟัง กลับล่วงเกินหมู่ภิคุว่าตนเองต่างหากที่สมควรเตือนหมู่ภิคุ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวในเอกสารการศึกษาเพื่อสันติภาพว่า สาเหตุสำคัญในใจมนุษย์ที่ทำให้มนุษย์ออกไปแสดงบทบาทต่างๆ มากมายในโลกที่เราเรียกว่าขาดสันติภาพ นั่นคืออะไร ศัพท์พระท่านบอกไว้มี ๓ คำคือ

๑) ตัณหา ตัณหานั้น เมื่อแปลให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบันก็คือความปรารถนาในผลประโยชน์ ... ลึกลงไปก็คือความต้องการที่จะเสวยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

๒) มานะ แปลว่าความต้องการยิ่งใหญ่ ภาษาพระท่านแปลว่าความต้องการดูสูง หมายความว่า ต้องการเด่น ต้องการใหญ่ ต้องการเหนือผู้อื่น โดยเฉพาะก็คือต้องการอำนาจ ความต้องการอำนาจนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก คนเราต้องการความยิ่งใหญ่

๓) ทิฐิ คือความเชื่อ ความเห็น ความยึดถือในแนวความคิด ลัทธินิยม อุดมการณ์ ศาสนา ทั้งหมดนี้อยู่ในคำว่าทิฐิหมด^{๑๐๙} การที่พระฉันทะได้แสดงพฤติกรรมออกมาต่อหน้าหมู่ภิคุโดยไม่ยอมเชื่อฟังนั้น บอกถึงลักษณะ ๓ อย่างดังกล่าว คือ ท่านยังมี ตัณหา มานะ และทิฐิมาก ท่านจึงขาดความเคารพต่อหมู่สงฆ์ ดังที่ท่านกล่าวในคารวะ ๖ ว่า

คารวะ หรือ คารวตา ๖ ความเคารพ การถือเป็นเรื่องสำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อ หรือด้วยความหมั่นแน่นจริงจัง การมองเห็นคุณค่าและความสำคัญแล้วปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นโดยถูกต้อง ด้วยความจริงใจ

๑) สัตถุคารวตา ความเคารพในพระศาสดาข้อนี้บางแห่งเขียนเป็นพุทธานคารวตา

๒) ธรรมคารวตา ความเคารพในพระธรรม

๓) สังฆคารวตา ความเคารพในพระสงฆ์

๔) สิกขาคารวตา ความเคารพในการศึกษา

๕) อัปมาทคารวตา ความเคารพในความไม่ประมาท

๖) ปฏิสันถารคารวตา ความเคารพในการปฏิสันถาร^{๑๑๐}

เรื่องพระฉันทะเป็นคนว่ายากสอนยากนี้เพราะการถือชั้นวรรณะ และต่อมาพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบทขึ้นมาโดยปรารภเรื่องนี้เห็นเหตุ สิกขาบทที่ทรงบัญญัติท่านกล่าวไว้ดังนี้

ก็ ภิคุเป็นคนว่ายาก อันภิคุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนโดยชอบธรรม ในสิกขาบทที่มาในอุทเทส กลับทำตัวให้เป็นคนที่ว่ากล่าวตักเตือนไม่ได้ โดยกล่าวว่า “พวกท่านอย่าว่ากล่าวอะไรผม ไม่ว่าดีหรือเลว ถึงผมก็จะไม่ว่ากล่าวอะไรพวกท่าน ไม่ว่าดีหรือเลวเหมือนกัน พวกท่านงดเว้นว่ากล่าวผมเถิด” ภิคุนั้นอันภิคุทั้งหลายพึงว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า “ท่านอย่าทำตัวให้เป็นคนที่ว่ากล่าวตักเตือนไม่ได้ จงทำตัวให้เป็นคนที่เขาว่ากล่าวตักเตือนได้แม้ท่านก็

^{๑๐๘}วิมพา. (ไทย) ๑/๔๒๔/๔๕๔.

^{๑๐๙}ดูรายละเอียดเพิ่มในเอกสาร พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาเพื่อสันติภาพ, ของยูเนสโก ณ กรุงปารีส, ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๗), หน้า ๑๘-๒๔.

^{๑๑๐}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๙.

จงว่ากล่าวตักเตือนภิกษุทั้งหลายโดยชอบธรรม แม้ภิกษุทั้งหลายก็จะว่ากล่าวตักเตือนท่านโดยชอบธรรม เพราะว่าบริษัทของพระผู้มีพระภาคเจริญแล้วด้วยอาการอย่างนี้ คือด้วยการว่ากล่าวตักเตือนกันและกัน ด้วยการช่วยเหลือกันและกันให้ออกจากอาบัติ”ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ ก็ยังยกย่องอยู่อย่างนั้น ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมณศาสน์จนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณศาสน์กว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้ นั้นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละ เป็นสังฆาติเสส^{๑๑๑}

๑๓) ประเภทที่ ๑๓ ห้ามประทุษร้ายตระกูล

ภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล มีเรื่องภิกษุพวกพระอัสสชิและพระบุณฺณพสุกะในพระไตรปิฎกกล่าวไว้ว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันอารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี ครั้งนั้น ภิกษุชื่อว่าอัสสชิและบุณฺณพสุกะเป็นเจ้าถิ่น เป็นอรัญชีเลวทราม อยู่ในกัฎฐาภิรัชชนบท

ภิกษุพวกนั้น^{๑๑๒} ประพฤติไม่เหมาะสมเห็นปานนี้ คือ ปลุกไม้ดอกเองบ้าง ใช้ผู้อื่นปลุกบ้าง รดน้ำเองบ้าง ใช้ผู้อื่นรดบ้าง เก็บดอกไม้เองบ้าง ใช้ผู้อื่นเก็บบ้าง ร้อยดอกไม้เองบ้าง ใช้ผู้อื่นร้อยบ้าง ทำมาลัยต่อกันเองบ้าง ใช้ผู้อื่นทำบ้าง ทำมาลัยเรียงกันเองบ้าง ใช้ผู้อื่นทำบ้าง จัดดอกไม้ช่อเองบ้าง ใช้ผู้อื่นจัดบ้าง ทำดอกไม้พุ่มเองบ้าง ใช้ผู้อื่นทำบ้าง ทำดอกไม้เทริดเองบ้าง ใช้ผู้อื่นทำบ้าง ทำดอกไม้พวงเองบ้างใช้ผู้อื่นทำบ้าง ทำดอกไม้แผงประดับอกเองบ้าง ใช้ให้ผู้อื่นทำบ้าง

ภิกษุพวกนั้นนำไปเองบ้าง ใช้ผู้อื่นนำไปบ้างซึ่งมาลัยต่อกัน มาลัยเรียงกันดอกไม้ช่อดอกไม้พุ่ม ดอกไม้เทริด ดอกไม้พวง ดอกไม้แผงประดับอก เพื่อกุลสตรีเพื่อกุลธิดา เพื่อกุลกุมาร เพื่อสะใภ้ของตระกูล เพื่อทาสหญิงในตระกูล

ภิกษุพวกนั้นฉันอาหารในเวลาวิกาลบ้าง ต้มน้ำเมาบ้าง ทัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้บ้าง ฟ้อนรำบ้าง ขับร้องบ้าง ประโคมบ้าง เต้นรำบ้าง ฟ้อนรำกับหญิงฟ้อนรำบ้าง ขับร้องกับหญิงฟ้อนรำบ้าง ประโคมกับหญิงฟ้อนรำบ้าง เต้นรำกับหญิงฟ้อนรำบ้าง ฟ้อนรำกับหญิงขับร้องบ้าง ขับร้องกับหญิงขับร้องบ้าง ประโคมกับหญิงขับร้องบ้าง เต้นรำกับหญิงขับร้องบ้าง ฟ้อนรำกับหญิงประโคมบ้าง ขับร้องกับหญิงประโคมบ้าง ประโคมกับหญิงประโคมบ้าง เต้นรำกับหญิงประโคมบ้าง ฟ้อนรำกับหญิงเต้นรำบ้าง ขับร้องกับหญิงเต้นรำบ้าง ประโคมกับหญิงเต้นรำบ้างเต้นรำกับหญิงเต้นรำบ้าง เล่นหมากรุกแฉวงละ ๘ ตาบ้าง แฉวงละ ๑๐ ตาบ้าง เล่นหมากเก็บบ้าง เล่นชิงนางบ้าง เล่นหมากไหวบ้าง เล่นโยนห่วงบ้าง เล่นไม้หึ่งบ้างเล่นฟาดให้เป็นรูปต่างๆ บ้าง เล่นสกาบ้าง เล่นเปาไปไม้บ้าง เล่นไถน้อยๆ บ้างเล่นหกคะเมน บ้าง เล่นไม้กั้งหันบ้าง เล่นตวงทรายด้วยใบไม้บ้าง เล่นรถน้อยๆ บ้างเล่นรถน้อยๆ บ้าง เล่นเขียนทายบ้าง เล่นทายใจบ้าง เล่นเสียนคนพิการบ้าง หัดขี่ช้างบ้าง หัดขี่ม้า บ้าง หัดขี่รถบ้าง หัดยิงธนูบ้าง หัดเพลงอาวุธบ้าง วังผลัดช้างบ้างวังผลัดม้าบ้าง วังผลัดรถบ้าง วังขับกันบ้าง วังเปี้ยวบ้าง ผีวปากบ้าง ปรบมือบ้างปล้ำกันบ้าง ชกมวยบ้าง ปลูกผ้าสังฆาฏิท่ามกลางเวที

^{๑๑๑}วิ.ม.พ. (ไทย) ๑/๔๒๕/๔๕๕.

^{๑๑๒}วิ.จ. ๗/๒๙๓/๕๑๑.

เต็นรำแล้วพูดกับหญิงพื่อนรำอย่างนี้ว่า “น้องหญิง เธอจงพื่อนรำในที่นี้” ดังนี้แล้ว ให้การคำนับบ้าง ประพฤติไม่เหมาะสมต่างๆ บ้าง^{๑๑๑} เพราะเรื่องนี้เป็นเหตุพระพุทเจ้าจึงบัญญัติสิกขาบทว่า

ก็ ภิกษุอยู่อาศัยหมู่บ้านหรือนิคมแห่งใดแห่งหนึ่ง ประทุษร้ายและไต่ยกันทั่ว ตระกูลทั้งหลายที่เธอประทุษร้าย เขาก็ได้เห็นและไต่ยกันทั่วภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงว่ากล่าว ตักเตือนอย่างนี้ว่า “ท่านประทุษร้ายตระกูลประพฤติเลวทราม ความประพฤติเลวทรามของท่าน เขาได้เห็นและไต่ยกันทั่วตระกูลทั้งหลายที่ท่านประทุษร้าย เขาก็ได้เห็นและไต่ยกันทั่ว ท่านจงออกจากอาวาสนี้ อย่าอยู่ที่นี่” และภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอยู่อย่างนี้ก็ได้ตอบภิกษุทั้งหลายว่า “พวกภิกษุลำเอียงเพราะความพอใจ ลำเอียงเพราะความขัดเคือง ลำเอียงเพราะความหลง และลำเอียงเพราะความกลัว ขับภิกษุบางรูป ไม่ขับบางรูป เพราะอาบัติอย่างเดียวกัน” ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายว่ากล่าวตักเตือนอย่างนี้ว่า “ท่านอย่าพูดอย่างนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่ลำเอียงเพราะความพอใจ ไม่ลำเอียงเพราะความขัดเคือง ไม่ลำเอียงเพราะความหลง และไม่ลำเอียงเพราะความกลัว ท่านประทุษร้ายตระกูล ประพฤติเลวทราม ความประพฤติเลวทรามของท่าน เขาได้เห็นและไต่ยกันทั่ว ตระกูลทั้งหลายที่ท่านประทุษร้าย เขาก็ได้เห็นและไต่ยกันทั่ว ท่านจงออกจากอาวาสนี้ อย่าอยู่ที่นี่” ภิกษุนั้นอันภิกษุทั้งหลายพึงสวดสมณุภาสนจนครบ ๓ ครั้งเพื่อให้สละเรื่องนั้น ถ้าเธอกำลังถูกสวดสมณุภาสนกว่าจะครบ ๓ ครั้ง สละเรื่องนั้นได้นั้นเป็นการดี ถ้าเธอไม่สละ เป็นสังฆาติเสส^{๑๑๔}

ประทุษร้ายตระกูล คือ การประจบศฤงคาร สงฆ์ไล่เสียจากวัด กลับว่าติเตียนสงฆ์ ภิกษุอื่นห้ามไม่ฟัง สงฆ์สวดกรรมเพื่อจะให้ละข้อที่ประพฤตินั้นถ้าไม่ละ^{๑๑๕}

๒.๒.๒ สมุฏฐานองค์ประกอบของอาบัติสังฆาติเสส

อาบัติสังฆาติเสสเป็นบทบัญญัติที่มีการปรับโทษอยู่ในลำดับที่ ๒ ในบรรดาบทบัญญัติทั้ง ๗ กลุ่มโดยเรียกชื่ออาบัติ ๗ อย่าง ดังนี้

ปาราชิก มีโทษอย่างหนัก ^{๑๑๖} สังฆาติเสส มีโทษอย่างกลาง ๑ ฤทธัจจย ๑ ปาจิตตีย์ ๑ ปาฏิเทสนียะ ๑ ทุกกฏ ๑ ทุพภาสิต ๑ ทั้ง ๕ นี้มีโทษอย่างเบา^{๑๑๗} บทบัญญัติทั้ง ๗ กลุ่มนี้แต่ละข้อเรียกว่า สิกขาบท มีการบัญญัติครั้งละหนึ่งสิกขาบทตามเหตุที่เกิดขึ้นของภิกษุในครั้งนั้น

พฤติกรรมที่เกิดจากความประพฤติเสียหายของภิกษุจนพระพุทเจ้าต้องบัญญัติสิกขาบท เพื่อควบคุมความประพฤติ เพื่อความเรียบร้อยดีงามในหมู่สงฆ์และเพื่อความงอกงามต่อ

^{๑๑๑}วิมพา. (ไทย) ๑/๔๓๑-๔๓๒/๔๕๙-๔๖๐.

^{๑๑๔}วิมพา. (ไทย) ๑/๔๓๖-๔๓๗/๔๖๖-๔๖๗.

^{๑๑๕}นวโกวาท ฉบับมาตรฐาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๓๕), หน้า ๖.

^{๑๑๖}พระมหาฉลาด ปริญาโณป.ธ. ๙, คู่มือ นวโกวาท ฉบับประชาชน, พิมพ์เผยแพร่ทั่วประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๙.

^{๑๑๗}คณาจารย์โรงพิมพ์เลียงเชียง, นวโกวาท ฉบับมาตรฐาน, หน้า ๔.

พระพุทธศาสนาตลอดไปนั้น ล้วนมีเหตุมีสมุฏฐานต่างๆ เกิดขึ้นที่เป็นปัจจัยทำให้เกิดการละเมิดต่อสิกขาบทซึ่งมีอยู่ ๖ ประเภทด้วยกัน คือ

- ๑) อาบัติเกิดทางกาย ไม่ใช่ทางวาจา ไม่ใช่ทางจิตก็มี
- ๒) อาบัติเกิดทางวาจา ไม่ใช่ทางกาย ไม่ใช่ทางจิตก็มี
- ๓) อาบัติเกิดทางกายกับวาจา ไม่ใช่ทางจิตก็มี
- ๔) อาบัติเกิดทางกายกับจิต ไม่ใช่ทางวาจาก็มี
- ๕) อาบัติเกิดทางวาจากับจิต ไม่ใช่ทางกายก็มี และ
- ๖) อาบัติเกิดทางกาย วาจา และจิต^{๑๑๘}

สมุฏฐานทั้งหมดนั้นล้วนเป็นปัจจัยให้เกิดมีการล่วงละเมิดสิกขาบท เช่น ภิกษุใดกำหนดแล้ว มีจิตแปรปรวนแล้ว กล่าวคุณแห่งการบำเรอตนด้วยกามในสำนักมาตุคาม ด้วยถ้อยคำพาดพิงเมณฺฐว่า “น้องหญิง หญิงใดบำเรอผู้ประพตฺติพรหมจรรย์ มีศีลมีกัลยาณธรรม เช่นเราด้วยธรรมนั้น นั้นเป็นยอดแห่งความบำเรอทั้งหลาย” เป็นสังฆาติเสส^{๑๑๙}

การที่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งประพตฺติละเมิดสิกขาบท ซึ่งมีสมุฏฐานเป็นเหตุในการกระทำผิดต่างๆ จนเป็นผลให้เกิดภาวะถดถอยของความเสื่อมศรัทธาลงแก่ผู้ที่ได้พบเห็น และยังสร้างความเสื่อมเสียให้กับหมู่สงฆ์ที่ศีลอันเป็นที่รักหรือภิกษุผู้มีอาจารย์ระงดงาม การละเมิดสิกขาบทโดยประกอบไปด้วยสมุฏฐาน ๖ ประเภทที่เป็นเหตุแห่งการละเมิดพุทธบัญญัติหรือสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ^{๑๒๐}

องค์ประกอบสมุฏฐานแห่งอาบัติสังฆาติเสสนั้นเมื่อขยายออกไปอีกจะมีรายละเอียดย่อยในแต่ละสิกขาบทที่เป็นสมุฏฐานเป็นข้อๆ ไป หรือเป็นองค์สมุฏฐานในแต่ละสิกขาบทนั้นๆ มีหลักฐานปรากฏในพระไตรปิฎกท่านกล่าวไว้ดังต่อไปนี้

๑) องค์ประกอบของสมุฏฐานในสุกวิสัทธิสิกขาบทที่ ๑ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสังฆาติเสสแก่ภิกษุผู้พยายามทำน้ำอสุจิให้เคลื่อน ณ กรุงสาวัตถีทรงปรารภท่านพระเสยยสกะ เพราะเรื่องที่ท่านพระเสยยสกะพยายามเอามือทำน้ำอสุจิให้เคลื่อนในสุกวิสัทธิสิกขาบทนั้นมี ๑ พระบัญญัติ ๑ พระอนุบัญญัติไม่มีอนุปหานบัญญัติมีสหพัตถบัญญัติมีสาธณบัญญัติมีเอกโตบัญญัติจัดเข้าใน นิทานุทเทสนับเนื่องในนิทานุทเทสสามสู่อุทเทสโดยอุทเทสที่ ๓ เป็นสิลวิบัติเป็นกองอาบัติสังฆาติเสสเกิดด้วยสมุฏฐาน ๑ สมุฏฐานคือเกิดทางกายกับจิตไม่ใช่ทางวาจา^{๑๒๑}

๒) องค์ประกอบของสมุฏฐานในกายสังสัคคสิกขาบทที่ ๒ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสังฆาติเสสแก่พระอุทายีที่ถือโอกาสจับต้องอวัยวะน้อยใหญ่ของมาตุคาม ทรงบัญญัติที่กรุงสาวัตถีห้ามภิกษุมิจิตกำหนดจับต้องกายหญิง ไม่ว่าจะเป็นการจับมือ จับผมหรือลูบคลำอวัยวะใดๆ ทรงปรับอาบัติสังฆาติเสส แก่ภิกษุผู้ล่วงละเมิด^{๑๒๒}ในกายสังสัคคสิกขาบทนั้นมี ๑ พระบัญญัติบรรดาสมุฏฐาน

^{๑๑๘}วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๘/๓๓๘.

^{๑๑๙}พระพรหมมุนี (จันทพรหมคุตโต ป.ธ. ๙), *ภิกขุปาฏิโมกข์* บาลี-แปล, หน้า ๔๓.

^{๑๒๐}วิ.ป. (ไทย) ๘/๓๓๘/๕๑๓.

^{๑๒๑}วิ.ป. (ไทย) ๘/๘/๑๐-๒๐.

^{๑๒๒}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๗๐/๒๙๓.

แห่งอาบัติ ๖ สมุฏฐานเกิดด้วยสมุฏฐาน ๑ สมุฏฐานคือเกิดทางกายกับจิตมิใช่เกิดทางวาจา ฯลฯ^{๑๒๓}
 ภิกษุยินดีการที่สตรีลูบคลำจับต้องร่างกาย ต้องอาบัติสังฆาทิเสส^{๑๒๔}

๓) องค์ประกอบของสมุฏฐานในทุฏฐลลาจากาสิกขาบทที่ ๓ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสังฆาทิเสสแก่ภิกษุผู้ทักทายมาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบทรงบัญญัติ ณ กรุงสาวัตถีเพราะเรื่องพระอุทายีผู้ทักทายมาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบ ในทุฏฐลลาจากาสิกขาบทที่ ๑ พระบัญญัติในบรรดาสมุฏฐานแห่งอาบัติทั้ง ๖ เกิดด้วยสมุฏฐาน ๓ คือ (๑) เกิดทางกายกับจิตมิใช่ทางวาจา (๒) เกิดทางวาจากับจิตมิใช่ทางกาย (๓) เกิดทางกายวากับจิต ฯลฯ พระบัญญัติว่า ก็ ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน ทักทายมาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบ พาดพิงเมถุน เหมือนชายหนุ่มทักทายหญิงสาว เป็นสังฆาทิเสส^{๑๒๕}

๔) องค์ประกอบของสมุฏฐานในอิตตคามปริจจริยสิกขาบทที่ ๔ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสังฆาทิเสสแก่ภิกษุผู้กล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้า ทรงบัญญัติ ณ กรุงสาวัตถีเพราะปรารภพระอุทายีกล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้ามาตุคาม ในอิตตคามปริจจริยสิกขาบทที่ ๑ พระบัญญัติบรรดาสมุฏฐานแห่งอาบัติ ๖ สมุฏฐานเกิดด้วยสมุฏฐาน ๓ สมุฏฐาน ฯลฯ ดังพระพุทธบัญญัติว่า

ก็ ภิกษุใดถูกราคะครอบงำแล้ว มีจิตแปรปรวน กล่าวสรรเสริญการบำเรอความใคร่ของตนต่อหน้ามาตุคาม ด้วยคำที่พาดพิงเมถุนว่า “น้องหญิงหญิงใดบำเรอผู้ประพฤติพรหมจรรย์ผู้มีศีล มีกัลยาณธรรมเช่นเราด้วยธรรมนั้นการบำเรอนี้ของหญิง นั้นเป็นการบำเรอชั้นยอด” เป็นสังฆาทิเสส^{๑๒๖}

๕) องค์ประกอบของสมุฏฐานในสัจจจิตตสิกขาบทที่ ๕ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสังฆาทิเสสแก่ภิกษุผู้ทำหน้าที่ชักส่อทรงบัญญัติ ณ กรุงสาวัตถีเพราะปรารภพระอุทายีชักส่อในสัจจจิตตสิกขาบทที่ ๑ พระบัญญัติ ๑ พระอนุบัญญัติในบรรดาสมุฏฐานแห่งอาบัติทั้ง ๖ สมุฏฐานเกิดด้วยสมุฏฐาน ๖ สมุฏฐาน คือ (๑) อาบัติเกิดทางกาย ไม่ใช่ทางวาจา ไม่ใช่ทางจิต (๒) อาบัติเกิดทางวาจา ไม่ใช่ทางกาย ไม่ใช่ทางจิต (๓) อาบัติเกิดทางกายกับวาจา ไม่ใช่ทางจิต (๔) อาบัติเกิดทางกายกับจิต ไม่ใช่ทางวาจา (๕) อาบัติเกิดทางวาจากับจิต ไม่ใช่ทางกาย และ (๖) อาบัติเกิดทางกาย วาจา และจิต ฯลฯ^{๑๒๗} ดังพระบัญญัติว่า

ก็ ภิกษุใดทำหน้าที่ชักส่อ คือ บอกความประสงค์ของชายแก่หญิงก็ดี บอกความประสงค์ของหญิงแก่ชายก็ดี เพื่อให้เป็นภรรยาหรือเป็นชู้รัก เป็นสังฆาทิเสส^{๑๒๘}

^{๑๒๓}วิ.ป. (ไทย) ๘/๙/๑๔.

^{๑๒๔}ดูรายละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) ๒/๓๙๘-๓๙๙/๕๑๐-๕๑๑.

^{๑๒๕}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๘๔/๓๑๖.

^{๑๒๖}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๑/๓๓๐.

^{๑๒๗}วิ.จู. (ไทย) ๖/๒๑๘/๓๓๘.

^{๑๒๘}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๙/๓๔๒.

๖) องค์ประกอบของสมุฏฐานในกุฎิการสิกขาบทที่ ๖ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสังฆาติเสสแก่ภิกษุผู้สร้างกุฎิด้วยเครื่องอุปกรณ์ต่างๆ ที่หามาด้วยตนเอง ทรงบัญญัติที่เมืองอาฬวีทรงปรารภ ภิกษุชาวเมืองอาฬวีเรื่องพวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีสร้างกุฎิด้วยเครื่องอุปกรณ์ต่างๆ ที่หามาด้วยตนเอง ในกุฎิการสิกขาบทที่ ๑ พระบัญญัติในบรรดาสมุฏฐานแห่งอาบัติทั้ง ๖ สมุฏฐานเกิดด้วยสมุฏฐาน ๖ สมุฏฐาน ฯลฯ^{๑๒๕} ดังพุทธบัญญัติว่า

ก็ ภิกษุจะสร้างวิหารใหญ่ ที่มีเจ้าของสร้างถวาย สร้างเป็นของส่วนตัว ต้องพาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ให้ ภิกษุเหล่านั้นพึงแสดงพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ไม่มีอันตราย เป็นพื้นที่มีบริเวณโดยรอบ ถ้าภิกษุให้สร้างวิหารใหญ่เป็นพื้นที่มีอันตราย เป็นพื้นที่ไม่มีบริเวณโดยรอบ หรือไม่พาภิกษุทั้งหลายไปแสดงพื้นที่ให้ เป็นสังฆาติเสส^{๑๒๖}

๗) องค์ประกอบของสมุฏฐานในวิหารการสิกขาบทที่ ๗ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสังฆาติเสสแก่ภิกษุผู้สร้างวิหารใหญ่บัญญัติ ณ กรุงโกสัมพีทรงปรารภพระฉนนะเพราะเรื่องพระฉนนะแผ้วถางพื้นที่สร้างวิหารสั่งให้ตัดต้นไม้รุกขเจดีย์ต้นหนึ่งในวิหารการสิกขาบทที่ ๑ พระบัญญัติในบรรดาสมุฏฐานแห่งอาบัติทั้ง ๖ สมุฏฐานเกิดด้วยสมุฏฐาน ๖ สมุฏฐาน ฯลฯ^{๑๒๗}

๘) องค์ประกอบของสมุฏฐานในปฐมทุฏฐโทสสิกขาบทที่ ๘ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสังฆาติเสสแก่ภิกษุผู้ใส่ความภิกษุด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูลทรงบัญญัติ ณ เมืองราชคฤห์ทรงปรารภพระเมตตติยและพระภุมมชกะ เพราะเรื่องใส่ความพระทัฬหฬลบุตรด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูลในปฐมทุฏฐโทสสิกขาบทที่ ๑ พระบัญญัติในบรรดาสมุฏฐานแห่งอาบัติทั้ง ๖ สมุฏฐานเกิดด้วยสมุฏฐาน ๓ สมุฏฐาน ฯลฯ^{๑๒๘}

๙) องค์ประกอบของสมุฏฐานในทุติยทุฏฐโทสสิกขาบทที่ ๙ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสังฆาติเสสแก่ภิกษุผู้อ้างเอาบางส่วนแห่งอธิกรณ์เรื่องอื่นมาเป็นเลศใส่ความด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูลทรงบัญญัติ ณ เมืองราชคฤห์ทรงปรารภพระเมตตติยและพระภุมมชกะ เพราะเรื่องอ้างเอาบางส่วนแห่งอธิกรณ์เรื่องอื่นมาเป็นเลศใส่ความพระทัฬหฬลบุตรด้วยอาบัติปาราชิกที่ไม่มีมูลในทุติยทุฏฐโทสสิกขาบทที่ ๑ พระบัญญัติในบรรดาสมุฏฐานแห่งอาบัติทั้ง ๖ สมุฏฐานเกิดด้วยสมุฏฐาน ๓ สมุฏฐาน ฯลฯ^{๑๒๙}คำว่า การหาเลศ^{๑๓๐} ใส่ความด้วยอาบัติปาราชิกไม่มีมูล

^{๑๒๕}วิ.มท. (ไทย) ๑/๓๔๒/๓๗๘.

^{๑๒๖}ดูรายละเอียดใน วิ.มท. (ไทย) ๑/๓๖๖-๓๖๗/๔๐๓-๔๘๔.

^{๑๒๗}วิ.ป. (ไทย) ๘/๑๔/๑๗.

^{๑๒๘}วิ.ป. (ไทย) ๘/๑๕/๑๘.

^{๑๒๙}วิ.ป. (ไทย) ๘/๑๖/๑๘.

^{๑๓๐} คำว่า “หาเลศ” คำนี้ คือ หมายถึงการอ้าง การหาเรื่องมาอ้าง หรือเป็นการแต่งขึ้น เพื่อให้เป็นเรื่องขึ้นมานั่นเอง.

ดังที่ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), กล่าวไว้ว่า มูล (ในคำว่า อธิกรณ์อันภิกษุจะพึงยกขึ้นว่าได้นั้น ต้องเป็นเรื่องมีมูล) เค้า ร่องรอย ลักษณะอาการที่ส่อว่าน่าจะเป็นอย่างนั้น เรื่องที่จัดว่า มีมูล มี ๓ อย่าง คือ (๑) เรื่องที่ได้เห็นเอง (๒) เรื่องที่ได้ยินเอง (๓) เรื่องที่รังเกียจโดยอาการ^{๑๓๕}

๑๐) องค์ประกอบของสมุฏฐานในสังฆเภทสิกขาบทที่ ๑๐ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสังฆาติเสสแก่ภิกษุผู้ทำสงฆ์ให้แตกจากกันไม่สละกรรมจนกระทั่งสงฆ์สวดสมณานุสาสน์ครบ ๓ ครั้ง บัญญัติที่กรุงราชคฤห์ทรงปรารภพระเวททัต เพราะเรื่องพระเวททัตพยายามทำสงฆ์ให้แตกกันผู้สามัคคิกันในสังฆเภทสิกขาบทมี ๑ พระบัญญัติในบรรดาสมุฏฐานแห่งอาบัติทั้ง ๖ สมุฏฐานเกิดด้วยสมุฏฐาน ๑ สมุฏฐานคือเกิดทางกายวาจาจากจิต ฯลฯ^{๑๓๖}

๑๑) องค์ประกอบของสมุฏฐานในสังฆทานวัตถุตสิกขาบทที่ ๑๑ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสังฆาติเสสแก่ภิกษุผู้ประพฤติตามกล่าวผู้สนับสนุนภิกษุผู้ทำลายสงฆ์ไม่สละกรรมที่ทำผิดนั้นจนสงฆ์สวดสมณานุสาสน์ครบ ๓ ครั้งทรงบัญญัติที่กรุงราชคฤห์ปรารภภิกษุหลายรูปประพฤติสนับสนุนพระเวททัตผู้พยายามทำลายสงฆ์ในสังฆทานวัตถุตสิกขาบทมี ๑ พระบัญญัติในบรรดาสมุฏฐานแห่งอาบัติทั้ง ๖ สมุฏฐานเกิดด้วยสมุฏฐาน ๑ สมุฏฐานคือเกิดทางกายวาจาจากจิต ฯลฯ

๑๒) องค์ประกอบของสมุฏฐานในทุพพจสิกขาบทที่ ๑๒ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสังฆาติเสสแก่ภิกษุผู้ว่ายากสอนยากไม่สละกรรมจนสงฆ์สวดสมณานุสาสน์จบ ๓ ครั้งทรงบัญญัติที่เมืองโกสัมพีทรงปรารภพระฉนณะด้วยเรื่องที่พระฉนณะอันภิกษุทั้งหลายกล่าวดักเตือนโดยชอบแต่ไม่ฟังในทุพพจสิกขาบทมี ๑ พระบัญญัติในบรรดาสมุฏฐานแห่งอาบัติทั้ง ๖ สมุฏฐานเกิดด้วยสมุฏฐาน ๑ สมุฏฐานคือเกิดทางกายวาจาจากจิต ฯลฯ

๑๓) องค์ประกอบของสมุฏฐานในกาลทุสกสิกขาบทที่ ๑๓ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสังฆาติเสสแก่ภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูลไม่ยอมสละกรรมที่ทำผิดจนสงฆ์สมณานุสาสน์จบ ๓ ครั้งเรื่องนี้ทรงบัญญัติที่กรุงสาวัตถีทรงปรารภพระอัสสชิและพระปุนัพพสุกะเรื่องที่ท่านทั้ง ๒ ถูกสงฆ์ขับไล่เสียจากวัดแล้วกลับหาว่าสงฆ์ลำเอียงเพราะชอบและชังในกาลทุสกสิกขาบทมี ๑ พระบัญญัติในบรรดาสมุฏฐานแห่งอาบัติทั้ง ๖ สมุฏฐานเกิดด้วยสมุฏฐาน ๑ สมุฏฐานคือเกิดทางกายวาจาจากจิต ฯลฯ^{๑๓๗}

๒.๓ การลงโทษเพื่อออกจากอาบัติสังฆาติเสสของภิกษุ

การลงโทษเพื่อออกจากอาบัติสังฆาติเสสนั้น ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า การเข้าปริวาสกรรม หรือเรียกสั้นๆ ว่า เข้าปริวาส เมื่อภิกษุต้องอาบัติสังฆาติเสสต้องอยู่ปริวาสกรรมโดยอาศัยหมู่สงฆ์ เพื่อช่วยอนุเคราะห์ด้วยการทำไปตามขั้นตอนที่มีในพระวินัยบัญญัติ

๒.๓.๑ วิธีการลงโทษ

การลงโทษแก่ภิกษุที่กระทำผิด ผู้ประพฤติล่วงละเมิดพระวินัยบัญญัติ จนทำให้อาจารย์ของความเป็นสมณะวิสัยต้องเสื่อมเสีย มีวิธีการ ๒ อย่าง คือ

^{๑๓๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๔๙.

^{๑๓๖}วิมพา. (ไทย) ๑/๔๑๗/๔๔๙.

^{๑๓๗}วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๐/๒๐.

๑) การลงโทษปรับอาบัติตามที่กำหนดไว้สำหรับความผิดแต่ละกรณี ตามสิกขาบทบัญญัติที่มากในพระปาฏิโมกข์

๒) ลงโทษโดยมาตรการที่สงฆ์กำหนดไว้^{๑๓๘}

การลงโทษตามในข้อ ๑ นั้นเป็นการลงโทษตามสิกขาบทที่มากในพระปาฏิโมกข์ ส่วนการลงโทษตามในข้อที่ ๒ เป็นการลงโทษไปตามมาตรการที่สงฆ์กำหนดไว้ เรียกตามภาษาที่ท่านใช้ว่า ลงนิคคกรรมซึ่งเป็นการลงโทษด้วยการข่มหรือการกำราบไว้ ดังพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า

นิคคกรรม การลงโทษตามพระธรรมวินัยสังฆกรรมประเภทลงโทษผู้ทำความผิดท่านแสดงไว้ ๖ อย่าง คือ (๑) ตัชฌนียกรรม (๒) นิยสกรรม (๓) ปัพพาชนียกรรม (๔) ปฎิสารณียกรรม (๕) อุกเขปนียกรรม และ (๖) ตัสสปาปิยสิกากรรม^{๑๓๙}

การลงนิคคกรรมมี ๕ ประการ ดังนี้ คือ

ก) นิคคกรรม^{๑๔๐} แปลว่า การกดการตำหนิ เป็นการลงโทษตามพระธรรมวินัย จัดเป็นสังฆกรรมประเภทหนึ่งถือว่าการลงโทษขั้นที่ ๒ หลังจากปรับอาบัติภิกษุผู้ฝ่าฝืนสิกขาบทที่มากในพระปาฏิโมกข์หรือข้อบัญญัติอื่นตามสมควรแล้วแต่กรณีนั้นๆ

๑) ตัชฌนียกรรมแปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรขู่ สงฆ์ลงตัชฌนียกรรมแก่ภิกษุผู้ก่อความบาดหมาง ก่อความทะเลาะวิวาท ก่อความวิวาท ก่อเรื่องอื้อฉาว ก่ออธิกรณ์ในสงฆ์ (รวมเรียกว่าการขู่) ตัชฌนียกรรม คือ การขู่ การปราม^{๑๔๑}

๒) นิยสกรรมแปลว่า กรรมคือการถอยศ สงฆ์ลงนิยสกรรมแก่สงฆ์ผู้โง่เขลา ไม่ฉลาดมีอาบัติมากไม่มีมารยาท (รวมเรียกว่าถอยศ) นิยสกรรม คือ การถอยศการปลดออกจากตำแหน่ง^{๑๔๒}

๓) ปัพพาชนียกรรมแปลตามหมายว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรขับไล่สงฆ์ลงปัพพาชนียกรรมแก่ภิกษุผู้ประทุษร้ายตระกูล มีมารยาทเลวทราม (รวมเรียกว่า การขับไล่) ปัพพาชนียกรรม คือ การไล่ออกจากหมู่การไล่ออกจากวัด^{๑๔๓}

๔) ปฎิสารณียกรรมแปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุผู้ควรให้กลับระลึกได้ สงฆ์ลงปฎิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้ด่าบริภาษคฤหัสถ์ คำว่า ปฎิสารณียกรรม คือ การให้ระลึกความผิด^{๑๔๔}

๕) อุกเขปนียกรรมแปลว่า กรรมอันสงฆ์พึงทำแก่ภิกษุควรยกเสีย (รวมเรียกว่า การยกออกจากหมู่) สงฆ์ลงอุกเขปนียกรรมแก่ภิกษุผู้ไม่ต้องอาบัติก็ไม่เห็นว่าเป็นอาบัติ แม้ต้องอาบัติแล้วก็ไม่

^{๑๓๘}วิ.ม.หา. (ไทย) ๕/ [๔๕].

^{๑๓๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๐๒.

^{๑๔๐}วิ.ม.หา. (ไทย) ๕/๔๑๘/๓๐๕.

^{๑๔๑}ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๐๗-๔๐๘/๒๐๔-๒๐๕.

^{๑๔๒}ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๑๒/๒๐๗-๔๑๓.

^{๑๔๓}ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๑๓/๒๐๘.

^{๑๔๔}ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๑๔/๒๐๘.

ปรารภจะทำคืบ (แสดงอาบัติ) อาบัติ แม้มีทฎฐิบบาก็ไม่ปรารภจะสละทฎฐิบบานั้น คำว่า
อุกเขปนียกรรม คือ การก้นออกจากหมู่การยกออกจากหมู่^{๑๔๕}

๖) ตัชฌนียกรรม เป็นกรรมที่สงฆ์พึงทำแก่ภิกษุอันจะพึงชู่ เป็นสังฆกรรมประเภทนิกคห
กรรมอย่างหนึ่ง ซึ่งสงฆ์ทำการดำหนิโทษผู้ก่อความทะเลาะวิวาท ก่ออิทธิกรณขึ้นสงฆ์ เป็นผู้มีอาบัติมาก
และคลุกคลีกับคฤหัสถ์ในทางที่ไม่สมควร^{๑๔๖}

ข) ขั้นตอนการลงนิกคหกรรม^{๑๔๗}

๑) สงฆ์โจทก์ภิกษุผู้ประพตติไม่สมควรที่เป็นเหตุให้ถูกลงนิกคหกรรมนั้นๆ

๒) ให้ภิกษุนั้นให้การ

๓) ปรับอาบัติตามธรรม (ตามโทษานุโทษ)

๔) ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบโดยทั่วกันโดยญัตติจตุตถกรรมวาจา

ค) ขั้นตอนการระงับนิกคหกรรม

๑) ภิกษุผู้ถูกสงฆ์ลงนิกคหกรรมนั้น ครั้งประพตติชอบ หายเยอหยิ่ง กลับตัวได้แล้ว พึงเข้าไป
ไปหาสงฆ์ ห่มอุตตราสงค์เฉียงบ่าข้างหนึ่ง กราบเท้าภิกษุผู้แก้พรษาทั้งหลาย กล่าวคำระงับ
นิกคหกรรม ๓ ครั้ง

๒) ภิกษุผู้ฉลาดสามารถประกาศให้สงฆ์ทราบโดยทั่วกันโดยญัตติจตุตถกรรมวาจา เพื่อ
ระงับนิกคหกรรมนั้น

๒.๓.๒ การทำสังฆกรรมฝ่ายภิกษุสงฆ์

การทำสังฆกรรมในพระพุทธศาสนา พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า สังฆกรรม
คือ งานของสงฆ์ กรรมที่สงฆ์พึงทำ กิจที่พึงทำโดยที่ประชุมสงฆ์ มี ๔ คือ

๑) อปโลกนกรรม กรรมที่ทำเพียงด้วยบอกกันในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องตั้งญัตติและไม่ต้อง
สวดอนุสาวนา เช่น แจ้งการลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุ

๒) ญัตติกรรม กรรมที่เพียงตั้งญัตติไม่ต้องสวดอนุสาวนา เช่น อุโบสถและปวารณา

๓) ญัตติหุติกรรม กรรมที่ทำด้วยตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนาหนหนึ่ง เช่น สมมติสีมา ให้
ผ้ากฐิน

๔) ญัตติจตุตถกรรม กรรมที่ทำด้วยการตั้งญัตติแล้วสวดอนุสาวนา ๓ หน เช่น อุปสมบท
ปริวาส ให้นามันต^{๑๔๘}

๒.๔ มาตรการการป้องกันและแก้ไข

^{๑๔๕} ุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๑๕/๒๐๘.

^{๑๔๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ หน้า ๕๗.

^{๑๔๗} วิ.ม.หา. (ไทย) ๖/ [๒๒].

^{๑๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖๒.

ในบรรดาลิกขาบทสังฆาติเสสทั้ง ๑๓ ข้อเราจะสังเกตเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นมาในแต่ละข้อหรือแต่ละสิกขาบทนั้น ล้วนแล้วแต่เป็นกฎมาตรการในการป้องกันทั้งสิ้น ทุกข้อ คือ การ “ห้าม” เป็นกฎที่ทรงตั้งไว้และห้ามละเมิด ให้ทำตาม คือ การปฏิบัติตาม แต่ก็ยังมีการทำผิดอีก อาจเป็นเพราะความไม่รู้ หรือรู้แล้วแต่ไม่ปฏิบัติเพราะความหย่อนยานจำเพาะตัวบุคคล หรือสิ่งแวดล้อมปัจจัยภายนอกมีส่วนทำให้ต้องละเมิดเป็นต้น

๑) การปฏิบัติต่อสมุฏฐานเมื่อละเมิดอาบัติสังฆาติเสส

การอยู่ปริวาสกรรมของภิกษุนั้นเป็นสังฆกรรมข้อที่ ๔ ซึ่งสงฆ์จะต้องทำเพื่อลงโทษแก่ภิกษุผู้กระทำความผิด คือ เป็นอาบัติสังฆาติเสส และมีเงื่อนไขหลายอย่างที่ต้องทำ เช่น แม้นตนเองจะมีอายุพรรษามากก็ตามต้องกราบภิกษุผู้มีอายุพรรษาน้อยกว่าตน และเมื่อมีพระอาคันตุกะมาในสถานที่ปริวาสกรรมนั้นก็ต้องไปบอกวัตร เพื่อแสดงตนว่าตัวเองต้องอาบัติสังฆาติเสสข้อนั้นๆ เป็นต้น

ก) เจตนากรณีในการบัญญัติสิกขาบทสังฆาติเสส เจตนาเดิมในการบัญญัติสิกขาบททั้ง ๑๓ ข้อนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลายธรรม คือ สังฆาติเสส ๑๓ สิกขาบท ข้าพเจ้ายกขึ้นแสดงแล้ว คือ ๙ สิกขาบทแรกต้องอาบัติในขณะล่วงละเมิดทีเดียว ๔ สิกขาบทหลังต้องอาบัติเมื่อสวดสมณูสาครบ ๓ ครั้ง ภิกษุต้องอาบัติข้อใดข้อหนึ่งแล้ว ร้อยแต่ปกปิดไว้สิ้นจำนวนวันเท่าใด ภิกษุนั้นพึงอยู่ปริวาสด้วยความไม่ปรารถนาสิ้นวันเท่านั้น ภิกษุอยู่ปริวาสแล้วต้องประพฤติวัตร เพื่อมานัตสำหรับภิกษุเพิ่มขึ้นอีก ๖ ราตรี ภิกษุผู้ประพฤติมานัตแล้วถูกสงฆ์เรียกเข้าหมู่ในสิมามีภิกษุสงฆ์ ๒๐ รูป ถ้าภิกษุสงฆ์ ๒๐ รูปขาดไปแม้เพียง ๑ รูป เรียกภิกษุนั้นเข้าหมู่ ภิกษุนั้นไม่เป็นอันสงฆ์เรียกเข้าหมู่ และภิกษุเหล่านั้นควรถูกตำหนิ นี่เป็นการทำที่สมควรในกรรมนั้น”^{๔๔}ดังมีหลักฐานปรากฏว่า

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหารกรุงสาวัตถี ครั้นนั้นภิกษุหลายรูปอยู่ปริวาสยินดีการกราบไหว้การลูกรับภิกษุผู้ปกติทั้งหลายต่างเพ่งโทษติเตียนว่า ภิกษุผู้อยู่ปริวาสทำไมจึงยินดีที่ผู้อื่นมากราบไหว้ลูกรับเป็นต้นจึงนำเรื่องไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์จึงสั่งให้มีการประชุมสงฆ์สอบถามเมื่อทรงทราบความจริงจึงทรงติเตียนว่าการที่ภิกษุผู้อยู่ปริวาสกระทำเช่นนั้นย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เลื่อมใสของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส และเป็นการทำลายความเลื่อมใสของผู้ที่เลื่อมใสอยู่แล้ว ... ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตการกราบไหว้การลูกรับอัญชลีกรรมสามิจิกรรมการนำอาสนะมาให้ การล้างเท้า การตั้งตั้งรองเท้า การตั้งกระเบื้องเช็ดเท้า การรับบาตรจีวร การลูกล้างให้เมื่ออาบน้ำของภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ปริวาสด้วยกันก็ตาม ลำดับผู้แก่พรรษา ... ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตกิจ ๕ อย่างคืออุโบสถวารณาผ้าอาบน้ำฝน การสละภัตรและการรับภัตรแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ปริวาสด้วยกันตามลำดับผู้แก่พรรษา ... ภิกษุทั้งหลายเพราะเหตุนี้แลเราจักบัญญัติวัตรแก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ปริวาส โดยประการที่ผู้ภิกษุผู้อยู่ปริวาสต้องประพฤติทุกรูป^{๔๕}

ข) วิธีป้องกันต่อสมุฏฐานของอาบัติสังฆาติเสส การประพฤติปฏิบัติต่อพระธรรมวินัยของนักบวช ถ้าถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ถือว่าเป็นการรักษาพระพุทธศาสนา คือ พระธรรมวินัยไว้ไม่ให้เสื่อมสูญหายไป คุณธรรมอย่างอื่นที่นักบวชหรือกุลบุตรจะพึงมีพึงได้ย่อมสำเร็จบริบูรณ์ เพราะ

^{๔๔}วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๔๔๒/๔๗๑.

^{๔๕}วิ.จ. (ไทย) ๖/๑/๓๒๐-๓๒๑.

คุณธรรมเบื้องสูงนั้นจะมีขึ้นมาได้ต้องอาศัยคุณธรรมที่เป็นพื้นฐาน คือ ศิลที่ดีไม่ต่างพร้อย เมื่อมีศิลปบริบูรณ์ดีไม่ต่างพร้อย สมาธิและปัญญาย่อมเกิดขึ้นตามมา ดังในหนังสือพุทธธรรมได้กล่าวว่า

ศิลปะไม่ใช่ข้อปฏิบัติให้ถึงจุดหมายสูงสุดโดยตัวของมันเอง แต่เป็นวิธีการเพื่อก้าวหน้าไปสู่ความเจริญขั้นต่อไป คือ สมาธิ สมาธิจึงเป็นจุดหมายจำเพาะของศิลปะ โดยนัยนี้คุณค่าในด้านจิตใจของศิลปะ จึงมีความสำคัญมาก คุณค่าทางจิตใจในขั้นศิลปะ ก็คือ เจตนาที่จะงดเว้นหรือการไม่มีความดำริในการที่จะทำความชั่วใดๆ อยู่ในใจ ซึ่งทำให้จิตใจบริสุทธิ์ปลอดโปร่ง ไม่มีความคิดวุ่นวายขุ่นมัวหรือกังวลใดๆ มารบกวน จิตใจจึงสงบทำให้เกิดสมาธิได้ง่าย เมื่อจิตใจสงบเป็นสมาธิแล้ว ก็เกิดความคิดคล่องตัวในการที่จะใช้ปัญญา คิดหาเหตุผล และหาทางดำเนินการสร้างสรรค์ความดีต่างๆ ให้ได้ผลในขั้นต่อไป^{๕๑} ผู้มีศรัทธาสมบูรณ์ด้วยศิลปะย่อมเป็นผู้อันเขาบูชาแล้วในประเทศนั้นๆ

ในวิสุทธิมรรคกล่าวว่า ศิลที่มีความเห็นด้วยสามารถแห่งลาภ ยศ ญาติ อวัยวะและชีวิต เป็นที่สุด ชื่อว่า สปริยัตตศิลป์ ศิลที่ตรงกันข้าม ชื่อว่า อปริยัตตศิลป์^{๕๒} ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรคกล่าวไว้ว่า “ศิลปะที่สุดนั้นเป็นอย่างไร? ศิลมีลาภเป็นที่สุดมีอยู่ ศิลมียศเป็นที่สุดมีอยู่ ศิลมีญาติเป็นที่สุดมีอยู่ ศิลมีอวัยวะเป็นที่สุดมีอยู่ ศิลมีชีวิตเป็นที่สุดมีอยู่ ศิลมีลาภเป็นที่สุดนั้น เป็นอย่างไร บุคคลในโลกนี้ ย่อมล่วงละเมิดสิกขาบทตามที่ตนสมาทานแล้ว เพราะลาภเป็นเหตุ เพราะลาภเป็นปัจจัย เพราะลาภเป็นตัวการ นี่ชื่อว่า ศิลมีลาภเป็นที่สุด”^{๕๓}

แม้ในอธิการวิสัยนาอปริยัตตศิลป์พระสารีบุตรได้กล่าวว่า “ศิลปะที่ไม่ใช่ลาภเป็นที่สุดนั้น เป็นอย่างไร ? บุคคลบางคนในโลกนี้ แม้แต่จิตก็ไม่ให้เกิดขึ้น เพื่อล่วงละเมิดสิกขาบทตามที่ตนสมาทานแล้ว เพราะลาภเป็นเหตุ เพราะลาภเป็นปัจจัย เพราะลาภเป็นตัวการ โฉนเขาจักล่วงละเมิด นี่ชื่อว่า ศิลมีลาภเป็นที่สุด”^{๕๔} ดังนั้นบัณฑิตทั้งหลายท่านสรรเสริญศิลปะว่า ศิลเป็นมูลแห่งบรรดาสมบัติทั้งปวง เป็นอานิสงส์เป็นฐานนำไปสู่ความเจริญในธรรมยิ่งๆ ขึ้นไป บรรดาสาวกของพระพุทธเจ้าผู้ประพาศิณณต้องอาบัติโดยเฉพาสังฆาติเสสต้องอาศัยเกราะป้องกัน คือ ศิลนั่นเอง

๒) วิธีแก้ไขเมื่อละเมิดสมณฐานจนต้องอาบัติสังฆาติเสส

พระภิกษุเมื่อมีการละเมิดอาบัติสังฆาติเสสต้องกระทำตามวิธีการ และขั้นตอนในการอยู่ปริวาสกรรม เพื่อออกจากอาบัติตามกฎระเบียบของพระธรรมวินัยที่ทรงบัญญัติไว้ ดังนี้

ก) ปริวาส หมายถึง การชดใช้ เรียกสามัญว่า การอยู่กรรม (วุฏฐานวิธี) ระเบียบปฏิบัติสำหรับออกจากครุกาบัตินัยหนึ่ง ที่ภิกษุต้องอาบัติสังฆาติเสสแล้วปกปิดไว้ ต้องประพาศิณณให้ครบจำนวนวันที่ตนได้ปกปิดนั้นก่อนจะประพาศิณณ อันเป็นปกติในการออกจากอาบัติ และในขณะที่อยู่ปริวาสนั้นต้องประพาศิณณต่างๆ เช่น การงดใช้สิทธิบางอย่างเพื่อเป็นการลดทอนฐานะลงเป็นต้น

^{๕๑}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๗๖๒-๗๖๓.

^{๕๒}พระพุทธโฆสมหาเถร รจนา, วิสุทธิมรรค สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร แปลและเรียบเรียง), พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : ธนาเพรส, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙.

^{๕๓}พ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๘/๕๗-๕๘.

^{๕๔}พ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๘/๕๙.

วัตรในการประพัตินั้นมีทั้งหมด ๘ หมวด ๙๔ ข้อ และมีการปฏิบัติอยู่ ๓ อย่างในวัตรเหล่านั้น ถ้าถือว่าบกพร่องแล้วเป็นการขาดราตรีจะต้องกลับมาประพัตินอีกให้เรียกว่า รัตติเนท

ข) มานัต (การนับ) คือ ระเบียบออกจากอาบัติหนักนั้น หมายถึงเป็นการนับราตรี ๖ ราตรีเพื่อปลดปล่อยตนออกจากอาบัติสังฆาติเสส ตามธรรมเนียมภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาติเสสจะต้องไปหาสงฆ์พวก ๔ ที่เรียกว่า จตุวรรค ห่มผ้าเฉวียงบ่าข้างหนึ่งไปถึงแล้ว นั่งกระเียงกราบภิกษุผู้มีพรรษาแก่กว่า แล้วประนมมือกล่าวคำขอมานัตไปตามอาบัติที่ตนเองต้องนั้น แล้วภิกษุรูปหนึ่งสวดประกาศให้มานัต หลังจากนั้นภิกษุผู้เป็นอาบัติต้องประพัติมานัต ๖ ราตรี เรียกว่า วุฏฐานวิธี คือ เป็นการออกจากอาบัติในเบื้องต้นแล้วสงฆ์จึงสวดระงับอาบัตินั้น มีข้อแม้อีกอย่าง คือ ถ้าภิกษุนั้นปกปิดอาบัติไว้ต้องอยู่ปริวาสก่อนจึงจะประพัติมานัตได้

ค) มุลาษฎกัสนา คือ การชักเข้าอาบัติเดิม เช่น ในขณะที่ภิกษุเข้าปริวาส หรือประพัติมานัตอยู่กลับต้องอาบัติเดิมซ้ำอีก เมื่อเป็นเช่นนี้ต้องกลับมาประพัติวัตรใหม่อีกให้ครบตามจำนวนเหมือนครั้งก่อน ถ้าลาขณะอยู่ปริวาสอยู่นั้นต้องกลับมาอยู่ปริวาสใหม่อีก ดังพระธรรมปิฎกกล่าวว่า

มุลาษฎกัสนารหิกษุ ภิกษุผู้ควรแก่การชักเข้าอาบัติเดิม หมายถึง ภิกษุผู้กำลังอยู่ปริวาส หรือประพัติมานัตอยู่ ต้องอาบัติสังฆาติเสสข้อเดียวกันหรืออาบัติสังฆาติเสสข้ออื่นซ้ำอีกก่อนสงฆ์จะอัพทาน ต้องตั้งตนอยู่ปริวาสใหม่^{๕๕}

ง) อัพทาน หมายถึง การรับกลับหมู่เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการประพัติ วุฏฐานวิธี คือ การออกจากครุภาติที่เป็นสังฆาติเสส สมเด็จพระมหาสมณเจ้าได้กล่าวว่า ปริวาส มนต์ปฏิกัสนา และอัพทาน รวมเรียกว่า วุฏฐานวิธี แปลว่าระเบียบเป็นเครื่องออกจากอาบัติ สงฆ์จตุวรรค ให้ปริวาสมานัต และทำปฏิกัสนาได้ ส่วนอัพทาน สงฆ์วิสติวรรคพวกเดียวจึงทำได้ แต่จะเอาภิกษุผู้กำลังประพัติวัฏฐานวิธีเข้าเป็นรูปครบจำนวน คือเป็นที่ ๔ แห่งสงฆ์จตุวรรค หรือเป็นที่ ๒๐ แห่งสงฆ์วิสติวรรคหาได้ไม่^{๕๖} ทั้ง ๔ วิธีดังกล่าวมารวมแล้วเรียกว่า “วุฏฐานวิธี” ระเบียบออกจากครุภาติหรือเป็นระเบียบการออกจากอาบัติสังฆาติเสสนั่นเอง

๓) สรุปรู้ออกจากอาบัติสังฆาติเสส

๑) ต้อง ๑ ข้อไม่ปกปิดไว้ ให้ขอมานัต ๖ ราตรีเพื่อออกจากอาบัติ ๑ ตัวกับสงฆ์ สงฆ์สวดประกาศให้มานัตไปปฏิบัติ แล้วจึงไปขออัพทาน และสงฆ์สวดอัพทานประกาศถอนพ้นได้

๒) ต้อง ๑ ข้อปกปิด อยู่ปริวาส ๑ วัน ขอมานัต ขออัพทาน สงฆ์ประกาศถอนพ้นได้

๓) ต้อง ๑ ข้อปกปิด ๒ ถึง ๕ วัน ขอปริวาสเท่าจำนวนที่ปกปิด ขอมานัต ๖ และทำเหมือนข้อ แรก

๔) ต้องและปกปิด ๕ วันปริวาส ๕ วัน ในขณะอยู่ต้องอีก แต่ไม่ปิดไว้ ต้องขอมุลาษฎกัสนา เมื่อปริวาสแล้วเป็นผู้ควรแก่มานัต แต่ต้องซ้ำอีกไม่ปิดไว้ ให้ขอมุลาษฎกัสนา และขอมานัต ๖ ราตรี เพื่ออาบัติ ๓ ข้อ และขอออกอัพทาน

^{๕๕}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๐๐.

^{๕๖}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๖๕.

๕) ต้อง ๑ ข้อปิด ๑๕ วัน ให้ปริวาส ๑๕ วัน ระหว่างอยู่ปริวาสต้องอีกปิดไว้ ๕ วัน ให้ขอมุลาปฏิบัติสวดมนต์กับสงฆ์แล้วสโมธานเพื่ออาบัติตัวก่อน คือ รวมวันอยู่ปริวาสกับวันปกปิดไว้เดิม เป็นผู้ควรแก้มานัตต้องอีก ๕ ปิดไว้อีก ให้ขอมุลาปฏิบัติสวดมนต์แล้วสโมธานปริวาสเพื่อออกอาบัติตัวก่อน และขอมานัต ๖ ราตรี เพื่อออกอาบัติ ๓ ข้อ ระหว่างประพฤติมานัตต้องอีกปิดไว้ ๕ วัน ให้ขอมุลาปฏิบัติสวดมนต์ (ชักเข้าอาบัติเดิม) และสโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อน จึงขอมานัต ๖ ราตรีเพื่อออกอาบัติตัวก่อน และเพื่ออาบัติ ๑ ข้อ ประพฤติมานัตแล้วควรแก้อาภาน ต้องอีกปิดไว้ ๕ วันอีกให้ขอมุลาปฏิบัติสวดมนต์และสโมธานปริวาสเพื่ออาบัติตัวก่อนและขอมานัต ๖ ราตรีเพื่อออกอาบัติตัวก่อน และเพื่ออาบัติ ๑ ตัว ประพฤติมานัตแล้วจึงขออาภานกับสงฆ์

๖) ต้อง ๑ ข้อ ปิดไว้ ๑ วัน ๒ ข้อปิดไว้ ๒ วัน ๓ ข้อปิดไว้ ๓ วัน ๔ ข้อปิดไว้ ๔ วัน ๕ ข้อปิดไว้ ๕ วัน ๖ ข้อปิดไว้ ๖ วัน ๗ ข้อปิดไว้ ๗ วัน ๘ ข้อปิดไว้ ๘ วัน ๙ ข้อปิดไว้ ๙ วัน ๑๐ ข้อปิดไว้ ๑๐ วัน ตรัสว่า “บรรดาอาบัติเหล่านั้นอาบัติใดปิดไว้นานกว่าอาบัติทั้งหมด สงฆ์จงให้อกษสโมธาน (อยู่ปริวาสโดยประมวลาบัติเข้าด้วยกันเท่าจำนวนที่มากที่สุด) เพื่อออกอาบัติเหล่านั้น

๗) ภิกษุรูป ๑ ต้อง ๒ ข้อปิด ๒ เดือนให้ขอปริวาสเพื่ออาบัติ ๑ ข้อปิดไว้ ๒ เดือนกับสงฆ์ภายหลังละอายใจจึงแจ้งกับสงฆ์ที่ปกปิดอาบัติ ๒ ข้อไว้ ๒ เดือน จึงทรงให้สงฆ์ให้ปริวาส ๒ เดือนแม้อาบัตินอกนี้

๘) ภิกษุรูป ๑ ต้องหลายตัวไม่รู้จำนวนจำไม่ได้ไม่แน่ใจในอาบัติ และจำนวนราตรีที่ปิดไว้ จึงทรงให้สงฆ์ให้สุทนต์ปริวาส^{๕๘} คืออยู่ไปจนกว่าจะบริสุทธิ์ และปฏิบัติเหมือนในข้อแรก

๙) กรณีที่ภิกษูกำลังอยู่ปริวาส ควรแก้การชักเข้าอาบัติเดิม ผู้ควรแก้มานัต ผู้ควรแก้อาภานนั้นสิก ลตฐานะเป็นสามเณร วิกลจริตฟุ้งซ่านกระสับกระส่ายด้วยเวทนาอย่างแรงกล้า ถูกสงฆ์ลงอุปัชฌาย์ กรรม การอยู่ปริวาสทั้งหลายและกรรมนั้นใช้ไม่ได้ ถ้ากลับคืนสู่สภาพเป็นภิกษุอีก ปริวาสมานัตที่อยู่ประพฤติมาแล้ว เป็นอันให้หรือประพฤติดีแล้ว ให้ทำกรรมที่เหลือต่อไปได้

๒.๓.๔ วิวาทาธิกรณ์ การปรารภพระธรรมวินัย

ลักษณะอธิกรณ์จัดเป็นปัญหาของสงฆ์สมัยพุทธกาลที่หมายถึง ความบาดหมาง ความทะเลาะวิวาท ความกล่าวต่างกัน ความกล่าวโดยประการอื่น การพูดเพื่อความกลัดกลุ้มใจ การด่าทอในเรื่องนั้นๆ รวมเรียกว่า วิวาทาธิกรณ์^{๕๙} จัดเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) การวิวาทที่มีความปรารถนาดีเป็นมูลมีเจตนาดีต่อพระธรรมวินัย มีจิตประกอบด้วยกุศลจิต คือ อโลภะอโทสะ และอโมหะรวมเรียกว่า กุศลมูล^{๖๐} กุเสน ญาเณนสพพกิจจ สลตติ กุสโล ผู้ถือเอากิจทั้งปวงด้วยปัญญา^{๖๑}

^{๕๘}สำหรับอาบัติที่ต้องแล้วปกปิดไว้หลายคราวจนจำจำนวนอาบัติไม่ได้ และจำนวนราตรีก็นำไม่ได้ หรือจำได้บางจำนวน แต่ก็ไม่ค่อยแน่ใจเป็นต้น

^{๕๙}วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๑.

^{๕๙}พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๘.

^{๖๐}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๙,ราชบัณฑิต), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด ศัพท์วิเคราะห์, พิมพ์ครั้งที่๑, (กรุงเทพฯ : เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘๘.

๒) การวิวาทที่มีความปรารถนาเลวเป็นมูลมีจิตที่ประกอบไปด้วยอกุศลจิต คือ โลภะ โทสะ และโมหะ รวมเรียกว่าอกุศลมูล^{๑๑๑}

การวิวาทที่มีความปรารถนาเลวเป็นมูลประกอบไปด้วยโทษลักษณะ ๖ คู่ คือ

- ๑) เป็นผู้มักโกรธ เป็นผู้ถือโกรธ
- ๒) เป็นผู้ลบหลู่ เป็นผู้ตีเสมอท่าน
- ๓) เป็นผู้มักติริชยา เป็นผู้ปกติตระหนี่
- ๔) เป็นผู้อวดดี เป็นผู้เจ้ามายา
- ๕) เป็นผู้ถือแต่ความปรารถนาลามก มีความเห็นผิด
- ๖) เป็นผู้ถือแต่ความเห็นของตน ถืออย่างแน่นแฟ้น ปลดไต่ยาก รวมเข้าในภาวะ เป็นผู้มิจิตสัมปยุตด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ

มูลเหตุที่ทำให้ภิกษุวิวาทกัน เฉพาะที่ปรารถนาพระธรรมวินัยเป็นหลักในบาปแจกไว้ ๙ คู่^{๑๑๒}

- ๑) นี้เป็นธรรม นีมิใช่ธรรม
- ๒) นี้เป็นวินัย นีมิใช่วินัย
- ๓) นี้ตถาคตภาสิตไว้ นี้ตถาคตไม่ได้ภาสิตไว้ ไม่ได้ตรัสไว้
- ๔) นี้จรียาวัตรที่ตถาคตได้ประพจน์มา นี้จรียาวัตรที่ตถาคตไม่ได้ประพจน์มา
- ๕) นี้ตถาคตทรงบัญญัติไว้ นี้ตถาคตไม่ได้ทรงบัญญัติไว้
- ๖) นี้อาบัติ นี้อนาบัติ
- ๗) นี้อาบัติเบา นี้อาบัติหนัก
- ๘) นี้อาบัติมีส่วนเหลือ นี้อาบัติไม่มีส่วนเหลือ
- ๙) นี้อาบัติชั่วหยาบ นี้อาบัติไม่ชั่วหยาบ

การทะเลาะวิวาทกันของพระภิกษุในสมัยพุทธกาล จนเป็นเหตุให้สงฆ์เกิดความแตกแยกขาดความสามัคคีและมีหลายกรณี แต่ที่เด่นชัด คือ ภิกษุชาวเมืองโกสัมพี^{๑๑๓}เป็นต้น

วิธีแก้ไขปัญหาวีวาทาธิกรณเมื่อเกิดปัญหาขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ พระพุทธองค์ ให้หลักหรือวิธีการระงับอธิกรณที่เกิดขึ้นในสงฆ์ไว้ ๒ ประการ คือ

- ๑) สัมมุขวินัย แปลว่า วิธีการระงับต่อหน้า การระงับด้วยวิธีนี้มี ๓ อย่าง ด้วยการตกลงกันเอง ๑ ด้วยการตั้งผู้วินิจฉัย ๑ ด้วยอำนาจแห่งสงฆ์ ๑
- ก) ระงับด้วยตกลงกันเองนั้นดังนี้คู่วิวาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยอมรับว่าผิดของตนผิด ของอีกฝ่ายหนึ่งถูก เช่น วีวาทาธิกรณในระหว่างพวกพระวินัยธรและพวกพระธรรมกถึก
- ข) ระงับด้วยการตั้งผู้วินิจฉัยดังนี้ คู่วิวาททั้ง ๒ ฝ่ายพร้อมกันเลือกตั้งพระเถระรูปเดียวกันได้ ๒ รูปก็ได้ ๓ รูปก็ได้ มากกว่านั้นก็ได้ ให้เป็นผู้วินิจฉัยอธิกรณอันผู้ใดเลือกวินิจฉัยแล้ว เป็นอันระงับเด็ดขาด

^{๑๑๑}สมเด็จพะมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, หน้า ๑.

^{๑๑๒}วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๑.

^{๑๑๓}ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๕๑/๓๓๓.

ค) ระบุด้วยอำนาจสงฆ์นั้น ดังนี้ ภิกษุทั้งหลายรู้ว่า มีภิกษุบางพวกปฏิบัติพระธรรมวินัย ผกออกไปจากที่ถือกันมาไม่เห็นชอบด้วย ร่วมใจกันเข้าประชุมสงฆ์ วินิจฉัยข้อที่ผกนั้นว่า ผิดธรรม ผิดวินัย ผิดสัตตสุตสนะอย่างไรแล้วไม่รับรอง ครอบงำลัทธิที่เสียด้วยอำนาจสงฆ์ เช่น พระสงฆ์ชาว ปาฐาและชาวปาจิณระจำวัด ๑๐ ประการ อันพวกภิกษุวัชชีบุตรขึ้นนั้นสมมุขาวินัยในอธิกรณ์นี้ สงเคราะห์ด้วยองค์ ๓ เว้นบุคคลสมมุขาทาบ้าง ด้วยองค์ครบทั้ง ๔ บ้าง^{๑๖๔}

๒) เยกยอสิกขา แปลว่า กิริยาเป็นไปตามข้างมาก^{๑๖๕} สงฆ์จะใช้วิธีนี้ในกรณีที่บุคคลหลาย ฝ่ายมีความเห็นไม่ตรงกันเช่น เมื่อสงฆ์ไม่สามารถจะรับรองอธิกรณ์นั้นด้วยอุพพาหิกวิธี ภิกษุเหล่านั้นพึง มอบอธิกรณ์แก่สงฆ์ด้วยการตั้งภิกษุรูปใดรูปหนึ่งที่ประกอบไปด้วยองค์ ๕ คือ

- ๑) ไม่ลำเอียงเพราะชอบ
- ๒) ไม่ลำเอียงเพราะชัง
- ๓) ไม่ลำเอียงเพราะหลง
- ๔) ไม่ลำเอียงเพราะกลัว^{๑๖๖}

๕) ให้เป็นผู้จับสลาก ให้จับสลากมี ๓ คือ ปกปิด ๑ กระชิบบอก ๑ เปิดเผย ๑ สดแล้วแต่ จะเลือกใช้ ถ้าจับเป็นการเปิดเผย จักนำไปสู่ความสำเร็จโดยง่าย ไม่เสียความเป็นธรรม ควรใช้อย่าง นั้น ภิกษุผู้ได้รับสมมติเป็นผู้ดูแลให้จับ^{๑๖๗}

๒.๓.๕ อนุวาทาธิกรณ์ การโจทก์กันด้วยอาบัติ

ภิกษุทั้งหลาย ย่อมโจทก์ภิกษุด้วยศีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทัณฺณวิบัติ และอาชีวีวิบัติ การโจทก์ การกล่าวหา การฟ้องร้อง การประท้วง ความเป็นผู้คล้อยตาม การทำความอุตสาหะโจทก์ การตาม เพิ่มกำลังให้ในเรื่องนั้น นี้เรียกว่า อนุวาทาธิกรณ์^{๑๖๘} การโจทก์กันด้วยอาบัติ เรื่องกล่าวหา^{๑๖๙} ลักษณะ ของภิกษุผู้โจทก์^{๑๗๐} การโจทก์ ท่านว่าทำด้วยกายก็ได้ ด้วยวาจาก็ได้ โจทก์ด้วยการนั้น คือ แสดง อาการไม่นับถือว่าเป็นภิกษุ เช่น ทำอภิวาทมาโดยลำดับถึงภิกษุนั้นข้ามเสีย ข้ามไปทำแก่ภิกษุผู้รับรอง ลงไป กิริยาอย่างนี้เป็นแต่เพียงเหตุให้สอบถามขึ้น จัดเป็นบุรพประโยคแห่งโจทณาด้วยวาจา

การยื่นหนังสือโจทก์ เป็นโจทก์ด้วยกาย สำเร็จเป็นโจทก์ทีเดียว โจทณาด้วยวาจา นั้น คือ กล่าวคำโจทก์ ใช้อยู่ในสมัยนั้น ที่ยังไม่ได้ใช้หนังสือ ท่านว่าระบุเพียงสัตตสุตคือเรื่องก็ได้ ระบุเพียงอาบัติ

^{๑๖๔} ดูรายละเอียดเพิ่มใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรม พระพุทธศาสนา, หน้า ๕๔๑-๕๔๒.

^{๑๖๕} อ่างแล้ว หน้า ๔๑๖.

^{๑๖๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพฯ : เอส.อาร์.ปริ้นติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔๙.

^{๑๖๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, หน้า ๔๑๖.

^{๑๖๘} วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๑-๓๓๒.

^{๑๖๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๑๘.

^{๑๗๐} วิ.จุ. (ไทย) ๖/๒๑๗/๓๓๕-๓๓๘.

ก็ได้ การระบุเพียงวัตถุ สำเร็จเป็นโจทนาทีเดียว เพราะอาจรู้ถึงอาบัติ การระบุเพียงอาบัติ เป็นโจทนาอันบกพร่อง เพราะอาบัติชักถึงวัตถุด้วยจึงจะเป็นทางวินิจฉัย^{๑๑๐}

มูลเหตุแห่งอนุวาทาธิกรณ์ มี ๖ ประการ^{๑๑๑} คือ

- ๑) เป็นผู้มักโกรธ เป็นผู้ถือโกรธ
- ๒) เป็นผู้ลบหลู่ เป็นผู้ตีเสมอท่าน
- ๓) เป็นผู้มีปกติริชยา เป็นผู้ปกติตระหนี่
- ๔) เป็นผู้वादดี เป็นผู้เจ้ามายา
- ๕) เป็นผู้ถือแต่ความเห็นปรารถนาลามก มีความเห็นผิด
- ๖) เป็นผู้ถือแต่ความเห็นของตน ถืออย่างแน่นแฟ้น ปลดได้ยาก รวมเข้าในภาวะ เป็นผู้มีจิตสัมปยุตด้วย โลภะ โทสะ และโมหะลักษณะของปัญหาอนุวาทาธิกรณ์ที่จัดเป็นปัญหาในการจัดการปกครองสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ดังกรณีพระเมตติยะและพระภุมมชกะที่กล่าวโจทก์พระทัฬหฬลบุตร^{๑๑๒}ว่าเป็นผู้มีศีลวิบัติเป็นต้น

วิธีการป้องกันและมาตรการของการแก้ไขอนุวาทาธิกรณ์

พุทธวิธีป้องกันปัญหา เกี่ยวกับอนุวาทาธิกรณ์ พระพุทธองค์ทรงตรัสถึงคุณลักษณะของผู้ที่เกี่ยวข้องอันเป็นพุทธวิธีป้องกันปัญหา ๓ ฝ่ายดังนี้

- ๑) ในส่วนของโจทก์ คือ ภิกษุผู้ปรารถนาจะโจทก์ผู้อื่น จะต้องพิจารณาคุณสมบัติภายในตนเสียก่อน และใคร่ครวญหลักฐานของตนให้ดีเสียก่อนจึงควรกล่าวโจทก์ผู้อื่น ภิกษุผู้โจทก์จะต้องประกอบไปด้วยคุณธรรมที่ทำไว้ในใจ ๕ ประการ^{๑๑๓} เช่น(๑) เรามีความประพฤติทางกายบริสุทธิ์หรือไม่(๒) เรามีความประพฤติทางวาจาบริสุทธิ์หรือไม่(๓) เรามีเมตตาจิต ไม่อาฆาตพยาบาทเพื่อนพรหมจารีหรือไม่(๔) เราเป็นพหูสูต ทรงสุตะ มีการสั่งสมสุตะหรือไม่ เราได้สดับมาก ทรงจำได้แม่นยำ คล่องปาก ขึ้นใจ รู้ชัดด้วยปัญญาและประกาศพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์พร้อมทั้งอรรถ พยัญชนะ ... ได้หรือไม่(๕) เราทรงจำปาติโมกข์ทั้งสองได้แม่นยำโดยพิสดาร จำแนกถูกต้อง จัดระเบียบถูกต้องวินิจฉัยถูกต้องโดยสุตตะโดยอนุพยัญชนะหรือไม่

นอกจากนั้นภิกษุที่ปรารถนาจะโจทก์ผู้อื่น ยังต้องประกอบด้วยคุณธรรมที่เป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ภายในตนครบทั้ง ๕ ประการอีก^{๑๑๔}ดังนี้ คือ (๑) เราจะกล่าวโดยกาลที่ควร จะไม่กล่าวโดยกาลที่ไม่ควร (๒) เราจะกล่าวคำจริง จะไม่กล่าวคำเท็จ (๓) เราจะกล่าวคำสุภาพ จะไม่กล่าวคำหยาบ(๔) เราจะกล่าวคำมีประโยชน์ จะไม่กล่าวคำไร้ประโยชน์ (๕) เราจะกล่าวด้วยเมตตาจิต จะไม่มุ่งร้าย

^{๑๑๐}สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, หน้า ๑๖๕-๑๖๖.

^{๑๑๑}วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๗/๓๓๕-๓๓๗.

^{๑๑๒}วิ.จ. (ไทย) ๖/๑๙๒/๓๐๙.

^{๑๑๓}ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๙๙/๓๐๒-๓๐๔.

^{๑๑๔}ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๐/๓๐๔.

๒) ในส่วนผู้ถูกโจทก์ คือ ภิกษุผู้ถูกโจทก์จะต้องตั้งอยู่ในธรรม ๒ ประการ^{๓๖} ซึ่งเป็นเรื่องของความจริง และการไม่ขุ่นเคือง โดยยอมรับตามความเป็นจริง

๓) ในส่วนผู้ว่าอรรถคดี หรือผู้ที่รับชำระอธิกรณ์ คือ ภิกษุที่จะเป็นผู้ว่าคดีหรือรับชำระอธิกรณ์ต้องใคร่ ครวญพิจารณาให้ดีจึงจะไม่ทำให้เดือดร้อนในภายหลัง

ผู้ที่ทำหน้าที่ในการรับว่าอธิกรณ์ ต้องประกอบไปด้วยองค์ ๕ อย่าง^{๓๗} คือ (๑) เป็นกาลสมควร (๒) เป็นเรื่องจริง หรือแน่ใจว่าเป็นอย่างนั้น (๓) เป็นการประกอบด้วยประโยชน์ (๔) จักได้ภิกษุผู้เคยเห็นกัน ผู้เคยคบกัน เข้าเป็นฝ่ายโดยธรรมวินัย (๕) ความยุ่งยากหรือความแตกแห่งสงฆ์เพราะการนั้นจะไม่มี

๒.๔.๓ อาบัติอธิกรณ์การต้องอาบัติ การปรับและแก้ไข

การเกิดขึ้นของอาบัตินั้นจะเกิดแบบลอยๆ ไม่ได้ภิกษุต้องมีการละเมิดต่อสิกขาบทก่อนจึงจะเป็นอาบัติ ดังพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) กล่าวว่า อาบัติอธิกรณ์ คือ การต้องอาบัติ การปรับอาบัติ และการแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ^{๓๘} มูลเหตุการณเกิดขึ้นของอาบัติเกิดมาจากสมุฏฐานมีอยู่ ๖ ประเภทด้วยกัน คือ

- ๑) อาบัติเกิดทางกาย ไม่ใช่ทางวาจา ไม่ใช่ทางจิตก็มี
- ๒) อาบัติเกิดทางวาจา ไม่ใช่ทางกาย ไม่ใช่ทางจิตก็มี
- ๓) อาบัติเกิดทางกายกับวาจา ไม่ใช่ทางจิตก็มี
- ๔) อาบัติเกิดทางกายกับจิต ไม่ใช่ทางวาจาก็มี
- ๕) อาบัติเกิดทางวาจากับจิต ไม่ใช่ทางกายก็มี และ
- ๖) อาบัติเกิดทางกาย วาจา และจิต^{๓๙}

การต้องอาบัติเมื่อจำแนกตามความหนักเบาของอาบัติแล้ว ทานแบ่งไว้ ๓ ประเภท คือ

๑) อาบัติหนัก หรือทุฏฐลลาบัติ คือ เป็นอาบัติชั่วหยาบจัดเป็นอาบัติ อเทกัจฉา คือ เยียวยาแก้ไขไม่ได้ เป็นอันติมัตถ คือ วัตถุมีในที่สุด ซึ่งทำให้ภิกษุผู้ต้องมีโทษถึงที่สุด คือขาดจากภาวะของตนทันที หรือขาดจากภาวะของความเป็นภิกษุผู้ต้องพึงปฎิญญาแล้ว จะต้องละเพศภิกษุเสีย หรือสงฆ์พึงให้นาสนะเสียจากเพศภิกษุลาสิกขาบทเป็นฆราวาส บุคคลผู้ล่วงละเมิดสิกขาบทนี้ชื่อว่า ปาราชิก แปลว่า ผู้พ่ายแพ้

๒) อาบัติหนักรองลงมา คือ อาบัติสังฆาติเสส ที่แปลว่า หมวดอาบัติที่ต้องอาศัยสงฆ์ในกรรมเบื้องต้นและกรรมที่เหลือ หมายความว่า วิธีการจะออกจากอาบัตินี้ต้องอาศัยสงฆ์ตั้งแต่ต้นไปจนตลอด จัดเป็นอาบัติหนักขึ้น “สเทกัจฉา” เมื่อภิกษุต้องเข้าแล้วไม่ถึงกับขาดจากภาวะของพระภิกษุเป็นแต่เพียงพร่องหรือเป็นเหตุแห่งความเสียหาย ผิดปกติ ภิกษุเมื่อต้องเข้าแล้วจะต้องประพฤติวัตร เรียกว่า มานัต แปลว่า นับ (ราตรี) แล้วสงฆ์จึงสวดระงับอาบัติ เรียกว่า อัพมาน แปลว่า

^{๓๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๐๑/๓๐๘.

^{๓๗} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๔๘/๓๐๐-๓๐๒.

^{๓๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๐๗.

^{๓๙} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๑๘/๓๓๙.

เรียกเข้าหมู่ แต่ถ้าปกปิดไว้ล่วงวันเท่าใด ต้องประพาศวัตร เรียกว่า อยู่ปริวาส แปลว่าอยู่ไข้ ครบวันเท่านั้น และในขณะที่อยู่ปริวาสตลอดถึงสงฆ์ยังไม่ได้อัปทาน เมื่อต้องอาบัตินั้นซ้ำอีก ต้องอยู่ปริวาสหรือประพาศนิทานใหม่ เรียกว่าปฏิกัสนา แปลว่า กิริยาชักเข้าหาอาบัติเดิม^{๑๘๐}

๒.๔.๔ กิจจาธิกรณ์ กิจธุระที่สงฆ์ต้องทำ

กิจจาธิกรณ์ กิจธุระต่างๆ ที่สงฆ์จะต้องทำ เช่น อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน ในภาษาไทยอธิกรณ์มีความหมายเลื่อนรางลง และแคบเข้า กลายเป็น คดีความ โทษ เป็นต้น^{๑๘๑} การทำให้ตนมีโทษและมีคดีความจนต้องมีการชำระ ถ้าเป็นพระภิกษุเรียกว่าผู้ทุศีล ปกติของบุคคลผู้ทุศีลหรือต้องอาบัติย่อมมีวิปปฏิสาร (ความเดือนร้อนภายในใจ) และเป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ “เพราะเมื่อบุคคลผู้ทุศีล เมื่อพูดเรื่องศีล ก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาท ชิงเคียด แสดงอาการโกรธ ขัดเคือง และไม่พอใจ ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะบุคคลผู้ทุศีลไม่เห็นสัสสัมปะทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) ในตน และไม่ได้ปติปราโมทย์ที่มีสัสสัมปะทานั้นเป็นเหตุ การพูดเรื่องศีลจึงเป็นเรื่องไม่ดีสำหรับผู้ทุศีล”^{๑๘๒}

๑) วิธีในการป้องกันและแก้ไขอาบัติตาธิกรณ์คือ การปฏิบัติตามศีลของตน เพื่อให้ตนนั้นมีศีลเป็นที่อาศัย การปฏิบัติตามศีลนั้นสามารถแยกได้เป็น ๒ ด้านด้วยกัน คือ ด้านตัวบุคคลกับการคำนึงถึงประโยชน์ในด้านสังคมที่อาศัยอยู่ร่วมกัน

ก) ด้านตัวบุคคล เป็นการฝึกขัดเกลาตนเอง เพื่อความก้าวหน้าในคุณธรรมที่ยิ่งๆ ขึ้นไป ภิกษุจะต้องเป็นผู้ใส่ใจ ขวนขวายศึกษาให้รู้จริงในพระธรรมวินัย เพื่อเป็นผู้ปกครองตนเอง หรือเป็นผู้ที่สามารถทำการคุ้มครองรักษาความประพฤติของตนทางไตรทวารได้ คือ กาย วาจา และทางใจให้ได้ ด้วยความสำรวม และระมัดระวังปิดกั้นอกุศลจิตที่เป็นเหตุแห่งการประพฤติดิโมให้เกิดขึ้นเรียกว่า สัมมปธาน และสังวรปธาน^{๑๘๓} ต้องมีความสำรวมในศีลทั้งปวง

ข) ด้านการสังคมส่วนรวม มีการคำนึงถึงประโยชน์ผู้อื่นหรือสังคม ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับส่วนรวม วินัยสงฆ์ท่านจะเน้นความสำนึกอย่างนี้ไว้อย่างหนักแน่น

๒) วิธีในการแก้ไขหรือการระงับนั้นมีวิธีการที่เรียกว่า อธิกรณ์สมณะคือ ธรรมเครื่องระงับอธิกรณ์ วิธีดำเนินการเพื่อระงับอธิกรณ์มี ๗ วิธี(๑) สัมมุขาวินัย วิธีระงับในที่พร้อมหน้า (๒) สติวินัย วิธีระงับโดยถือสติเป็นหลัก (๓) อมูหวินัย วิธีระงับสำหรับผู้หายจากเป็นบ้า (๔) ปฎิณญาตกรณะ การทำตามที่ได้รับ (๕) ตัสสปาปิยสิกา การตดสินลงโทษแก่ผู้ผิด (๖) เยภุยยสิกา การตดสินตามคำของคนข้างมาก (๗) ตินวัตถการวินัย วิธีตดสินลงโทษด้วยหญ้า (ประณีประณอม)^{๑๘๔}

^{๑๘๐} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตตภาโณ),เรียบเรียง,พระพุทธานุศาสนปริทรรศน์,พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย,๒๕๓๙),หน้า ๓๕๘-๓๗๑.

^{๑๘๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,หน้า ๓๐๗.

^{๑๘๒} ๐.ญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๕๗/๒๕๕.

^{๑๘๓} ๐.ญ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๓-๑๔/๒๓-๒๖.

^{๑๘๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต),พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๔๖),หน้า ๓๐๗.

มูลเหตุของกิจจาธิกรณที่เกิดจากสงฆ์มีอยู่ ๓ ลักษณะ^{๑๘๕} คือ

๑) กิจจาธิกรณที่เป็นกุศล คือ สงฆ์มีจิตเป็นกุศล ทำอปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม

๒) กิจจาธิกรณที่เป็นอกุศล คือ สงฆ์มีจิตเป็นอกุศล ทำอปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม

๓) กิจจาธิกรณที่เป็นอัปายากฤต คือ สงฆ์จิตอัปายากฤต^{๑๘๖} ทำอปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม ญัตติจตุตถกรรม

กิจจาธิกรณที่จัดเป็นปัญหาในหมู่สงฆ์หรือคณะสงฆ์มีวิธีการระงับอย่างเดียว คือ ต้องระงับแบบสัมมาวินัย คือ การระงับในที่พร้อมหน้า^{๑๘๗}

การระงับแบบสัมมาวินัยนี้ เป็นวิธีที่ระงับ เช่นระงับอธิกรณ์ต่อหน้าของหมู่สงฆ์ เรียกว่า สมมุขตา คือ เป็นการระงับที่มีภิกษุเข้าประชุมครบองค์สงฆ์ และทั้งในที่พร้อมหน้าบุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้นด้วย หรือพร้อมหน้าวัตถุ พร้อมหน้าธรรม เอาหลักเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้แล้วตามพระวินัยบัญญัติมาใช้ปฏิบัติอย่างถูกต้องตามกฎวินัยเป็นต้น

๒.๕ บทสรุป

ในบรรดาอธิกรณ์ทั้งหลายทั้งการป้องกัน และวิธีในการระงับหรือแก้ไขมีหลากหลายมากแล้วแต่กรณี ในสมัยพุทธกาลเราจะสังเกตเห็นได้ว่า ภิกษุที่ทำผิดไม่ว่าจะเป็นปาราชิก สังฆาทิเสส หรืออาบัติที่เล็กน้อยก็ตาม พระพุทธเจ้าจะทรงเรียกประชุมสงฆ์หมู่ใหญ่โดยส่วนมาก เพราะถือว่าเป็นกิจที่สงฆ์จะต้องทำให้หมู่สงฆ์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุกและหลักการณ์นั้นเรียกสั้นๆ คือ อธิกรณ์สมณะ^{๑๘๘} หรือเรียกว่า ข้อสำหรับระงับอธิกรณ์ ๗ ประการ^{๑๘๙} ดังที่ได้กล่าวมา

^{๑๘๕} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๒๓/๓๔๑.

^{๑๘๖} คำว่า สงฆ์มีจิตเป็น“อัปายากฤต” คือ มีจิตที่เป็นกลาง ไม่เป็นทั้งกุศลและอกุศล

^{๑๘๗} วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๔๒/๓๙๖.

^{๑๘๘} ดูรายละเอียดใน วิ.จ. (ไทย) ๖/๒๔๒/๓๖๓.

^{๑๘๙} ดูเพิ่มใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐.